

.....

43.997

OSZK

1-3

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

A TALMUD KÖNYVEI

BERAKHOTH. — PEA. — SABBATH

AZ EREDETI TALMUDI SZÖVEG ALAPJÁN

DR. MOLNÁR ERNŐ

BEVEZETŐ TANULMÁNYOKAT IRTAK:

- DR. BLAU LAJOS: *Mi a Talmud?*
DR. HEVESI SIMON: *Az Agádáról*
DR. VENETIANER LAJOS: *A Palesztinai Talmud*
DR. WEISZ MIKSA: *A Misna*
DR. KÖMÁN ÖDÖN: *Toszifta*

BUDAPEST 1921

KORVIN TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

I.

A TALMUD KÖNYVEI

BUDAPEST

1921

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

A TALMUD KÖNYVEI

BERAKHOTH. — PEA. — SABBATH

AZ EREDETI TALMUDI SZÖVEG ALAPJÁN

DR. MOLNÁR ERNŐ

BEVEZETŐ TANULMÁNYOKAT IRTAK:

DR. BLAU LAJOS: *Mi a Talmud?*

DR. HEVESI SIMON: *Az Agádáról*

DR. VENETIANER LAJOS: *A Palesztinai Talmud*

DR. WEISZ MIKSA: *A Misna*

DR. KÁLMÁN ÖDÖN: *Toszifta*

BUDAPEST 1921

KORVIN TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA

~~jud.~~
~~246 4/2~~

43.997/1

MI A TALMUD?

A talmud, melyről oly sokat beszélnek mostanában, de oly kevesen olvassák, oly mű, mely mind formájára, mind keletkezésére nézve különbözik minden más műtől, mely kultúrkörünkben létezik. Formájára terjedelmes nagy gyűjteménye kereken ezer esztendő vitáinak, intézkedéseinek, szónoklatainak, bölcs mondásainak, erkölcsi oktatásainak, tudományos megfigyeléseinek, legendáinak, meséinek és még sok egyébnek. Azt mondják, minden benne van már a talmudban. Ebben van kis igazság, mert mindent, ami szép, érdekes, tudni hasznos és jó, belévtették szerzői, kik kereken ezren vannak és részben a Szentföldön, részben Babiloniában, a zsidóság második ókori hazájában éltek. A babiloniai írástudók a biblia szent könyvei mellett más művet, mint a talmudot nem ismertek. Azért arra törekedtek, hogy minden benne legyen ebben a műben, amit a rabbinak, a hitszónoknak, a bírónak, a tanítónak tudni kell. A hivatalok abban a korban, egészen 500-ig időszámításunk után, amely évben a talmud befejezést nyert, még nem voltak egymástól elválasztva, rendszerint a község feje és vezére egy személyben rabbi, bíró, tanító és szónok volt. De azt is belevtették a talmudba, ami az embert becsületes, jámbor, bölcs emberré teszi.

A talmud ezt a hivatását 1500 esztendő óta szépen és híven töltötte be. A legnemesebb és legeszményibb jellemeket nevelte. Nincs más ideálja, mint a türelmes, emberszerető, istenfélő ember. Az elmét és a szívet egyaránt táplálta, vigasztalta, felemelte az elnyomottakat és üldözötteket a legmostohább külső viszonyok között, amilyeneket ma sem tudnak elképzelni, megtartotta hiveit emberi méltóságukban. A zsidó nép hú nevelője volt, intelligenciáját fejlesztette, jellemét nemesítette, akaratát a jó és szép cselekedetekre irányította és erősítette. A

talmudtól a zsidó nép csak a jámbor, nemes élet dicséretét hallotta, mert benne a zsidó nép legjobbjai beszélnek, akik *Ezrától* (450 időszámításunk előtt) egészen *Rabináig* (500 időszámításunk után) éltek. Ezra, az első írástudó, bölcsességét a bibliából merítette, és követői mindvégig velejében ugyanazt tették. A szent könyvekben kutattak, annak értelmét keresték és alkalmazták a köz- és magánélet jelenségeire. A tóra, Mózes törvénye, Isten kinyilatkoztatott szent akarata volt vezetőjük jó és balsorsukban. Mi az Isten akarata, ezt kérdezték kis és nagy kérdésekben egyaránt, a feleletet mindig a bibliában keresték és meg is találták. Ha a felelet nem volt meg a tóra betűjében, megtalálták a tóra szellemében. A szentírás töltötte el lelküket, szellemüket, számukra minden kérdésre volt felelete, lelki diszpozíciójuknál fogva igazi bibliai felelete. A talmudisták voltak az első és igazi bibliásemberek. Amit a bibliából kiolvastak, kikutattak, kimagyaráztak, annak javát, ami örökreszólónak látszott szemeikben, azt mind felvették a talmudba, hogy a későbbi nemzedékek saját üdvükre tanulják, alkalmazzák vagy épüljenek rajta. Ily módon ezer esztendőn át növekedett a talmud, újabb és újabb rétegekkel gyarapodott, amíg le nem zárult. Hatalmas, terebélyes fa a talmud, melynek gyökerei a bibliából szívják az éltető nedvet. A talmud a bibliával él és hal, mint a biblia, úgy a talmud is örökéletű. *Mert a talmud velejében nem más, mint a biblia magyarázata. Hivatott magyarázója, mert a talmud szerzői az ihletett szent írók, a próféták vér- és szellembeli utódai és követői voltak.*

Mint a bibliából, úgy a talmudból is csak szépet és nemeset tanulhatunk és nagy öröömre szolgál, hogy *Molnár Ernő*, egykori tanítványom, az ókori általános kultúra ez egyetlen élő emlékét szemelvényekben a művelt magyar közönségnek bemutatja.

Dr. Blau Lajos.

AZ AGÁDÁRÓL.

Az Agáda a hagyományos irodalom virágos kertje. Míg a Halacha az életnek, a vallásos gyakorlatnak, a jognak törvény szerint való szabályozása, az eljárásnak tételes megállapítása, az erkölcstannak is szabványok szisztematizált rendjébe foglalása: addig az Agáda szabadon engedi csapongani a képzeletet, az érzést, buzdít és tanít ötletesen, adatokat merít a történetből, a népelefből, a népmeséből, a mondákból, merész hiperbolákban, szárnyaló képekben engedi kivirágozni az emberi szellem teremtő erejét. A keleti képzelet üde és dús virágzását látjuk benne. A neve szószerint annyit jelent, mint hirdetés, kijelentés, közlés, voltaképen a szónoki tanításra vonatkoztatható, de a szógyök az araméus nyelvben mást is jelent és ez a régi mestereket arra készteni, hogy az Agádát jellemző kijelentést fűzenek hozzá szójátékszerűleg, azért Agáda, mert vonzza és kitágítja a hallgatók szívét. De ugyanaz a gyök rokon egy másikkal, amely varázsolást, bűbájolást jelent és valóban az Agáda, amely hangulataival vonzza és gyönyörben kitágulni engedi a hallgató szívét, egyszersmind elbűvöli azt és csodálatos lelkiállapotokba ringatva, a szokatlan és nagy érzések bűvös varázskertjébe vezeti. A palesztinai zsinagógák szónokai a szentírást magyarázó Agádával hatottak hallgatóikra, buzdították tiszta erkölcsi életre, tanították mély hitre a népet és vigasztalták szenvedéseiben. Sok tömör foglatba zárt velős gondolat, sok meglepő ötlet, sok színes hasonlat, sok lélekvonzó erkölcsi eszme, sok fényes bölcselmi gondolatvillanás, sok nemes tanítás maradt reánk az Agáda kincsházaiban, a Midras-gyűjteményekben és a talmud szövegében, melynek módszeréhez tartozik, hogy a nehéz és boncoló törvénytudományi diszkusszió után, lelketmelengető és elmétpihentető agádikus részleteket szó közbe, ami valószínűleg hű képe a hagyományos főiskolák

előadási és tárgyalási menetének. Az Agáda jeles művelői voltak: Jochanan b. Zakkai, Gamaliel, Ismael rabbi, Akiba is, Josua b. Chananja, r. Meir, r. Juda, r. Jozsé, r. Nehemia, r. Simeon, később r. Johanan, r. Josua b. Lévi, r. Simon b. Lakis, Babyloniában ez időben Ráb és Sámuel. A palesztinai Agáda virágdúsabb volt, mint a babiloniai, még honi föld televényéből fakadt. Ebben is különbözik a haláchától. A régiek között a legkiválóbbak nagyon becsülték az Agádát, tanították is és följegyzéseit is helyeselték, hogy könyvből taníthassák tovább. Egyesek szigorubban ítéltek, kiváltképp mikor idegen népek gondolköréből olyan eszmék és mondák, legendás dolgok szűrődtek be, melyek lappangó ellentétben állottak a zsidóság komoly szellemével, de a mértéktelen és túlzó allegoriák és hiperbolák miatt is. Kétségtelen azonban mindezek mellett az Agádának nagy értéke. Az író ember sokat meríthet belőle, a régiek találó mondásai, éles megfigyelései, derüs bölcsesége termékenyítőleg hatnak. Aki erkölcsi erősödést keres, meg fogja benne találni, mert az Agáda a zsidó nép eszményeinek van szentelve és célja első sorban vallási és azzal kapcsolatosan ethikai. Aki nem keres semmit, csak irodalmi hatást, az is megtalálja és élvezi az Agádának színét és zamatát. Jellemző idézetek, amelyek a talmud erkölcsi szellemének megvilágítására szolgálnak, a találó összeállítás és jó, irodalmi értékű fordítás mellett fogalmat nyújthatnak az Agáda szépségéről, erkölcsi hatásáról és lélekvonzó varázsáról.

Dr. Hevesi Simon.

A PALESZTINAI TALMUD.

A palesztinai zsidóság szellemi életét bilincsekbe verte, majd tétlenségre kárhoztatta, végül pedig halálra érlelte meg a győzelmes Róma. Az összetört testben négy évszázadon át vonaglott még az élniakarás, míg végre a vergődő lélek mégis kénytelen volt elhagyni porhüvelyét s búcsút mondott a Kinyilatkoztatások megszentelt földjének.

Amióta Titus elhamvasztotta a szentélyt s amióta fél-századdal utóbb a végső elkeseredéssel folytatott szabadságharcból Hadrián császár levonta azt a következtetést, hogy a palesztinai provinciától addig nem lesz nyugalma Rómának, míg a zsidó lelket is bele nem fojtja az összezúzott testbe, azóta már csak vonaglott a Szentföldön a szellemi élet. Voltak még messzefénylő világítói a vallásos tudásnak, fakadtak még erős s életképes hajtások a próféták és nagy írástudók törzsfáján, voltak még iskolák, ahol lelkesült ifjak gyűltek a Bölcsék köré, hogy a megnehezült időkben tanítói s vigasztalói legyenek a vallásban okulást és enyhületet kereső népnek, de a képesítés kiszolgáltatásának megtiltása, a tanítás szabadságának korlátozása, a római poroszlók szakadatlan ellenőrzése, a római kémrendszer kiméletlen működése, és az iskoláknak a gyanus Judaea területéről, melynek minden egyes rögje a régi dicsőségre emlékeztetett és az elégedetlenség szikráját szította, a kevésbbé gyanus és római szellemtől inkább átitatott Galileába való áthelyezése, de még ott is székhelyüknek több ízben történt kényszerű áthelyezése olyan súlyos békókat vetett mesterekre és tanítványokra, annyira megszegte a lélekemelkedés szárnyait, hogy nem is lett volna természetes, ha az agyonsanyargatott, de munkálkodni s fejlődni akaró szellemi élet nem kersett volna kedvezőbb körülményeket nyújtó szabadabb légkört, melyet meg is talált Babyloniában. A római üldözések és a

babyloniai kivándorlások az enyészet bomlasztó csiráit helyezték el s az iskolák lassú halódását idézték elő, míg végre a negyedik század közepén bezárultak a tantermek.

Amit eladdig tanítottak s amiről beszélgettek a palesztinai iskolákban, azt most ismeretlen szerzők összegyűjtötték és ezt a gyűjteményes munkát Palesztinai Talmudnak nevezzük. Elterjedtebb és szokásosabb neve a Jeruzsálemi Talmud, mely név megokolása abban rejlik, hogy a Szentföldrehoz fűződő tisztelet minden szála a Szentváros iránti hódolatban pontosult össze, különben nem volna jogos az elnevezés, minthogy a szentély pusztulása óta Jeruzsálem nem volt iskola székhelye. A babyloniai iskolákban, amikor a tárgyalások során felmerült az a szükségesség, hogy felfogásukat egybevevessék a palesztinai iskolák felfogásával, az országok földrajzi fekvésének megfelelően egyszerűen a Nyugat Talmudjának, a Nyugati Iskolák Tanulmányának nevezték.

Sokszor történik hivatkozás a Babyloniai Talmudban, a babyloniai iskolák tanulmánya során a Palesztinai Talmudra, mert gyakran mutatkozott köztük eltérés a hagyomány magyarázatában, a vallásos felfogásban s a vallásos gyakorlati életre kiható döntésben. Palesztinában enyhébb volt a döntés, kiméletelesebb a követelés, az üldözések okozta fájdalmak közepette nem súlyosbíthatták a vallás örei az életet. Ezért a Palesztinai Talmudban a babyloniaihoz viszonyítva, melynek különben is csak egyharmad terjedelmét éri el, aránylag nagyon gyérek és röviddek a gyakorlati vallástételek feletti diszkussziók, de annál bővebben buzog az Agádának nevezett forrás, melyből a fájdalmas történeti adatok, a bölcs tanítások, erkölcsi intelmek, a hitélet bensőségessé tételére irányuló oktatások és legendákba, mesékbe s hasonlatokba öltöztetett vigasztalások áradnak.

Egy megpróbáltatásokban kimerült, de élni akaró nép erős lelkének poézise ömlik végig a Palesztinai Talmudon, melynek mesterei közül az utolsók egyike, Huna, az iskolák utolsó letiprását okozó üldözésekről szólva, amikor Constantius császárnak vezére, Ursicinus, a palesztinai zsidókon töltötte ki bosszúját a Parthusok ellen folytatott háborújának sikertelensége miatt, elbeszéli: A föld alatt kerestünk menedéket a véredek elől, sötét barlangok mélyén bolyongtunk, fáklyákat gyujtottunk, melyeknek lángja hol bágyadtan összeesve, hol magas lobogással világított; sokat tűnődtünk a különös jelenségen, végre meg-

értettük: a sötét barlangban a fáklya lángján láttuk, hogy mikor van künn nappal, mikor pedig éjjel; ha bágyadtan lángolt a fáklya, künn delelőjén sugárzott a nap, ha pedig magas lobo-gással világított nekünk a föld alatt a fáklya, arról tudtuk, hogy künn a föld színére sötét éjszaka borult.

Mit jelez most a Talmud fáklyájából kisugárzó fény?

Ujpest.

Dr. Venetianer Lajos.

A MISNA.

Ezrának és társainak, az írástudóknak munkássága már az ötödik században (a rendes időszámítás előtt) eredményezte, hogy a *Tóra* a zsidó nép egész közösségének birtoka lett. A próféták örökségét átvették írástudók, *Szóferim*, akik a Tórát magyarázgatták a népnek. Vallásos gyülekezetekben felolvasták azt, fejtegették egyes törvényeit, értelmezték parancsolatait.

Ámde a Tóra, vagy Irott Tan (*Tauró sebikszáv*) mellett jelentős szerep jutott a hagyománynak is, mely a Tórára támaszkodik, mely az ősök szokását konzerválta. A *tradíció*, mely a Tóra szelleméből folyt és annak intézkedéseire támaszkodik, nagy jelentőségű lett Izrael számára. A *Szóferim* örökét 60 körül (a rendes időszámítás előtt) átveszik a *Tánnám*, írástudók, akik a tradíció terjesztését, tanítását tartották legfontosabb feladatuknak. Az írástudók összhangzásba hozták azt az irott tan betűjével, alátámasztották azt a Szentírás szellemével. A mindennapi élet is produkált naponta újabb eseteket és kérdéseket, melyekről az irott törvény nem intézkedik, hiszen nem láthatja előre azokat. Az írástudók a Szentírásban keresték az analógiát, logikai következtetéseket vontak az Írás ismeretes eseteiből és így szerves összefüggésbe hozták a tradíciót az irott tannal. E törekvés, mely a szóbeli tant (*Tauró sebalpe*) a Szentírás helyes értelmezéséből akarja megalapozni, *Midrás*-nak neveztetett; *kutatás*, mely keresi az irott szó értelmét.

Az Írás értelmezése terén nagy és szenvedélyes viták folynak az egyes írásmagyarázók közt. Szabadon, korlátlanul állanak az ellentétes vélemények egymással szemben, valamennyi az Írás megerősítését és megtartását célozza. A tanházakban tekintélyes tanítók a szóbeli hagyományokat különféle képen tanították. Nagy tekintéllyel bíró mesterek ellentétes felfogása állott egymással szemben. A döntések (*Hálácha*),

melyek egyes esetekben, az iskolákban, egyes kiváló tanítók által vezetett tanházakban folytak, sokszor homlokegyenest ellentétben álltak egymással, úgy hogy attól lehetett tartani, hogy az „egységes“ Tórából „két“ Tóra keletkezhetnék. Egy tekintélynek kellett jönnie, melynek szava előtt minden ellentmondás elnémul, amely három évszázad döntéseiben egységes szellemet hoz. És e tekintély *rábbi Jehuda ha-nászi* (a patriárka) volt, kit par excellence *Rábbinak*, a tanítónak, nevezett el a zsidóság egyhangu kegyelete és tisztelete. *Rábbénu ha-kodausnak* (Szent tanítónak) is nevezi őt a néphagyomány, evvel méltányolta a zsidó nép az ő halhatatlan érdemét, melyet a zsidó tradíció egységesítésére és stabilizálása érdekében oly eredményesen kifejtett.

Az évszázadokon át felhalmozott szóbeli hagyományt, mely szóbeli tanításban szállt nemzedékről nemzedékre, foglalta össze 200 körül (a r. i. után) Juda hanászi az általa szerkesztett *Misnában*, mely a Tóra mellett a zsidó népnek második hatalmas nemzeti alkotása, mely a Tóra tanulmányozásából folyt és mely ezentul döntő jelentőséggel bír vallási életében. *Sónó* szóból származik, *tanulni, ismételve előadni*. A Misna tehát a zsidó vallásos tradíciók gyűjteménye, mely történetileg az Irás fejtegetéséből, a Midrásból folyt. Egymás mellé állítja a tannaiták véleményét az egyes konkrét esetekben.

Hat Széderből, rendből áll. *Sisó Szidré Misna*, a Misna hat rendje. (A két első szó kezdőbetűi a *Sász* szót adják, mi alatt ma a hat Misna renden épülő Talmudot értik.) Az egyes Széder feloszlik *Maszichtára*, tractatusra, az egyes Maszichta *Perekre*, fejezetre, az egyes Perek pedig *Misnára*, alszakaszra.

Az egyes rendek a következők:

1. *Zeraim*. (Magvetések.) Tizenegy tractatusból áll. Az első kivételével valamennyi ama szóbeli hagyományokat tárgyalja, melyek a földműveléssel és így a mező gyümölcsével foglalkoznak. Az első tractatus az imával foglalkozik, hiszen minden földi gyümölcs élvezése előtt imát ír elő a hagyomány és mivelhogy ezen imádságokról szól, egyuttal ama imádságot is tárgyalja, melyet az embernek naponta végeznie kell.

2. *Mauéd*. (Ünnepi idő.) Tizenkét tractatust tartalmaz, melynek tárgya a szombat és az ünnepek megüléseinek módja.

3. *Násim*. (Asszonyok.) A házassági törvényekkel és családi élettel kapcsolatos tradíciók hét tractatusát tartalmazza.

4. *Nezikin*. (Károk.) Tractatusainak száma tíz. Beszélnek azok adás-vevésről, talált dolgokról, a palesztinai zsidók sajátos törvénykezéséről, eskükről, a bálványimádásról. Legbecsebb gyöngye az *Atyák szakaszai* neve alatt ismeretes tractatus (Ábot), mely az imádságos könyvbe is bekerült mint ájtatos olvasmány a Peszach és Roshasono közti hosszú szombat délutánok számára. A zsidó etika alapvető tanításai találhatók benne.

5. *Kodósim*. (Szentségek.) Az áldozati kultusz hagyományairól szóló tizenegy tractatus, melynek már a Misna szerkesztésének ideje alatt csupán historiai értéke volt, hiszen a jeruzsálemi templom pusztulásával megszűnt az áldozás a zsidóságban.

6. *Tóhorausz* (Tisztasági törvények), főleg az emberi tisztátlanságokat, melyek holttest érintése által keletkeznek és a betegségeket tárgyalja tizenkét tractatusban.

A Misna rövid szavakban mondja el az egyes tannaiták utasítását az egyes felmerülő esetekben. A vallási cselekedetet akarja irányítani egyrészt, másrészről pedig vezérfonala akart lenni a tudósoknak, kik az iskolákban fejtegetik a tant.

A Misna nyelve az u. n. *ujhéber*, melyben sok az arameus kifejezés. Ez az ujhéber nyelv ezután irodalmi nyelvé lett a zsidóságnak, mely még ma is él és virágzik.

A Misnát számtalanszor magyarázták a legkülönbözőbb nyelveken, a legkülönbözőbb országokban, minden században. Le is fordították teljességében és részleteiben a legkülönbözőbb nyelven. Magyar nyelven alig-alig szólalt meg a Misna. *Klein J.*, néhai óbudai rabbi és *Goldberger Izidor* tatai rabbi fordították a Berakoth tractatus egyes részleteit. Az Aboth szakaszát is sokszor fordították az egyes imakönyv editioiban. Vajha a következő Misna-fordítások, melyeket e vállalat létesít, hozzájárulnának e vallási kútforrásunk szélesebb rétegekben való elterjedéséhez.

Dr. Weisz Miksa.

A TOSZIFTÁRÓL.

Minden nép őshagyományában megtaláljuk a vallásos élet azon fázisát, melyben a vallásos törvények és szokások még nincsenek írásba rögzítve és lezárva, hanem szájról-szájra továbbadja, *tradálja* azokat mester — tanítványainak, apa — gyermekének. Az európai germánoknál csakúgy, mint a zsidó mult is felmutatja nekünk azon időpontot, melyben ez a szóbeli tradíció *leírásra* kerül és igyekszik a nép kizárólagos alaptörvényének tekintélyére emelkedni. *Julius Caesar* (De bello Gallico, lib. VI. Cap. XIV.) említi¹⁾ a germánok őshagyományairól, hogy papjaik, a druidák nem engedték meg tanítványaiknak, ezen szóbeli hagyományok leírását. Részint azért, mert a leirt betűre bízott tanítást nem tanulják oly buzgó szorgalommal, mintha csak élő emlékezetre bízák azokat. Másrészt azért, mert nem akarták, hogy a köznép közé kerüljenek az általuk féltékeny gonddal őrzött törvények. A leirtott és közkézen forgó vallásos intézkedések némileg függetlenítenék a népet papjaitól s ezért óvakodtak a druidák a törvények leírásától. Ezzel szemben a zsidó hagyomány közkincs vala s a régi szóbeli hagyomány leírása az ország pusztulásával s a nyomában keletkező zavaros viszonyokkal függ össze: féltek, hogy az iskolák megszűntével, elnyomásával elvész az élőszó hagyománya. És mert *közkincs* volt a hagyomány, nem merev egyformaságban élt, hanem részleteiben eltérően.

R. Juda ha-naszi összegyűjté kora legkiválóbb rabbijai segítségével a szóbeli tant s leiratta. Ez volt a misna. Ámde igen sok szabályt „halachát“ nem vettek be a gyűjteménybe. Főkép olyanokat, melyekből a praktikus életre vonatkozó intézkedéseket csak nehezen, avagy egyáltalán nem lehetett kivenni. Így pl. azon tradíciókat, melyekben egy bizonyos kérdésben

¹⁾ Julius Caesar: De Bello Gallico, Lib. VI. Cap. XIV.

Neque fas esse existimant ea litteris mandare, cum in reliquis fere rebus . . . Graecis litteris utantar.

Id mihi duabus de causis instituisse videtur, quod in vulgus disciplinam efferrí velint, neque eos, qui discant, litteris confisos minus memoriae studere; quod fere plerisque accidit, ut praesidio litterarum diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant.“

sokan és egymással homlokegyenest álló véleményeket hangoztattak. Jóllehet az ilyen tételek elének tárták volna a misna kijegecesedésének módját! Épenígy sokat elhagyott Juda ha-nászi azon hagyományokból, melyek nem vallástörvényi, hanem inkább történeti, földrajzi és agadikus (erkölcsstani) tételeket tartalmaztak.

Kortársai azonban ezen hagyományokat is egybegyűjtögték s miután az iskolában nem volt szabad az ily „magángyűjteményeket“ használni, csak az iskolákon kívül tanították, ezért „borajta“ = *kivüli tanítások* névvel illeték. (Már r. Akiba idején is — szóval az élőszóbeli tradíció korában, két csoportra oszlott a halacha: a misnára és a borajtára.²⁾ R. Nechemja pedig célul tűzte ki magának, hogy az ily, iskolától távortartott borajtákat összegyűjti, egybefoglalja, rendezi és „*Toldalék*“ a misnához, *Toszifta* címen tanítja. Ez a toszifta jóval terjedelmesebb, tartalmasabb, mint a misna, magába foglalja az említett történeti és földrajzi hagyományokat is, valamint bő vitákat a felmerült kérdésekben. A misnával párhuzamosan olvasva igen érdekesen tárul elének a hagyomány kialakulása, mert a toszifta formája közelebb áll az élőszó hagyományaihoz, vitáihoz, tanmodorához, míg a misna már a kialakulófélben lévő törvénydöntés megrögzített alakját közelíti meg. R. Nechemja nevéhez fűzi a talmud a toszifta összeállítását, csakúgy, mint a misna első összeállítását R. Meir nevéhez.³⁾ Azonban r. Nechemján kívül r. Chijja és r. Usaja is rendszeresen gyűjtötték az ily misnából kiszorult hagyományokat, úgy, hogy lassanként a tosziftát elnevezték „nagy misna“-nak (misnajoth gedoloth), ahol a „nagy“ jelző a terjedelemre vonatkozott, de nem a tekintélyes-ségre.

Hivatalosan mindvégig másodrangú szerepet játszott a „*toszifta*“ (hagyomány) gyűjtemény a misna mellett.⁴⁾

(Köbánya.)

Dr. Kálmán Ödön.

²⁾ Ad. Schwarz: Tosifta Zeraim. Bevezetés. (Karlsruhe.)

³⁾ Szanhedrin 86a és a párhuzamos helyeken.

⁴⁾ Az egész tosziftát a bécsi és a hibátlanabb ehfrurti kézirat nyomán Zuckerman del adta ki. Egyes traktátusokat bő magyarázatokkal a misnával összehasonlítva többen kinyomattak. Tosifta iuxta Mischnarum. Tosifta Atika.

ברכות

Áldásmondatok.

*A Talmudnak ez a könyve az áldásmondatokról és a köznap
imádságokról szól és noha a Talmud első Rendjének, a
VETÉSEK RENDJÉ-nek élén áll, tartalmánál fogva az egész
Talmud bevezető könyvének tekinthetjük.*

Halljad Izrael . . .

— A Semá-ima rendje. —

A Semá-ima első mondata: „Halljad, Izrael, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlen!” Ez a mondat, mely tulajdonképen Mózes egyik pusztai beszédének bekezdése,¹⁾ a zsidó vallás legfontosabb tétele, mely Isten egyetlenséget hirdet. A Semá már évezredek óta Izrael legszentebb imája, az imarend lényeges alkatrésze, és első mondatával ajkukon léptek a vérpadra rabbi Akibától kezdve évezredek óta a zsidóság vértanui.

*

A Misnában olvassuk: Mikortól kezdve szabad olvasni a Semá-t este? Attól az időponttól kezdve, mikor az áldozópapok, kiknek tisztátlansága elmúlt, bemennek, hogy áldozati részüket elköltsék, egészen az első örváltás végéig, azaz naplementétől az éj harmadáig. Így mondja rabbi Eliezer, míg a bölcsek szerint éjfélig szabad a Semá-t olvasni, sőt rabban Gamaliel szerint a hajnali csillag feltüntéig.

*

Történt egyszer, hogy rabban Gemaliel fiai, késő éjjel vendégségből hazatérve, így szóltak atyjukhoz:

— Még nem olvastuk el a *Semá*-t!

— Ha a hajnali csillag még nem tünt fel, — felelte atyjuk, — kötelesek vagytok a *Semá*-t elolvasni.

*

¹⁾ Móz. V. 6. 4.

És ezt a szabályt nemcsak erre az esetre mondták ki, hanem általában: aminek idejét a bölcsek éjfélig szabták meg, mindannak kötelezettsége fennáll a hajnali csillag feltüntéig.

*

A *Gemárában olvassuk*: A Misnában így tanultuk: „Attól az időponttól kezdve lehet a *Semá*-t olvasni este, mikor az áldozópapok bemennek, hogy áldozati részüket elköltsék.“ Rabbi Chijja azonban így tanította: „Attól az időponttól kezdve, mikor az emberek már betérnek, hogy a szombatünnepi vacsorát elköltsék.“ És egy másik törvénygyűjtemény, egy *barajtha* megjegyzi erre: „Ez a két vélemény majdnem megegyező.“

Jer azonban és lásd, hogy ez a két vélemény mennyire eltér egymástól. „Attól az időponttól kezdve, midőn az áldozópapok bemennek, hogy áldozati részüket elköltsék“, ebben az időpontban még nappal van, ép ekkor jönnek fel a csillagok. „Attól az időponttól kezdve, midőn az emberek már betérnek, hogy a szombatünnepi vacsorát elköltsék“, ez az időpont pedig egy-két órával az éjszakába nyúlik be, — és te mégis azt mondd: „Ez a két vélemény majdnem megegyező.“

Rabbi Jósze ezt az ellentétet így oszlatta el: A kis falvak lakóira kell rabbi Chijja véleményét értened, akik még nappal távoznak, mert naplemente után a kóbor vadállatoktól félnek.

(Igy tehát mindkét vélemény szerint a naplemente körüli időben lehet elkezdni a *Semá* olvasását este.)

A bölcsek áhitata.

Az idők folyamán gyakran lobogtak máglyán a Talmud tiszta lapjai, melyekről a zsidó ethika fénye, az ősi zsidó szellem ereje áradt. E szellem az igazság, a jóság, a becsületesség, az Istentisztelés és az emberszeretet szelleme. A Talmud bölcsei, ennek a szellemnek kifejezői, tiszta, gáncstalan életű férfiak, akik a földi létet előcsarnoknak tekintették az Örök Élethez és minden gondolatuk arra irányult, hogy Isten trónusa elé minél több jó cselekedetet vigyenek majd magukkal.

Ez a szent szellem, a jóságakarás, az igazságkeresés, az Istenfélelem tükröződik vissza az itt következő imákban, az imaköltészet ez örök gyöngyeiben, melyeknek legszebb darabjai Izrael imádságos könyveibe is bekerültek.

*

Raba imája.

— Istenem! Mielőtt megvoltam, nem voltam rá érdemes, hogy meglegyek és most hogy megvagyok, mintha meg sem volnék. Por vagyok én életemben, hát még halálom után! Lásd, itt állok előtted, egy korsó, mely tele szégyennel és gyalázattal. Legyen a te akaratod Örökkévaló, Istenem, hogy ne vétkezzen többé soha; s amit már vétkeztem előtted, semmisítsd meg nagy irgalmadban, de ne csapások és nehéz betegségek útján.

Mar ben Rabina imája.

— Istenem! Óvd meg nyelvemet a rossztól s ajkaimat a hamis beszéd-től. Legyen néma a lelkem, midőn átkoznak engem, s olyan legyen lelkem mindenkinek, mint a por. Nyisd meg lelkemet a te tanodnak és parancsaid után járjon lelkem. És óvj meg engem gonosz véletlentől, gonosz hajlamtól, gonosz aszszonytól és minden bajtól, ami az emberek fölött gomolyog. Akik gonoszt terveznek ellenem, hiusítsd meg gyorsan tervüket, ziláld szét gondolatukat. Vajha tetszésre lelnének előtted

szám mondásai és szívem gondolatai, ó, Örökkévaló, szirtem és megváltóm!

Rabbi Eleázár imája.

— Vajha tetszenék neked, ó, Örökkévaló, őseim Istene, hogy ne keljen gyűlölet senkinek szívében miellenünk és a mi szívében se keljen senki ellen gyűlölet; hogy ne keljen irigység senkinek szívében mi ellenünk és a mi szívében se keljen senki ellen irigység. Legyen a te tanod a mi életünk és hallgasd meg imáinkat!

Rabbi Jannaj iskolájának imája.

— Áldva légy, ó, Örökkévaló, aki életre kelti a halottakat! Uram, vétkeztem ellened. Vajha jónak látnád, ó, Örökkévaló, Istenem és őseim Istene, és jó szívvvel, jó osztályrészsel, jóra való hajlandósággal, jó hírnévvel, jó szemmel, jó kedéllyel, alázatos és szerény lelkülettel ajándékoznál meg engem! Ne legyen megszejtés ellenünk a te neved! Ne engedd, hogy beszéd tárgyává legyünk az emberek szájában, ne engedd, hogy tervünk meghiúsuljon, hogy reménységünk szétfoszoljon! Ne engedd, hogy rászoruljunk emberek adományaira és táplálékunkat ne földi lények révén juttasd nekünk, mert az ő adományaik csekélyek és a szégyen nagy! Add meg a mi részünket tanodban, azokkal együtt, akik a te akaratodat megteszik — építsd fel házat, templomod, városodat és szentélyedet mielőbb, a mi napjainkban!

Rabbi Eliezer imája.

— Legyen meg akaratod az égben fent és szerezz békeséget hivednek itt alant és ami jónak tetszik szemedben, tedd meg. Áldva légy, ó, Örökkévaló, aki meghallgatod az imádságot.

Jób könyve olvasásakor.

Rabbi Jochanán, valahányszor Jób könyvének tanulmányát befejezte, ezt szokta volt mondani:

— Az ember sorsa, hogy meghal, és az állat sorsa, hogy levágják. Mindenkit utólér a halál. Boldog az, aki a Szent Tan

tudásában vált naggyá és minden fáradozása a Szent Tanra irányult, aki teljesíti Teremtője akaratát és jó hírnévvel növekedett fel és jó hírnévvel távozik a világból. Róla mondja a Prédikátor²⁾: „Jobb a jó hírnév a finom olajnál és a halál napja a születés napjánál.“

Ben Zóma imája.

Aki nagy néptömeget lát, ezt az áldást mondja:

— Magasztaltassék a titkok Bölcese! Amint orcáik nem hasonlítanak egymáshoz, úgy gondolataik sem.

Ben Zóma, ha néptömeget látott Jeruzsálemben, ezt mondta:

— Áldva legyen Ő, aki mindezeket az én szolgálatomra teremtette! Mennyit kellett az első embernek fáradozni, míg egy falat kenyeret ehetett! Szántani, vetni, gyomlálni, kaszálni, kévét kötni, csépelni, lapátolni, szitálni, örölni, rázni, dagasztani, sütni kellett neki, míg én reggel felkelek és mindezt készen találok magam előtt.

Mily sokat kellett továbbá fáradoznia az első embernek, míg elkészítette az inget, melyet magára ölthetett! Juhokat kellett nyírnia, fehéríteni, kifeszíteni, festeni, szőni, fonni, mosni, varrni kellett neki, csak azután volt meg inge, melyet magára ölthetett, míg én reggel felkelek és mindezt készen találok magam előtt. Mennyi kézműves dolgozik kora reggeltől késő estig, és én reggel felkelek és mindent készen találok magam előtt.

*

Ugyanez a bölcs szokta volt mondani:

— A hálátlan vendég így gondolkozik: Ugyan mit is ettem, mit is ittam házigazdámnál? Egy darab húst, egy pohár bort?! Mindazt, amit fáradt, nem kedvemért, hanem felesége és gyermekei miatt tette.

— A hálás vendég ellenben így szól: Áldott legyen házigazdám! Jóra említessék neve! Mily sok finom bort, mily sok finom húst tett elém, mennyit fáradozott miattam! Csak az én kedvemért fáradozott! — Így tanítja Jób is³⁾: „Gondolj reá, hogy magasztald művét, melyet szemlélték férfiak.“

²⁾ 7. 1. ³⁾ 36, 24.

Bűn és bűnhődés.

Három dolgot kért Mózes a Szent előtt, áldott legyen, és mind a három kérése teljesült. Kérte, hogy a Dics Fénye nyugodjék Izrael fölött — és Isten teljesítette kérését, amint olvassuk⁴⁾: „Nemde, midőn velünk vonulsz . . .“ Kérte továbbá, hogy a Dics Fénye csupán Izrael fölött nyugodjék — és Isten teljesítette kérését, amint olvassuk⁵⁾: „Igy kitününk én és néped minden nép közül.“ Kérte végül, hogy a Szentnek útjai, áldott legyen Ő, világossá váljanak előtte — és ez a kérése is teljesült, amint ugyanott olvassuk : „Ismertesd meg velem, kérlek, a Te utaidat . . .“

*

Mózes imígy szólt Isten előtt:

— Világ Ura, ó, add tudtomra, hogy miért megy némely igaznak sora jól, míg más igaznak rossz sora van, és miért él némely bűnös jó sorban, míg más bűnösök sora rosszul megy?

— Mózes, — hangzott Isten válasza — tudd meg, hogy az az igaz, akinek sora jól megy, az maga is igaz és atyja is igaz ember volt, míg az az igaz, kinek sora rosszul megy, az maga igaz ugyan, de atyja bűnös ember volt. A bűnös viszont, akinek sora jól megy, az maga bűnös ugyan, de atyja igaz ember volt, míg a bűnös, aki rossz sorban él, az maga is bűnös és már atyja is bűnös volt.

*

Az imént tanultuk: „Az az igaz, akinek sora jól megy, az maga is igaz és atyja is igaz ember volt, míg az az igaz, kinek sora rosszul megy, az maga igaz ugyan, de atyja bűnös ember volt.“ De hiszen ez nincs így!? Mózes második könyvében⁶⁾ ugyanis úgy olvassuk, hogy „megbünteti Isten az atyák bűneit a gyermekeken“, míg Mózes ötödik könyvében⁷⁾ úgy áll, hogy „a gyermekek ne ölessenek meg az atyák miatt“ — és ezt a két ellentétes értelmű verset Szanhedrin könyvében (27. b.) úgy egyeztetjük össze, hogy, igenis, „Isten megbünteti a gyermekeken az atyák bűneit, ha a gyermekek az atyák gonosz cselekedeteit tovább is folytatják, míg ellenben ne ölessenek meg a gyermekek az atyák miatt, ha nem folytatják az atyák hely-

⁴⁾ Móz. II. 33, 16. ⁵⁾ U. o. ⁶⁾ 34, 7. ⁷⁾ 24, 16.

telen tetteit.“ Ebből tehát az következik, hogy az igaz embernek, bár atyja bűnös volt is, jó sorban kell élnie!? A gyermek nem felelős az atya vétkéért?!

Isten tehát bizonyosan így válaszolt Mózesnek:

— Az az igaz, aki jó sorban él, az talpig igaz ember, míg az az igaz, kinek rosszul megy sora, nem talpig igaz ember. Az a bűnös, aki jó sorban él, nem izig-vérig bűnös ember, míg az a bűnös, kinek sora rosszul megy, izik-vérig bűnös ember.

Istenfélelem

Midőn rabban Jochanan ben Zakkaj beteg volt, meglátogatták tanítványai. Mikor meglátta őket, sirni kezdett. Megindultan szóltak hozzá tanítványai:

— Izrael fénye, kimagasló oszlop, erős kalapács! Miért sírsz?

— Ha egy király elé vezetnének engem, — válaszolt zokogva a mester — aki húsból és vérből való, aki ma itt van és holnap már a sirban lehet, akinek a haragja, ha haragszik reám, nem örökké tartó harag és ha börtönbe vet, börtöne nem örökké tartó börtön, és ha halállal sújt, halálom nem örökké tartó halál és akit szavakkal megengesztelhetek és kegyét ajándékkal megnyerhetem, — akkor is sírnék.

És most, hogy a királyok királyainak Királya elé vezetnek, a Szent elé, áldott legyen, aki örökkön örökké való, akinek haragja, ha megharagszik reám, örökkétartó harag, és ha börtönbe vet engem, börtöne örökkétartó börtön, és ha halállal sújt, halálom örökkétartó halál, és akit nem engesztelhetek meg szavakkal és kegyét nem nyerhetem meg ajándékkal, — s ehhez járul még, hogy két út van előttem, egyikük az üdvözülés felé, másikuk az elkárkozás felé visz, s én nem tudom, melyiken fognak vezetni engem, — és ne sírnék?!

*

— Mesterünk! Áldj meg minket! — esengtek tanítványai.

— Legyen Isten akarata, — mondá — hogy annyira féljeteK Istentől, amint féltek az emberektől.

— Csak annyira? — csodálkoztak a tanítványok.

— Bár ez megvolna! — szólt a mester. — Tudjátok, hogy az ember, midőn bünt követ el, ezt szokta mondani: „Csak egy ember meg ne lássson!“

Rabbi Akiba vértanúsága.

Ez a drámai módon felépített elbeszélés a lánglelkű rabbi Akibának, a Bar-Kochba-felkelés (132—135) szellemi vezérének vértanuhalálát adja elő. Hadrianus római császár belátva, hogy a zsidók ereje vallásuk törvényeiben van, megtiltja a zsidó törvények tanulmányát, hogy így életerében támadja meg Izraelt. De rabbi Akiba saját életének feláldozásával mutat példát népének az ősi törvényekhez való ragaszkodásra, mert ő is jól tudja, hogy nélkülük Izrael közössége széthull, elpusztul.

*

A római kormány egyszer parancsba adta, hogy az izraeliták ne foglalkozzanak a törvény tanításával. Papsz ben Jehuda látta egyizben, amint rabbi Akiba, a nagy Mester nyilvánosan gyűlést tart és a törvényre tanítja a népet.

— Nem rettegsz a kormány hatalmától? — intette a Mestert.

— Hadd feleljek szavaidra egy példázattal, — válaszolt rabbi Akiba. — Mihez hasonlít ez? A róka esetéhez, aki a folyóparton sétált és látta, amint a halak összeverődnek.

— Mi elől menekültök? — kérdé tőlük.

— A hálók elől, melyeket az emberek utánunk kivetnek.

— Jöjjetek ki, kérlek, a szárazra, ha úgy félték a vízben, — szólt a róka — és lakjunk együtt, én és ti, amint őseink is együtt laktak egykoron.

— És még te reád mondják, hogy legokosabb vagy az állatok között? — felelték gúnyosan a halak. — Nem okos vagy te, hanem bizony bolond vagy te! Mert ha már azon a helyen félünk, ahol életünk feltétele, a víz is megvan, mennyivel inkább kell félünk azon a helyen, ahol biztos a halálunk.

— Mi is így vagyunk, — fejezte be példázatát rabbi Akiba. — Most, hogy ülünk és foglalkozunk a Tórával, amelyről pedig irva van,⁸⁾ hogy „ez a te életed és napjaid tartóssága“, ily nagy veszélyek lesnek reánk, hát még mennyivel nagyobb veszélyek várnának reánk, ha eltérnénk tőle.

*

⁸⁾ Móz. V. 30, 20.

Mondják, alig telt el néhány nap és rabbi Akibát elfogták és börtönbe vetették. Papusz ben Jehudát ezidőtájt szintén elfogták és melléje zárták.

— Hogyan kerültél ide, Papusz? — csodálkozott rabbi Akiba.

— Boldog vagy te, rabbi Akiba, — sóhajtott fel Papusz, — téged a törvénytánítás miatt zártak el, de jaj nekem, Papusznak, hogy hiábavaló dolgok miatt kellett börtönbe jutnom.

*

Az az óra, melyben rabbi Akibát a vesztőhelyre vitték, a *Semá* olvasásának az ideje volt. És miközben vasfésükkel tépték a húsát, Akiba az égi uralom igáját fogadta magára.

— Mily derüs arccal tűröd szenvedéseidet, Mesterünk! — zokogták tanítványai.

— Egész életemben — válaszolt átszellemülten Akiba — bánkódtam e vers miatt: „. . . Egész lelkeddel“, vagyis még ha lelkedet veszik is el, szeresd a te Istenedet. Aggódva lestem: kinálkozik-e valaha alkalom, hogy ezt az ígét betartsam?! És most, hogy itt az alkalom, ne tartanám be?!

*

És Akiba már haldokolt és a halál árnyai borultak szemére. És felzengett ajkán utoljára a *Semá*. És hosszan, áhitattal nyujtotta el az utolsó szót, az *Echod*-ot, mely Isten *egyetlen*-völtát tanítja — és lelke e szónál szállt el megkínzott testéből az ég felé. És Égi Hang szózata zendült fel ekkor, mely így szólt:

— Üdv neked, rabbi Akiba, mert lelked az *Echod* kiejtésekor szállt el.

*

És olvassuk, hogy a szolgálattelvő angyalok zúgolódva szólaltak fel a Szent előtt, áldott legyen:

— Ez a Tóra és ez a jutalma? „Neki a te kezedtől kellett volna meghalnia?!“

— „Része van az életben“, — békítette ki az angyalokat Isten.

És felzengett az Égi Hang szózata, mely így szólt:

— Üdv neked, rabbi Akiba, ki vagy jelölve a túlvilági életre.

A bölcsek gyásza.

I.

A király kertje.

Midőn r. Chijja bar Ada elhúnyt, Rész Lákis fogadta a vigasztalásokat. Ő volt ugyanis az elhúnytak a tanítója és a jó tanító úgy szereti a jó tanítványt, mint saját gyermekét. És felállt és gyászbeszédet is tartott fölötte és az *Énekek Énekének* ezt a sorát (6, 2) alkalmazta a halottra: *Barátom lement kertjébe*, a fűszeres virágágyakhoz, *hogy legeltessen a kertekben* és *hogy liliomot szedjen.* Egy kertbe ment le, vagy több kertbe? Ám így kell értened: „Barátom“, azaz Isten, „lement kertjébe“, azaz a világba, „a fűszeres virágágyakhoz“, azaz Izraelhez, „hogy legeltessen a kertekben“, azaz a többi népek között, „és hogy liliomot szedjen“, azaz hogy a világ igazait magához vegye. Hasonlatosan a királyhoz, akinek volt egy fia s ezt szerlőfött kedvelte. Mit tett a király? Virágos kertet ültetett fia számára. Ha fia követte parancsait, körülpillantott a világban, és ahol egy szép növényre bukkant, beültette kertjébe. De ha fia megharagította, kitépte mind a növényeket. Ugy itt is. Ha az izraeliták megteszik Isten akaratát, úgy Isten körülnéz a világban és ahol megpillant egy igaz embert a világ népei közt, felemeli és Izraelhez fűzi őket, miként Jethróval és Rachabbal tette. *De ha megharagítják, elragadja az igazakat is, akik közöttük találtak.*

II.

Példázat a szőlőmunkásról.

Mikor rabbi Bun bar Chijja meghalt, felment rabbi Zéra és gyászbeszédet tartott fölötte.

— „Édes a munkásnak álma akár sokat evett, akár keveset (Koh. V., 11.).“ Kihez hasonlítsuk rabbi Bun bar Chijját? Egyszer egy király sok munkást fogadott fel szüléjébe. Volt ezek között egy, aki a többieket szorgalomban és ügyességben

felülmulta. Mit tett a király? Maga mellé vette őt és fel és alá sétálgatott vele. Estére jöttek a munkások, hogy megkapják bérüket, és velük együtt az ügyes munkás is megkapta teljes bérét. Emiatt a többi munkások békétlenkedni kezdtek és így szóltak:

— Mi egész napon át dolgoztunk, míg ez itt csak két óra hosszát dolgozott, és velünk együtt megkapja a teljes bérét?!

De a király válaszolt:

— Ez itt két óra alatt többet dolgozott, mint ti egész nap.

Bun rabbi is 28 év alatt többet nyújtott a törvényben, mint amennyit egy öreg tudós 100 év alatt megtanulhat.

Az igazi farizeus.

Ez a mélyértelmű felsorolás mutatja, hogy a farizeusok, akiknek neve az evangéliumok óta a színleges vallásossággal egyértelmű, maguk is megbélyegezték és megvetették a színlett jámborságot, mutatja tehát, hogy mily nagy tévedésben vannak, akik a farizeizmust és a színlett jámborságot egynek veszik.

*

Hét rendje van a farizeusoknak. Az a farizeus, aki az *első* rendbe tartozik, a vallásos kötelességeket azért teljesíti, hogy magára vonja a közfigyelmet. A *második* rendbe tartozó farizeus így követelőzik: Tartozol pénzt kölcsönözni nekem, mert a vallási kötelességeket betartom. A *harmadik* rendbe tartozó farizeus ekkép vélekedik: Az egyik vallási parancsot teljesítem, a másikat áthágom s így az egyiket a másikkal kiegyenlítem. A *negyedik* rend farizeusa megütközve kérdi: Odaáldozzam-e mindenemet, hogy egy vallási parancsolatot teljesítsek? Az *ötödik* farizeus szorgoskodva mondja: Hol is követtem el valami bűnt? Hadd engeszteljem ki azonnal valami jó cselekedettel! A *hatodik* rendbe tartozó farizeus félelemből cselekszik, miként Jób cselekedett. Az a farizeus végül, aki a *hetedik* rendbe tartozik, *szeretetből* teszi, amit tesz, miként Ábrahám ősatyánk is szeretetből gyakorolt jót.

És ez az utolsó az igazi farizeus.

Isten mindig velünk van.

Rabbi Tanchum beszélte el az alábbi történetet:

— Egy pogány vitorlás haladt egyszer a tengeren és egy zsidó ifjú is utazott rajta. Váratlanul rettentő vihar tört ki és az utasok jajongva borultak le bálványképeik előtt. De hiába! Midőn végre látták, hogy jajveszékelésük nem használ, a zsidó ifjuhoz fordultak, aki eddig némán meredt maga elé, és sirva kérték:

— Könyörögi te is Istenedhez, mert hallottuk, hogy Ő meghallgat titeket, ha könyörögtök hozzá, mert Ő hatalmas.

És az ifju azonnal leborult és szívének teljes hevével kiáltott Istenhez és Isten meghallgatta az igaz szív imáját és a tenger elcsendesült.

*

Mikor partot értek, kiszálltak. Nagy volt a sürgés-forgás a kikötőben és mindenki beszerezni valói után sietett.

— Hát te semmit sem vásárolsz magadnak? — kérdezték az ifjut.

— Mit törődtek egy nyomorult idegennel, mint én vagyok? — válaszolt az.

— Te volnál nyomorult? — kérdék. — Bizony mi ezerszerre nyomorultabbak vagyunk náladnál. Mert egynéhányunknak, kik itt járunk-kelünk, Babylonban uralkodnak isteneink, másokéit Rómában tisztelik, sőt egyesek közülünk magukkal hordozzák isteneiket, de ezek az istenek nem segítenek azokon, kik bennük biznak. *Egyedül téged kísér Istened mindenüvé, amerre csak jársz*, mint Irásotok⁹⁾ mondja: „Mert melyik az a nagy nemzet, melyhez Isten oly közel van, mint az Örökkévaló a mi Istenünk mihozzánk, bármikor szólítjuk őt?!“

⁹⁾ Mózes V. 4, 7.

Simon ben Setách okossága.

Rabban Simon ben Setách a hirtelenharagú Jannaj király idejében az időszám. előtti első évszázad elején, a jeruzsálemi Synhedrion alelnöke volt, egyébként a királyné bátyja lévén, a királyi családdal is rokonságban állt. Fölényes okossága és bátor szokimondása több ízben veszélyes helyzetbe sodorta őt a királlyal szemben, mikor is menekülnie kellett az uralkodó fellobbant haragja elől. A király halála után, 79. évben, az özvegy királyné legfőbb tanácsadójává lett és a farizeusok pártját a szadduceusokkal szemben győzelemre segítette.

*

Rabban Simon ben Setách idejében történt, hogy egy ízben háromszáz *názir* jött Jeruzsálembe, fogadalomtevők, kiknek kilencszáz áldozatot kellett a templomi szentélyben bemutatniok. Százötven *názir* részére sikerült Simonnak a szükségleteket megszereznie, de a másik százötven részére nem sikerült. Jannaj királyhoz fordult tehát és így szólt:

— Háromszáz *názir* érkezett hozzám, kilencszáz áldozatra van szükségük, add te a felét a tiedből s én adom felét az enyémből.

A király tényleg el is küldött hozzá négyszázötven áldozatot. Közölték azonban vele, hogy Simon ben Setách a magáéból mivel sem járult az áldozatokhoz. A király módfelett megharagudott, rabban Simon ben Setách pedig megijedt és elmenekült.

*

Rövid idő múlva perzsa nagyurak jöttek Jannaj királyhoz látogatóba. Midőn a lakománál ültek, megjegyezték:

— Ugy tünik nekünk, mintha más alkalmakkor egy aggastyán ült volna itt, akitől sok bölcs mondást hallottunk.

A király előadta nekik az esetet.

— Hívd vissza! — tanácsolták.

Erre a király engesztelő üzenettel visszahívta rabban Simont.

*

Simon ben Setách megérkezett, a palotába sietett, ahol éppen nagy lakoma folyt és az asztalfőn a király és a királyné közé ült le.

— Miért szedtél rá így? — kérdezte neheztelve a király.

— Én nem szedtelek rá, — válaszolt élénken Simon ben Setách. Így mondja Kohelet (7, 12): „Mert árnyékul van a bölcsesség, árnyékul az ezüst“; — azaz amit te ezüstöddel tettél, azt tettem én bölcseségemmel.

— De akkor miért menekültél el? — faggatta tovább a király.

— Mert meghallottam, — felelte Simon, — hogy királyom dühös reám és be akartam teljesíteni Ézsaiás próféta¹⁰⁾ szavait: „Rejtőzzél el rövid pillanatra, amíg elmulik a harag.“

— Így beigazul rajtad, — szólt a király, — amit *Kohelet* mond (7, 12): „De a tudás elsőbbsége: a bölcsesség életben tartja gazdáját.“ De miért ültél le ép a király és a királyné közé?

— A bölcs *Szirách* mondja így (11, 1): „Az alázasnak bölcsesége felemeli az ő fejét és a nagyok közé helyezi.“ Salamon király szintén így mondja Példabeszédei könyvében (4, 8): „Tüntesd ki őt (a bölcseséget) és felemel téged, tiszteltté tesz téged, midőn átkarolod.“

*

És szólt ekkor a király:

— Nyujtsátok oda neki a serleget, hogy a lakoma utáni áldást elmondja.

Simon pedig, akit közben elfeledtek a lakomából megkínálni, kezébe vette a serleget és így kezdte el:

— Hadd hálázkodjunk a lakomáért, melyet Jannaj és barátai élveztek!

— Ismét szembeszállsz velem? — riadt rá a király.

— Így kezdjem talán, — válaszolt Simon: — Hadd hálázkodjunk a lakomáért, melyet nem élveztünk?!

— Azonnal tegyetek elébe ételeket!

Tettek elébe, evett, és azután így kezdte el:

— Hadd hálázkodjunk a lakomáért, melyet élveztünk.

¹⁰⁾ 26, 20.

פאה

A mező szegélye.

Ez a traktátus arról a jótékonyági törvényről szól, mely szerint aratás idején a termőföld szélét nem szabad learatni, hanem a helység szegényeinek kell hagyni. „És midőn learatjátok országtok aratását, ne teljesen arasd le meződnek szélét aratásodkor, és aratásod szedését ne szedegesd; a szegénynek és jövevénynek hagyjad azokat“, — így olvassuk Mózes tantónk harmadik könyvének 23. fejezetében a világ legelső és tán máig is egyetlen jótékonyági törvényét. Ennek a törvénynek célja az volt, hogy a szegények, a szükölködők nyomorán enyhítsen. Ez a traktátus tehát mindarról szól, ami a mező szegélyével összefüggésben lehet: legelőször is megállapítja a pea helyét és mértékét, azután hogy minő terményekből, meddig és mily módokon kell pea-t adni stb. Majd arra tér át, hogy kik vehetik igénybe mint szegények a pea-adományt és szól még az utószedés (a LEKET és SIKCHA) jótékonyági törvényeiről is. A hagyományos irodalom tárgyalási módjának megfelelően azonban gyakran esik szó más témákról is, amelyek a jótékony-sággal kapcsolatban vannak.

A pea törvénye.

Ezek azok a dolgok, melyeknek mértékét az Irás nem szabta meg: a pea, a zsengek áldozata, a zarándok-áldozatok, a jótékonyság és a törvény tanulmányozása.

Ezek a dolgok pediglen azok, melyeknek gyümölcsét az ember már ezen a világon élvezi, míg igazi jutalmukat a túlvilágon nyeri: a szülők tisztelete, a jótékonyság és a béke szerzése az ember között. A törvénytudomány jutalma azonban valamennyiét felülmulja.

*

A pea, a mező szegényrésze ne legyen a föld hatvanadrésznél kevesebb. És habár úgy tanultuk, hogy a peának nincs megszabott mértéke, mégis mikor a peát megállapítják, a mező nagysága, a szegények száma és a mag hozadéka legyen mértékadó.

*

A pea a mező elejéről és közepéről is adható, bár az Irás a mező végéről szól. Rabbi Simon hozzáteszi, hogy „a végén azonban legalább a fenti mértéket kell meghagyni.“ Rabbi Jehuda úgy véli, hogy aki *egyetlen* kalászt hagyott a mező szélén learatatlanul, a szegényrészt a többi gabonától is kipótolhatja és a pótlást peának tekintheti; de ha nem pótol, úgy az egyetlen kalászt gazdátlan jószágnak kell venni.

*

A bölcsek a pea dolgában ezt az általános szabályt mondták ki: Ami eledelül szolgál, amit őrizni szokás, ami közvetlenül a földből nő ki, aminek learatása egyszerre történik (és nem részletekben), és amit későbbi felhasználásra begyűjtenek, mindebből kötelesek vagyunk a peát meghagyni. Gabona- és hüvelyesvetemények tehát szintén e szabály alá tartoznak, — míg a fák közül a szumak, a Jánoskenyérfa, a diófa, a mandulafa, a szőlőtő, a gránátalma, az olajfa és a datolyapálma esnek a pea kötelezettsége alá.

Szándék és cselekvés.

A jócselekedet kettős jutalmat nyer. Az egyik magáért a jócselekedetért jár ki, a másik pedig áldásos hatásáért. A próféta is így mondja: „Mondd meg az igaznak, hogy jól megy sora, mert cselekedetük *gyümölcsét* fogják élvezni.¹⁾ A bünt viszont csak magáért a cselekedetért éri bűnhődés, de nem a következményekért. A próféta is így mondja: „Jaj a gonosznak, rosszul megy sora, mert kezének *cselekedetéért* éri bűnhődés.“²⁾

Hogyan egyezik meg azonban e felfogással Bölcs Salamon mondása: „Egyenek hát a gonoszok az útjok *gyümölcséből* s lakjanak jól a maguk tanácsából?“³⁾ A gonoszok eszerint nemcsak cselekedetükért, hanem a következményekért is lakolnak?!

A fentieket tehát így kell helyesen értened: Ha a bűnnek következményei vannak, a bűnös azokért is megbűnhődik, de ha a bűnnek nincsenek következményei, a bűnös nem bűnhődik következményekért.

*

Isten a jó szándékot a jó cselekedetbe beszámítja és külön megjutalmazza, de a gonosz szándékot nem számítja be a gonosz cselekedetbe és nem bünteti meg külön. A zsoltárköltő is így mondja: „Jogtalanságot ha *terveltem* szivemben, ne hallja meg az Ur.“⁴⁾

De hogyan egyezik meg ezzel a felfogással Jeremiás próféta szava: „Ime én veszedelmet hozok erre a népre, *gondolataik* gyümölcsét?“⁵⁾ Isten eszerint nemcsak a gonosz cselekedetét, hanem a gonosz szándékot is megbünteti?!

Az előbbieket tehát így kell helyesen értened: A gonosz szándékot, mely kivitelre kerül, Isten beszámítja a gonosz cselekedetbe. De ha a gonosz szándék nem kerül kivitelre, Isten nem is számíthatja be gonosz cselekedetbe.

1) Jes. 3, 2. 2) U. o. 11. 3) Példabeszédek 1, 31. 4) 66, 18. 5) 6, 19.

A szegények önérzete.

Ha egy szükölködő adományt ad a napi perselybe, ahová a szegények részére általában adakoznak, vagy a hetiperselybe, ahová csak a város szegényei részére adnak, adományát elfogadják, — de ha nem ad, nem kötelezik arra, hogy adjon.

Ha új ruhákat adnak a szegénynek és ő régieket ad vissza, elfogadják tőle, de ha nem ad, nem kötelezik arra, hogy adjon. Ha szokva volt, hogy selyemruhákba öltözködjék, selyemruhákat adnak neki.

Akinek kenyérre van szüksége, annak kenyeret adnak, akinek tésztára van szüksége, annak tésztát adnak, akinek pénzre van szüksége, annak pénzt adnak. Ha az adományra szoruló oly beteg, hogy nem tud egyedül enni, úgy az eledelt közvetlenül szájába adják. Így olvassuk az Irásban is: „A szükséghez képest, amire szüksége van.“⁶⁾ Sőt még ha szolgára vagy lóra van szüksége, azt is adni kell neki. A nagy Hillél egy elszegényedett előkelőt paripával és rabszolgával ajándékozott meg, hogy, mint megszokta volt, lovagolhasson és kiszolgál-tassa magát.

*

Ha valakinek aranyedényei voltak és elszegényedett, adja el aranyedényeit és vegyen helyükbe ércedényeket, — ha azelőtt ércedényeket használt, adja el azokat és vegyen helyükbe üvegedényeket.

*

Ha valaki kijelenti: Nem akarom, hogy mások tartsanak el, — kimélettel kell lenni iránta. Ugy kell adni neki, mintha kölcsönt kapna és a kölcsönt később ajándéknak kell nyilvánítani: így mondja rabbi Méir. A bölcsek pedig így mondják: Először ajándékként ajánlják fel az összeget, de ha ajándékot nem akar elfogadni, úgy kölcsönként adják. Rabbi Simon szerint zálogot is kérnek tőle, hogy önérzetében ne legyen megbántva.

⁶⁾ Mózes V. 15, 8.

Munbáz király.

E történet Munbáz (Monobazes) királyról szól, az asszíriai Adiabene tartomány uralkodójáról (az első évszázadban), aki fivére, Izates és anyja, Heléna példájára, kiről a talmud más helyeken sok lélekemelő dolgot mond el, a zsidó vallásra tért át. (Bővebben szól róluk Flavius Josephus zsidó történetíró a régi-ségek c. művében. (XX. 2, 1.)

*

És történt egyszer, éhinséges esztendőben, hogy Munbáz király szétszította minden vagyonát az éhező szegények között. Testvérei pedig üzentek hozzá és szemrehányásokat tettek neki.

— Atyáid kincseket gyűjtöttek és szaporítva szaporították azt, amit elődeik reájuk hagytak, te pedig saját kincseidet és őseid kincseit elpazarlod?!

— Atyáim itt lenn gyűjtöttek kincseket, — üzente vissza testvéreinek Munbáz király, — én pedig ott fent gyűjtöm kincseimet, amint a zsoltáros int (85, 12): „Hűség a földből sarjad, *jótekonyság az égből tekint le.*“ Atyáim oly helyen gyűjtöttek kincseket, ahol azt emberek könnyen elrabolhatják, én pedig oly helyen gyűjtök kincseket, ahol emberek nem rabolhatják el azt; így mondja a zsoltáros (89, 15): „*Igazság és jog trónod alapzata*, szeretet és hűség szined elé járulnak.“ Atyáim oly kincseket gyűjtöttek, melyek nem hoznak gyümölcsöt, míg én oly kincseket gyűjtöttem, melyek meghozzák gyümölcsüket, amint Ézsaiás próféta tanítja (3, 10): „Mondjátok az igazról, hogy jól jár, mert cselekedeteik gyümölcsét fogják élvezni.“ Atyáim a pénz kincseit halmozták fel, míg én a lelkek kincseit gyűjtöm, amint bölcs Salamon oktat a Példabeszédek könyvében (11, 30): „Az igaznak gyümölcse az élet fája és *lelkeket nyer meg a bölcs.*“ Atyáim mások számára gyűjtöttek, míg én magam számára gyűjtöttem, amint az Irás tanítja (Mózes V. 24, 13): „*Neked pedig igazságul lesz (jó cselekedeted) az Örökkévaló a te Istened előtt.*“ Atyáim erre a világra gyűjtötték kincseiket, én pedig a jövő világra gyűjtöttem, miként Ézsaiás próféta figyelmeztet (58, 8): „És jár előtted *jótekonyságod*, az Örökkévaló dicsősége kísér téged.“

Jótekonyság és emberszeretet.

Jótekonyság és emberszeretet az Irás valamennyi törvényével felér, ám jótekonyságot csak élőkkel, szeretetet pedig len élőkkel és halottakkal — jótekonyságot csak szegényekkel, míg szeretetet gazdagokkal és szegényekkel egyaránt gyakorolhatunk. Jótekonyságot csak vagyonunkkal gyakorolhatunk, szeretetet pediglen vagyonunkkal és személyünkkel egyaránt.

Az, aki a jótekonyságtól elvonja szemeit és nem ad — tanítja rabbi Jozsua ben Korcha — az *bálványimádóhoz* hasonlatos. Egy helyütt ugyanis így mondja az Irás⁷⁾: „Óvakodjál, nehogy támadjon szivedben *alávaló* gondolat, mondván: közeledik a hetedik év, az elengedés éve — s irigy volna a szemed szükölködő testvéredre, hogy nem adnál neki“, más helyütt⁸⁾ pedig így szól: „Kijöttek *alávaló* emberek közepedből és eltántorították városuk lakóit, mondván: menjünk és szolgáljunk más isteneket.“ Az *alávaló* szó pedig miként az utóbbi versben *bálványimádót* jelent, az előző vonatkozásban is bálványimádót kell alatta érteni.

Jótekonyság és emberszeretet — tanítja rabbi Eleázár ben Jósze — hatalmas szószólók és engesztelés-szerzők Izrael és Égi Atyja között. Az Irás⁹⁾ is így mondja: „Mert így szól az Örökkévaló: Ne menj be siralomnak házába, ne menj siratni és ne szánakozz rajtuk; mert *elvettem békémet e néptől, így szól az Örökkévaló, a szeretetet és az irgalmat.*“ Szeretet alatt az emberszeretet értendő, irgalom alatt pedig a jótekonyság, amiből látható, hogy a jótekonyság és az emberszeretet hatalmas szószólók és békeszerzők Izrael és az Égi Atya között.

7) Mózes V. 15, 9.

8) U. o. 13, 14.

9) Jer. 16, 5.

A szülői tisztelet.

A szülői tiszteletről szól az alábbi mély történet. Ez a mélyértelmű elbeszélés egyben azt a szabadelvű ókori zsidó felfogást is példázza, mely szerint még a pogányok is részesei lehetnek az isteni jutalomnak, hogyha jót cselekszenek.

*

Rabbi Abáhu beszélt rabbi Jochanán nevében ezt a történetet.

Rabbi Eliezer tanítványai megkérdezték egyizben a mestert:

— Mondd meg nekünk, rabbi, meddig szól a szülői tisztelet parancsa?

— Engem kérdeztek? — felelt a rabbi, — kérdeztétek meg Dámá ben Nethinát, a tanácsgyűlés fejét. Agg anyja egyszer hirtelen dühében úgy ütötte meg az egész tanács előtt fiát, hogy a saru, mellyel ütött, kihullott a kezéből. Mit tett erre a fiu? Felemelte a sarut és átnyujtotta anyjának, így akarván megkimélni agg szülőjét a lehajolás fáradságától.

*

Rabbi Chizkija pedig az alábbi gyönyörű példát hozta elő arról a rajongó tiszteletről, mellyel Dámá az ő agg atyja iránt viseltetett.

Dámá egy askalóni pogány volt, a tanácsgyűlés feje. Sohasem ült le arra a kőszékre, melyen atyja szokott ülni és mikor az aggastyán meghalt, az elhúnytnak szellemét tette istenévé.

Történt egyizben, hogy a főpapi mellvértből Benjámintörzsének jáspisköve valahogyan kiesett és eltűnt. Országszerte kutatták, hogy kinek van hasonló drágaköve és úgy hírlett, hogy a pogány Dámá ben Nethinának van egy megfelelő jáspisa.

Küldöttség indult tehát Dámához a jáspisért és a küldöttek meg is egyeztek vele száz aranydénárban. Dámá besiet szobájába, hogy a jáspiskövet kihozza, de bent találja atyját, aki ép nyugodtan szundit. (Némelyek szerint a drágaköves szek-

rényke kulcsa az alvó aggastyán kezében volt, mások viszont úgy mondják, hogy a szundító aggastyán lába a szekrénykén pihent.) Nem akarván tehát alvó atyját felébreszteni, csendesen visszalépett, kiment a szobából és a küldötteknek értésére hozta, hogy a jáspist most nem adhatja.

— Bizonytal magasabb árat akar elérni, — gondolták magukban a küldöttek, — s azért nem adja a drágakövet.

Felajánlottak tehát kétszáz aranydénárt s végül már ezer dénárt kínáltak érte.

Mikor atyja felébredt, Dámá kihozta a jáspist. A küldöttek, kik a drágakőről már-már lemondtak, módfelett megörvendtek és le akarták fizetni az ezer aranydénárt, amit utóljára ígértek. De Dámá tiltakozva emelte fel kezét:

— Hogyan? Hasznot húznék abból, hogy az agg atyámat tisztetem? Nem akarok ily hasznot!

*

És rabbi Jósze bar r. Bun szerint Isten meg is jutalmazta nemes gondolkodásáért ezt a derék pogányt: tehene még azon éjjelen vörös borjat ellett, és az izraeliták, akiknek Mózes könyvei a vörös tehén hamvát a megtisztulásra szigorúan előírják, annyi aranyat adtak a vörös borjuért, amennyit nyomott.

— És ezáltal válik valóra, — tette hozzá rabbi Zabdi — amit Jób könyve¹⁰⁾ tanít: „ . . a jogot és a teljes igazságot Isten nem sérti meg.“ Isten a pogányokat is megjutalmazza, ha jótetteket visznek véghez.

¹⁰⁾ 37, 23.

A két fiú.

A Jeruzsálemi Talmud Pea szakaszának fol. 3. a. oldalán olvassuk: Megtörténhetik, hogy a fiu finom húsokat ad ennie öreg szülőjének és a pokolt érdemli érte, és megtörténhetik, hogy a fiu kézimalmot öröklött agg atyjával és paradicsomi életre válik érte méltóvá.

*

Egy felgazdagodott ember kövér szárnyasokat szokott volt ajándékba küldeni agg atyjának. Mikor egyizben az aggastyán megkérdezte:

— Honnan szerzed ezeket a szép szárnyasokat, fiam? — a fiu durván rárivallt:

— Egyél, öreg, és hallgass! A kutyák is így tesznek, esznek és hallgatnak!

És ennek a gaz fiunak a pokol lett az osztályrésze.

*

A másik fiu földhözragadt szegény ember volt, kézimalmot hajtott és csekély keresetéből tartotta el családját és agg atyját. És egyszerre kijött a királyi parancs, és az agg atyának királyi robotmunkára kellett indulnia. És ekkor így szólt a fiú:

— Menj, apám, és örölj helyettem, a robotmunkára pedig én megyek el. Mert ha jön majd a szidalom és jönnek az ütlegek, jobb lesz bizony, ha én türom el azokat te helyetted.

Ennek a fiunak pedig a paradicsomi élet jutott osztályrészül.

A bölcsek szerénysége.

Ez a lelki szépségekben és finomságokban gazdag történet a talmud mestereinek azt a mély tanítását példázza, hogy a szerénység és a megalázkodás a lélek legszebb gyöngyei. Rabbi Hosája és rabbi Eliezer csodálatos szerénységgel alázkodnak meg a vak emberek előtt, de az áldásoknak szépsége és mélysége is megkapó, mellyel a vakok a rabbik finomságát és gyénségét viszonozzák.

*

Rabbi Hosája egy vak tudóst fogadott meg tanítóul gyermeke mellé. A vak mester a rabbival együtt szokott volt étkezni. Egyizben azonban a rabbinak vendégei jöttek és az ünnepi ebédén a vak mester nem volt hivatalos.

A rabbit módfelett bántotta a lelkiismeret. Félt, hogy a vak tudós sértve érzi magát, mert nem hívta meg a lakomára. Este tehát, midőn ismét találkoztak, így mentegetődött előtte:

— Uram, ne haragudj, hogy nem hivtalak meg, de vendégeim voltak, és nem akartam, hogy vak voltodon megütközzenek s talán lenézzenek. Ezért nem ettünk ma, mint máskor szoktuk volt tenni, egy asztalnál.

A vak mester, akit a rabbi engesztelő, nemes szavai mélyen meghatottak, ezzel az áldással felelt:

— Nemes szavaiddal megengesztelted azt, akit látnak, de aki maga nem lát. Kivánom neked, hogy Az, aki lát, de akit nem látnak, fogadja mindig kegyesen imáidat és engeszteléseidet!

*

Rabbi Hosája, akinek ez a gyönyörű áldás nagyon tetszett, megkérdezte a vak mestert, hogy honnan ismeri az áldásnak ezt a formuláját. Mire a vak mester így válaszolt:

— Az alázatoslelkű rabbi Eliezer ben Jákobtól hallottam ezt az áldást. Vele történt meg egyszer, hogy egy szegény, vak embert vitt haza vendégül, s a vakot az asztal mellé ültette, ő maga pedig alacsony számolýra ült le előtte. Mikor a többi ven-

dégek rabbi Eliezer megalázkodását látták, így szóltak magukban:

— Ha ez a szegény, vak ember nem volna kiváló, nagy férfi, rabbi Eliezer bizonytal nem alázkodnék így meg előtte. És gazdag ajándékokkal halmozták el a vak vándort.

A vak ember pedig módfelett elcsudálkozott és ámulva kérdezte, hogy miért kapja ezt a sok, értékes dolgot? Erre elmondták neki, hogy mint tisztelte meg a nagy rabbi Eliezer és mint alázkodott meg előtte.

A vak erre ezt az imát mondta el rabbi Eliezerért:

— Szeretetet műveltél azzal, akit látnak, de aki maga nem lát. Kivánom neked, hogy Az, aki lát, de akit nem látnak, fogadja kegyesen imádat és tanúsítson mindig szeretetet irányodban.

שבת

Szombat.

A SABBATH traktátus a Talmud második Rendjének, mely az ÜNNEPEKRŐL szól, az első könyve és a szombati nyugalomra vonatkozó törvényeket foglalja magában.

A Szentírásnak szombat-törvényei igen tömörök és általánosak. „És a hetedik nap nyugalomnap az Örökkévalónak, a te Istenednek tiszteletére. Ne végezz azon semminemű munkát, sem te, sem fiad, sem leányod, sem szolgád, sem szolgálód, sem barmod, sem az idegen, aki kapuidban tartózkodik.” Így olvassuk a Tíz parancsolat igéi közt, az EXODUS könyvének huszadik fejezetében és még több helyen. A misna sokágazatu szombattilalmi törvényei azzal a körülménnyel függnek össze, hogy az Exodus harmincötödik fejezetében a szombati nyugalom törvénye és a frigysátor építésére vonatkozó rendelkezések egymás mellett állnak.

A Sabbath traktátus huszonnégy fejezetre oszlik. Ezek a fejezetek a legkörülményesebb szombati tilalmakat fejtegetik, pl. az első fejezet arról szól, hogy szabad-e és mi módon szabad szombaton tárgyakat egyik helyről másik helyre vinni. Ebben a tekintetben a misna négyfajta helyet különböztet meg: 1. רשות הרבים nyilvános térség, azaz egy városon kívül, avagy nyílt városban levő tér vagy út. 2. רשות היחיד magánterület, pl. udvar, avagy fallal biró város, melynek kapuit éjjelre bezárják. 3. מקום פטור, oly hely, mely sem nyilvános térség, sem magánterület, pl. a tenger, avagy egy három oldalon nyílt hely (zsácutca). 4. כרמלית, oly magaslat vagy mélyedés, mely a négyzetölnél kisebb. A négyfajta helyfogalom körül forognak a legágobgasabb szombati viteltilalmak.

A következő fejezetekben a szombati világitás, a szombati étkezés, a munka végzése szombatnapon, az eltiltott mun-

kák 39 főfajtája, a betegek szombati gyógykezelése, a szombati utazás, a szombati irás, szombati fegyverviselés, szombati várostrom stb. kérdései kerülnek részletes tárgyalás alá.

A Gemára — csapongó tárgyalási módja következtében — természetesen nem marad meg szorosan a szombati törvények fejtegetésénél, hanem a legtávolesőbb területekre kalandozik el. Így azután a Sabbath traktátusban nemcsak a legmélyebb ethikai eszmék kerülnek még megvitatás alá, hanem a chanuka törvényei is ebben a traktátusban vannak megbeszélve.

A szombat.

Ráb mondta:

— Ha valaki ajándékot ad felebarátjának, kell, hogy előbb értesítse róla, amint írva van: „ . . . hogy megtudjátok, hogy én vagyok az Örökkévaló, aki megszentelt titeket“. (Móz. II. 31, 13.)

Igy szólt Isten Mózeshez:

— Mózes! Gyönyörű ajándékot tartogatok kincsesházamban, Szombat a neve. Izraelnek akarom adni. Menj, mondd meg nekik.

*

„Nem szabad a szombat beköszöntése után fáklyafény mellett olvasni, mert esetleg megigazítjuk a fáklyát, holott annak megérintése szombatnapon tilos.“

Rabbi Jismáel ben Elisa megjegyezte:

— Olvasni fogok mellette és nem fogom megigazítani.

Egyizben fáklya mellett olvasott szombaton és önkéntelen mozdulattal meg akarta igazítani.

— Mily előrelátók — ismerte be ekkor — a bölcsek intézkedései, amelyek elrendelték: „Nem szabad a szombat beköszöntése után fáklyafény mellett olvasni.“

*

Várostromba csak legkésőbb három nappal a szombatnap előtt szabad belekezdeni. De ha az ostromot megkezdték, a szombat miatt nem szakítják félbe.

Igy mondja Sammaj is: „Amíg el nem esik (Móz. V. 20., 20.), még ha szombat is van közbe“.

*

Rabbi Jismáel iskolája tanulta: — A Szombat beköszönése előtt hatszor fujják meg a harsonát.

Mikor az első kürtszó felharsan, akkor azok, akik a mezőn dolgoznak, abbahagynak kapálást, szántást és mindenfajta mezői munkát. Akik városhoz közel eső földeken dolgoznak, nem mehetnek be a városba, míg a távolabb dolgozók is meg nem jöttek, és mindnyájan együtt mennek be. De ekkor a boltok még nyitva vannak, a kirakodó polcok még helyükön.

Mikor a második kürtszó felharsan, bevonják a kirakodó polcokat, bezárják a boltokat. De akkor a meleg víz még a kemencén van, a fazekak még a tüzhelyen vannak.

Mikor a harmadik kürtszó felharsan, (a péntekesti ételt) leveszik, (a szombatnapi ételt) letakarják, a péntekesti gyertyát meggyújtják. De a kürtös ekkor még vár, amíg az apró hal megsülhet, vagy amíg a kenyér kipirulhat a kemencében.

Ezután kürtszó, majd harsonaszó és újra kürtszó harsan fel. Ekkor beáll a szombat.

*

Nem szabad szombatnapon kardot hordani, sem íjjat, sem pajzsot, sem bunkós botot, sem dárdát. Aki hordott, vétekáldozatot tartozik bemutatni.

Rabbi Eliezer szerint mind e fegyverek diszül szolgálnak, de a bölcsek szerint lealacsonyítanak. Amint Jesaiás próféta mondja: — „(És lesz idő . . .) és eltörik kardjaikat kapákká és dárdáikat kacorokká és nem emel nép fegyvert nép ellen és nem tanulnak többé háborut“. (2, 4.)

*

Péntek este Istenházából hazajövet két angyal kíséri az embert, a Jó angyala és a Rossz angyala. És ha házába érkezve a péntekesti lángot meggyújtva, asztalát megterítve, fekvőhelyét megvetve találja, megszólal a Jó angyala, mondván:

— Adja Isten, hogy így legyen a jövő szombaton is.

És a Rossz angyala kénytelen rámondani:

— Ugy legyen!

De ha nem talál otthonában mindent rendben, a Rossz angyala szólal meg, mondván:

— Adja Isten, hogy így legyen a jövő szombaton is.

És a Jó angyala kénytelen rámondani:

— Ugy legyen!

Chanuka.

A szir görögök Antiochus Epiphanes idejében behatoltak a jeruzsálemi szentélybe és tisztátalanná tették a templom minden szentelt olaját. A Hasmoneusok pedig, midőn megerősödtek és legyőzték a szireket, átkutatták a szentélyt, de csupán egyetlen korsó olajra akadtak, melyen a főpapi pecsét érintetlen volt. Ez a korsó olaj csak egy napra lett volna elegendő, de csuda történt és nyolc napon át világítottak vele. Következő esztendőben ezeket a napokat ünnepnapokká tették, dicsérő zsoltárok éneklésével és hálaadással Isten iránt.

*

Sammaj iskolája szerint az első napon nyolc lángot gyujtanak, azután minden nap eggyel kevesebbet, Hillél iskolája szerint az első napon egy lángot és innen kezdve minden nap eggyel többet.

Ula beszélte, hogy két szentföldi amóra (törvénytudós) vitatkozott ezen. E két amóra rabbi Jószé b. Abin és rabbi Jószé b. Zebida volt. Az egyik szerint Sammaj iskolája azért rendelte el a nyolc lánggal való kezdést, hogy az emberek tudják, hány nap van még az ünnepből hátra, míg Hillél iskolája azon volt, hogy tudják, hány nap mult el. A másik szerint Sammaj iskolája a sátorosünnep áldozatait tartotta szem előtt (mindennap kevesebbet), míg Hillél azt, hogy szent cselekedeteknél felfelé mennek, de sohasem lefelé.

*

Ha a kovácsműhely üllője alól egy szikra elrepül és tűzkárt okoz, a kovács tartozik a kárt megtéríteni.

Ha egy lennel megrakott teve vonul az uttesten és a lenrakomány széle egy boltba ér, a kereskedő mécsesétől meggyullad és tűzkárt okoz a városban, a teve gazdája köteles a kárt megtéríteni.

Ha a kereskedő kitette a mécsesét az utcára, a kereskedő az, aki a kárt megtéríteni köteles.

Rabbi Jehuda mondta:

— Ha a mécs chanukai mécs volt, akkor nem köteles kártérítésre, mert vallásos parancsot teljesített.

A szelid Hillél.

A szelid és türelmes Hillél legendás alakját a hagyomány sok hímes szállal szövi körül. Már negyvenéves férfi, mikor Babiloniából Palesztinába költözik, negyven évet tölt a szent tan és a hagyomány tanulmányozásával és élete harmadik negyven évében szellemi vezére Izraelnek. (Az első évszázad első felében halt meg.) A nagy Szinhedrion vezetésében Sammaj a társa, kinek ingerlékenysége és türelmetlen haragja ép oly közmondásos, mint Hillél türelme és szelidsége. Jellemük különbsége a törvény magyarázatában is megmutatkozik. Hillél törvényiskolája a törvény magyarázatában a legenyhébb felfogásnak hódolt, Sammaj pedig mindig arra törekedett, hogy a szigorúbb felfogást juttassa érvényre. Jellemük különbségét az alábbi szemelvények is illusztrálják. Oly korban éltek, midőn az erkölcsi irányát veszített pogányság ösztönösen fordul a magasrendű zsidó erkölcsiség felé. Az ingerlékeny Sammaj haraggal utasítja el a tudatlan és különös észjárású pogányt, aki a zsidók hitére óhajt áttérni, a szelid, türelmes Hillél csinján és módjával világosítja fel a zsidó gondolat és zsidó erkölcs magasrendűségéről.

*

A rabbik beszélnek: Egy pogány jött egyszer Sammaj elé, hogy áttérjen a zsidó hitre.

— Hányféle törvényetek van? — kérdezte a könnyen haragra lobbanó mestert.

— Kétféle törvényünk van, — válaszolt Sammaj — van írott törvényünk és van szóbeli törvényünk.

— Az írott törvényben hiszek, a szóbeli törvényben nem hiszek, mert nem tudom ellenőrizni, helyesen adod-e elő, — szölt a pogány. — Végy fel engem a zsidóságba, de azzal a feltétellel, hogy csak az írott törvényekre tanítasz meg.

Sammaj haragosan a pogányra támadt, és dühösen elkergette.

A pogány ekkor ugyanezzel a kívánsággal Hillél elé lépett. A szelid Hillél azonban nem kergette el, hanem az első

napon megtanította az alef-bész-re. Mikor a második napon beállított hozzá, a betüket más rendben sorolta fel előtte.

— De hiszen tegnap, — csodálkozott a pogány — nem ebben a rendben soroltad fel őket?!

— No látod, — szólt szeliden Hillél, — úgy-e megbizol bennem! A szóbeli törvények tanulmányában éppen így megbizhatsz bennem!

*

Történt, hogy egy pogány Sammaj elé lépett és így szólt hozzá:

— Végy fel engem a zsidóságba, azzal a feltétellel, hogy az egész Thórára megtanítasz, míg féllábomon meg tudok állni.

Sammaj a mérőruddal, mely kezében volt, elkergette a pogányt.

Elment Hillélhez. Ez felvette őt a zsidóságba. És így szólt:

— „Amit magadnak nem kívánsz, azt ne tedd másnak.“ Ez az egész Thóra. A többi csak a magyarázata. Menj és tanuld meg.

*

A rabbik beszélnek:

Az ember mindig szerény legyen, mint Hillél, és ne legyen türelmetlen, mint Sammaj.

Történt, hogy két ember fogadott egymással.

— Aki bemegy Hillélhez és haragra gerjeszti, négyszáz zuzt (ezüst-pénzt) kap.

Az egyik vállalta:

— Én majd haragra gerjesztem.

Aznap ép péntek volt, a szombat előnapja, és Hillél fürdött. A férfit pedig Hillél ajtaja elé ment és hangosan kiáltott:

— Itt van Hillél? Itt van Hillél?

Hillél nyugodtan köpenyébe burkolódzott, kiment elébe és szólt:

— Mit kívánsz, fiam?

— Egy kérdésem volna.

— Kérdezz, fiam, kérdezz!

— Miért szögletes a babylonok feje?

— Fontos kérdést intéztél hozzám, fiam. Ez azért van, mert nincsenek úgyes bábáik.

Az ember elment, várt egy ideig, azután visszatért és hangosan kiáltott:

— Itt van Hillél? Itt van Hillél?

Hillél ismét nyugodtan köpenyébe burkolódzott, kiment elébe és szólt:

— Mit kívánsz, fiam?

— Egy kérdésem volna.

— Kérdezz csak, fiam, kérdezz!

— Miért gyenge a palmyrai emberek szeme?

— Fontos kérdést intéztél hozzám, fiam. Ez azért van, mert homokos vidéken laknak.

Elment, várt egy ideig, azután visszatért és ismét hangosan kiáltott:

— Itt van Hillél? Itt van Hillél?

Hillél újból nyugodtan köpenyébe burkolódzott, kiment elébe és szólt:

— Mit kívánsz, fiam?

— Egy kérdésem volna.

— Kérdezz csak, fiam, kérdezz!

— Miért széles az afrikai emberek talpa?

— Fontos kérdést intéztél hozzám, fiam. Ez azért van, mert mocsaras vidéken laknak.

— Sok kérdést intéznék még hozzád, — szólt végül a férfi — csak félek, hogy megharagszol.

Hillél nyugodtan összébb vonta köpenyét, leült és szólt:

— Mondd el csak minden kérdésedet, fiam, amire feleletet óhajtasz.

— Te vagy az a Hillél, — kiáltott fel ekkor a férfi, elveszítve türelmét — akit Izrael fejedelmének neveznek?

— Én vagyok az.

— Ha te vagy az, úgy ne legyen sok hozzád hasonló Izraelben!

— Miért, fiam?

— Mert miattad négyszáz zuzt veszítettem.

— Légy megfontolt abban, amit mondasz, — felelte Hillél.

— Hillél megérdemli, hogy miatta négyszáz zuzt és mégegy-szer négyszáz zuzt elveszíts, Hillél nem haragszik.

Mózes a mennyekben.

A Tóra Izrael életeleme, — vallja a Talmud és a talmudi bölcsek fantáziáját minden időkben erősen izgatták és foglalkoztatták a Tóra adásának körülményei. Képzeletükben égi jelenetek rajzanak fel, az angyalok tiltakoznak Isten előtt, hogy ezt a drága kincset, a Tórát, Izraelnek átadja. De jön Mózes, a nagy mester, ki „Isten dicsőségének trónusába fogózkodva“ bizonyítja be az angyalok előtt, hogy a Tóra a földieké és nem az égieké.

*

Rabbi Józsva ben Lévi mondta:

— Mikor Mózes az égbe ment, felszólaltak a szolgálattevő angyalok Isten előtt:

— Világ Ura! Mit akar az asszony-szülöttje közöttünk?

— Eljött, hogy átvegye a Thórát, — felelte Isten.

— Hát az az értékes kincs, melyet te már kilencszázhetvennégy nemzedékkal a világ teremtése előtt magadnak elrejtettél, földi emberre jusson?! „Mi az ember, hogy megemlékezel róla és az ember fia, hogy számba veszed őt?“

A Szent, áldassék, reáparancsol Mózesre:

— Felelj nekik!

— Világ Ura! Félek, hogy elégetnek szájuk leheletével.

Isten bátorítja:

— Fogózz dicsőségem trónusába és úgy válaszolj.

Erre Mózes elkezd:

— Világ Ura! A Thóra, melyet nekem adtál, vajjon mit tartalmaz? „Én vagyok az Örökkévaló, a te Istened, aki kivettelek Egyiptom országából, a rabszolgák házából.“ (Az angyalokhoz fordul): Hát ti voltatok-e Egyiptomban és szolgáltatok-e a Faraónak?! Mire való lenne nektek a Thóra?!

— Irva van továbbá: „Ne legyenek neked idegen isteneid“. Hát ti bálványimádók közt laktok-e?!

— Irva van továbbá: „Emlékezzél meg a szombatnapról,

hogy azt megszenteljed.“ Kell-e nektek szombat, akik sohasem dolgoztok?!

— Irva van továbbá: „Tiszteld atyádat és anyádat.“ Hát van nektek atyátok, anyátok?!

— Irva van továbbá: „Ne ölj! Ne paráználkodj! Ne lopj!“ Hát uralkodik-e köztetek irigység és szenvedély?!

És ezeknek hallatára az angyalok rögtön meghódoltak a Szent előtt, dicsértessék Ő.

„Kedvezően ítél meg felebarátodat.“

Aki kedvezően ítéli meg felebarátját, őt is kedvezően fogják megítélni.

Történt egyszer, hogy egy felső-galileai ember elszegődött három évre egy délvidéki gazdához.

Eltelvén a három esztendő, a szolga az őszi ünnepek előtt gazdájához lépett és így szólt:

— Add ki béremet. Hadd megyek és hadd látom el feleségemet és gyermekeimet.

— Nincs pénzem, — válaszolt a gazda.

— Adj termést!

— Nincs.

— Adj földet!

— Nincs.

— Adj barmokat!

— Nincs.

— Adj párnát vagy takarót!

— Nincs.

A galileai ember ekkor hátára vetette tarisznyáját és nagybúsan hazafelé ballagott.

Az ünnepek után a gazda magához vette szolgája bérét és három megrakott állattal felkereste szolgája házát. Az egyik állat ételekkel, a másik italokkal, a harmadik pedig különféle drágaságokkal volt megrakva.

Miután ettek és ittak, átadta neki bérét.

S ekkor megkérdezte tőle:

— Akkor, midőn azt mondtad nekem: „Add ki béremet!“ és én azt válaszoltam: „Nincs pénzem!“, mit gondoltál rólam?

— Azt gondoltam, hogy olcsó árukra akadtál és minden készpénzedet abba fektetted.

— És mikor azt mondtad: „Adj marhát!“ és én azt válaszoltam: „Nincsenek marháim!“ mit gondoltál rólam?

— Azt gondoltam, hogy másoknak bérbe adtad őket.

— Mikor mondtad: „Adj földet!“ és én azt válaszoltam: „Nincs földem!“, mit gondoltál rólam?

— Azt gondoltam, hogy másoknak haszonélvezetbe adtad.

— És mikor azt mondtam: „Nincsenek terményeim!“ mit gondoltál rólam?

— Azt gondoltam, hogy még nem adtál belőlük adótizedet.

— És mikor azt mondtam: „Nincsenek párnáim és takaróim!“ mit gondoltál rólam?

— Azt gondoltam: talán Istennek szentelte minden vagyónát.

Szólt ekkor a gazda:

— Istenemre mondom, tényleg így volt. Fogadalmat tettem és Istennek ajánlottam minden vagyonomat, mert Hyrkanos fiam nem foglalkozott a szent tannal. De tudós barátaim a délvidéken feloldottak minden fogadalmam alól. És amint te kedvezően ítéltél meg engem, kedvezően ítéljen meg Isten is téged.

Két példázat.

I.

A test és a lélek.

„És a lélek visszatér Istenhez, aki adta.“ (Koh. 12, 7.)
Miként tisztán kaptad, tisztán add vissza is.

*

Hasonlatos ez annak a királynak az esetéhez, aki diszes öltözékeket osztott szét szolgálattevői között. Az értelmesek összehajtogatták a drága öltözékeket és a szekrénybe rakták, a balgák pedig benne végezték napi munkájukat.

Idő multán a király visszakövetelte a diszruhákat. Az értelmesek tisztán és ragyogón vitték azokat vissza, a balgák pedig piszkosan és gyűrötten.

Örömmel nézett a király az értelmesekre, de haragosan pillantott a balgákra. Az értelmesekre ezt mondta:

— A diszruhák adassanak a kincstárba, ők maguk pedig békén hazatérhetnek.

De a balgákra ezt mondta:

— A ruhák adassanak át a mosónak, ők maguk pedig zá-
rassanak börtönbe.

*

A Szent is, áldassék, így jár el. Az igazak testéről így szól:

— „Jöjjön béke, nyugodjanak fekvőhelyeiken.“ (Jes. 57. 2.)

Lelkükről pedig így szól:

— „És be leszén kötve uram lelke az élők kötésében az Örökkévalónál.“ (Sám. II. 25, 29.)

A gonoszok testéről ezt mondja:

— „Nincs béke, szól az Örökkévaló, a gonoszok számára.“
(Jes 48, 22.)

Lelkükről pedig ezt mondja:

— „Ellenségeid lelkét pedig parittyázza a parittyá fene-
kében.“ (Sám. II. 25, 29.)

II.

„Térj meg egy nappal halálod előtt.“

Rabbi Eliezer mondta:

— Térj meg egy nappal halálod előtt.

— Hát tudja-e az ember, mely napon hal meg?! — kérdezték tanítványai.

— Annál inkább térjen meg az ember ma, — felelte a mester. — Holnap talán már meg fog halni. S így egész életét bűnbánatban töltheti. Salamon király is így mondá bölcsességében: „Minden időben legyenek fehérek a te ruháid.“ (Koh. 9, 8.)

*

Rabban Jochanán ben Zakkaj mondta:

— Hasonlatos ez annak a királynak az esetéhez, aki szolgálattevőit lakomára hívta meg, de nem határozta meg a lakoma időpontját. Az értelmesek diszruhába öltöztek és a királyi palota bejáratához gyűltek.

— Hiányozhatik-e valami a király házában?! — gondolták.

A balgák ellenben tovább folytatták munkájukat. Mert így gondolkoztak:

— Lehet-e lakomát rendezni előkészületek nélkül?! Még van időnk! — vélekedtek.

A király váratlanul hívatta szolgálattevőit a lakomára. Az értelmesek diszruhában mentek a király elé, a balgák pedig rendetlenül.

Örömmel nézte a király az értelmeseket, de haraggal pillantott a balgákra.

— Ezek, akik diszruhában jöttek a lakomára, — mondta — üljenek le és egyenek és igyanak. Azok pedig, akik nem diszruhában jöttek, maradjanak állva és nézzék.

Róma.

Időszámításunk szerinti 70. évben foglalta el Titus Jeruzsálemet, de Róma már kétszáz esztendővel azelőtt kezdte nyujtogatni csápjait Izrael országa felé, akkor, midőn a római szenátus Juda Makkábinak, a szirek ellen küzdő zsidó szabadsághősnek „a római nép barátja“ címet adományozta. Száz évvel utóbb Pompeius, aki azidőtájt vivta harcait Kisázsziában Mithridates, Pontus királya ellen, már el is foglalja Jeruzsálemet és igazságot tesz a viszálykodó királyfiak, Hirkán és Aristobul közt. 66-ban, 117-ben, 132-ben hallatlan hősiességgel próbálják a zsidók a római rabigát magukról lerázni, de a világhóaitó Róma minden alkalommal kegyetlenül legázolja a zsidók szabadságharcait. A talmud korában Róma az úr Erec-Jiszraél felett és Izrael mestereiben keserű emléke él a régi és az új megaláztatásoknak. Egyes mesterek a nép bűneiben keresik a nemzeti pusztulás okát, mások bámuíva látják Róma kulturáját, míg a rebelisek persze a hódító kulturájának árnyoldatait pécézik ki. Az üldözöttek között legendák járnak szájról-szájra, mint Elisárol, kinek kezében az eltitott imaszijjak galambszárnyakká változnak. Róma uralma is véget ért azonban, mikor 638-ban I. Omár kalifa elfoglalta Jeruzsálemet és a Szentöldet arab birtokká tette.

*

— Jeruzsálem azért pusztult el, mert az emberek nem szégyenkeztek egymás előtt . . . — szólt Ula.

— Jeruzsálem azért pusztult el, mert az emberek nem ismertek különbséget kicsiny és nagy között. Irva van: „És lesz a nép mint a pap.“ S utána áll: „És megüresedve megüresedik az ország.“ — Így vélekedett rabbi Izsák.

— Jeruzsálem azért pusztult el, mert az emberek nem mondták egymás szemébe hibáikat . . . — mondta r. Amram.

— Jeruzsálem azért pusztult el, mert a bölcseket kigúnyolták . . . — vélte r. Jehuda.

Jeruzsálem azért pusztult el, mert kivesztek belőle a hű emberek, — szólt Raba.

*

Elrendelték egyszer a rómaiak, hogy aki imaszijjat köt homlokára, agya szétzuzassék.

Elisa mégis felkötötte az imaszijjat és kiment az utcára. Meglátta egy poroszló, Elisa elfutott, az meg utána eredt. Mikor már majdnem elérték, levette a szijjakat fejről és kezébe zárta őket.

— Mi van a kezében? — rivallt rá a poroszló.

— Galambszárnyak, — felelte Elisa.

Kinyitotta kezét és tényleg galambszárnyak voltak benne. Ezidőtől a „galambszárnyas Elisa“-nak nevezték.

A Gemarában olvassuk:

— Miért válaszolta: „Galambszárnyak?“ Miért nem más madár nevét említette?

— Azért, mert Izrael gyülekezete a galambhoz hasonlított. Amint a zsoltár mondja: „Galambnak szárnyai ezüsttel borítvák és szárnytollai zöldes arannyal.“ (68, 14.) Amint a galambot szárnyai védik, Izraelt az isteni parancsok védik.

*

Rabbi Jehuda egyszer így szólt:

— Mily gyönyörűek ennek a népnek (a római népnek) az alkotásai! Utakat készítettek, hidakat emeltek, fürdőket építettek.

Rabbi Jósze hallgatott. Rabbi Simon ben Jócháj azonban felpattant:

— Amit csináltak, maguknak csinálták! Utakat készítettek — és rossz nőekkel népesítik be azokat; fürdőket építettek — saját gyönyörüségükre; hidakat emeltek — és vámot szednek rajtuk.

Jehuda ben Gárim, aki ezt a beszélgetést végighallgatta, elmondotta egyeseknek s így fülükbe jutott a rómaiaknak is.

A rómaiak elrendelték:

— Jehuda, aki dicsért, dicséretet nyer. Jósze, aki hallgatott, Zeforiszba számkivetésbe megy, Simon, aki ócsárolt, megöletik.

(Simon azonban elmenekült és tizenhárom évig barlangban elrejtözve élt.)

A pogányok babonái.

Az ókori pogányvilág még nem emelkedett az Egy Isten hitének tiszta magaslataira és babonás szokásokkal és gyakorlatokkal van át meg átszöve. A babonát a vallástól lényegben az észszerületlenség és az erkölcsi érzék hiánya különbözteti meg. Babona pl. az a hit, hogy egyes napok szerencsétlenek, anélkül, hogy ezt a felfogást erkölcsileg megokolhatnók. A józan zsidó etikai érzék tiltakozik a tévedező emberi elme badar babonái ellen és mikor Sabbath traktátus alábbi tosziftája az elkerülendő emorita babonákat és szokásokat elősorolja, hű képét adja a pogány ókori Kelet laza hitvilágának, melyből a zsidó józan-ság világitó oszlopa napjainkba is besugárzik.

*

A következő dolgok vannak eltiltva, mint babonás emorita szokások: A haj levágása a koponya homlokfölötti részén, fültől-fülig, a hajfonatok csigaszerű leomlatása, a fej kopaszra nyírása a sors-istenség tiszteletére. Épen így tilos, hogy az anya a gyermekét holttestek között vigye, vagy hogy bárki rongyokat kössön csipőjére és piros fonalat fűzzön ujjára, vagy hogy bárki kavicsokat számolgasson és a folyóba vagy a tengerbe dobja. Mindez mint babonás emorita szokás szigoruan tilos.

A láng előtt a kézbe vagy az oldalra ütni és a láng előtt táncolni: az szintén emorita babona.

Ha valakitől kenyeret vesznek el és az felkiált: Adjátok vissza, hogy áldásom ne menjen veszendőbe; tegyetek mécesst a földre, hogy a halottak fájdalmat érezzenek; ne tegyetek mécesst a földre, nehogy a halottak fájdalmat érezzenek; ha szikrák hulltak és felkiált: ma vendégünk lesz; mindez babonás, emorita szokás.

Ha valaki munkába kezd és felkiált: Jöjjön ez és ez és kezdje meg a munkát, mert kezei könnyüek; jöjjön ez és ez, kinek lábai könnyüek és menjen előttünk; ez szintén emorita babona. Ez és ez jöjjön és kezdje meg a hordóval vagy a tész-

tával a munkát, mert kezei áldáshozók: ez szintén emorita babona.

Aki az ablakot elreteszeli és aki vasat kötöz a gyermekágyas asszony nyoszolyájához, vagy asztalt terít előtte, emorita babonát űz.

Ha valaki felkiált: Kövezzétek meg ezt a jércét, mert este kukorékolt; vagy: kövezzétek meg ezt a jércét, mert kakasmódra kukorékolt; vessétek elébe taréját, hadd egye meg, mert kakasmódra kukorékolt: ez szintén emorita babona.

Ha holló károg és valaki felkiált: Ó, jaj! — vagy ha holló károg és valaki felkiált: — Térj vissza! — úgy vétkes az emoriták babonáiban.

Aki azt mondja: Edd meg ennek a kerti salátának bimbóját, hogy reám gondolj; vagy azt mondja: ne edd meg, hogy hályogot ne kapj; csókold meg a halott koporsóját, hogy megjelenjék neked; vagy azt mondja: ne csókold meg a halott koporsóját, nehogy éjjel megjelenjék neked; vedd fel fordítva az ingedet, hogy álmot láss; ne vedd fel fordítva az ingedet, nehogy álmot láss; ülj rá az ágra, hogy álmot láss; ne ülj rá az ágra, nehogy álmot láss; mindez az emoriták babonája. Ha valaki felkiált: Ne ülj az ekére, nehogy megnehezítsd munkánkat, ez emorita babona; de ha azzal a célzattal mondja, hogy az eke el ne törjön, úgy meg van engedve.

A csillagjós.

A csillagokból való jóslás, az asztrológia Európában még a XVIII. században is divatozott. A tiszta zsidó gondolat, mely már az ókorban teljes tudatában volt annak, hogy az ember sorsát Isten keze érdemeink szerint intézi és nem a planéták vak forgása szabja meg, gúnyos fölényvel nézi a csillagjósok erőlködéseit. Az alanti kis történet is finom iróniával gúnyolja ki az ókori Babylon szűk látókörű asztrológiáját.

*

Rabbi Chanina két tanítványa az erdőre indult fát vágni. Egy csillagjós, aki látta őket és tudta, hogy hová mennek, többek előtt megjegyezte:

— Ez a két ember nem fog élve visszatérni.

A két tanítvány útközben egy aggastyánnal találkozott, aki így könyörgött hozzájuk:

— Könyörüljetek meg rajtam, már három napja egy falat kenyér sem volt a számban.

A tanítványok jó szívvvel elővették kenyerüket és megosztották az aggastyánnal.

Az agg evett s azután így imádkozott értük:

— Őrizze meg ma Isten élteteket mint ti az én életemet megőriztéték!

A tanítványok folytatták útjukat, elvégezték munkájukat és szerencsésen visszaérkeztek. Az emberek, akik hallották a csillagjós próféciáját, így szóltak ekkor hozzá:

— Nem mondtad-e, hogy ezek a tanítványok nem fognak visszatérni?!

— Ha a dolog így áll, — ismerte be az elképedt csillagjós — úgy én hazudtam és tudományom hazugság.

Mégis kutatni kezdtek és egy kigyónak ketté szelt testét találták meg a fa között, egyik felét az egyik fakötegben, másik felét a másik fakötegben. A csillagjós ekkor, mint aki a találynak nyitjára jött, megkérdezte tőlük:

— Mi jót tettetek ma?

Erre a tanítványok elmondták, hogy mit tettek az aggasztvánnyal.

A csillagjós ekkor teljesen tisztázva érezve magát, így kiáltott fel:

— Mit tegyék, ha a zsidók Istenét egy féldarab kenyérral meg lehet engesztelni és a végzet útját egy jó tettért pályájából eltéríti?

Bölcs mondások.

Raba mondta: — Midőn az embert a végső számadásra vonják, ezt kérdezik tőle:

— Becsülettel kereskedtél-e? kijelöltél-e magadnak időt a Thóra tanulmányozására? Teljesítetted-e kötelességedet családi életedben? vágyakoztál-e az üdvösségre? behatoltál-e élesen a bölcsességbe? és igyekezted-e a dolgokat okaikra visszavezetni?

*

Ki a gazdag?

— Az, aki vagyoni állapotával meg van elégedve. Így mondta rabbi Méir. Rabbi Tarfon mondá:

— Az, akinek száz szőlője és száz mezeje van és van száz rabszolgája, akik a szőlőkben és a mezőkön dolgoznak.

— Az, akinek derék felesége van, — mondá rabbi Akiba.

*

Akik megszégyenítettek, de nem szégyenítenek meg, akik eltűrnek gyalázásukat és nem válaszolnak, Isten iránti szeretetből teljesítik a parancsokat és Isten fenyítéseit örömmel viselik, reájuk vonatkozik az Irás (Birák V. 31.) szava: — „Akik Őt szeretik, olyanok mint a nap, midőn erőben felkél.”

*

— „Ó, csipkebokor, csipkebokor, nem azért nyugodott rajtad az isteni dicsfény, (midőn Isten tebenned Mózesnek megjelent), mert a legmagasabb vagy, hanem azért nyugodott rajtad, mert a legalacsonyabb vagy mind a fák között.”

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ.

	Oldal
<i>Dr. Blau Lajos</i> : Mi a Talmud?	5
<i>Dr. Hevesi Simon</i> : Az Agádáról	7
<i>Dr. Venetianer Lajos</i> : A Palesztinai Talmud	9
<i>Dr. Weisz Miksa</i> : A Misna	12
<i>Dr. Kalman Ödön</i> : Tosziftáról	15

MÁSODIK RÉSZ.

Berakthoth.

Bevezető	17
Halijad Izrael. (Jer Ber I 1)	19
A bölcsek áhitata (Fol. 17. a., Jer Ber. IV 2., Fol. 29. b., Jer. Ber. IX. 2.)	21
Bűn és bűnhődés. (Fol. 7 a.)	24
Istenfélelem (Fol. 28 b)	25
Rabbi Akiba vértanúsága (Fol. 61. b)	26
A bölcsek gyásza (Jer Ber II 8)	28
Az igazi farizeus (Jer. Ber IX. 6.)	29
Isten mindig velünk van (Jer. Ber IX. 1.)	30
Simon ben Setach okossága (Jer Ber VII 2.)	31

HARMADIK RÉSZ.

Pea.

Bevezető	33
A Pea törvénye (Misna I.)	35
Szándék és cselekvés (Toszifta I)	36
A szegények önérzete (Toszifta IV.)	37
Munbáz király. (u o)	38
Jótekonyság és emberszeretet. (u. o.)	39
A szülői tisztelet. (Jer. Pea I. 1.)	40
A Ket fiu (u o)	42
A bölcsek szerénysége. (Jer. Pea VIII. 9.)	45

NEGYEDIK RÉSZ.

Sabbath.

Bevezető	45
A szombat. (Fol. 10. b., 12., b., 19. a., 35. b., 63. a., 119. b.)	47
Chanuka. (Fol. 21. b.)	49
A szelid Hillél (Fol. 31. a.)	50
Mózes a mennyekben (Fol. 88. b.)	53
Kedvezően ítélj meg felebarátodat. (Fol. 127. b)	54
A test és a lélek (Fol. 152. b.)	56
Térj meg egy nappal halaled előtt. (Fol. 153. a.)	57
Róma (Fol. 119. b., 130. a., 33. b.)	58
A pogányok babonái (Toszifta IV.)	60
A csillagjos. (Jer. Sab. VI 9)	62
Bölcs mondások. (Fol. 31. a., 25. b., 88. b., 67. a.)	63

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

A TALMUD KÖNYVEI

ERUBIN. — PESZACHIM. — SEKALIM. — JOMA.
SZUKKAH

AZ EREDETI TALMUDI SZÖVEG ALAPJÁN

DR. MOLNÁR ERNŐ

BEVEZETŐ TANULMÁNYOKAT IRTAK:

DR. MOLNÁR ERNŐ: *Talmud.*

DR. KISS ARNOLD: *A Talmud és fordításai*

DR. EDELSTEIN BERTALAN: *A Talmud törvényfejtő szabályai*

BUDAPEST 1922

KORVIN TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

II.

A TALMUD KÖNYVEI

BUDAPEST

1922

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

A TALMUD KÖNYVEI

ERUBIN. — PESZACHIM. — SEKALIM. — JOMA.
SZUKKAH

AZ EREDETI TALMUDI SZÖVEG ALAPJÁN

DR. MOLNÁR ERNŐ

BEVEZETŐ TANULMÁNYOKAT IRTAK:

DR. MOLNÁR ERNŐ: *Talmud.*

DR. KISS ARNOLD: *A Talmud és fordításai*

DR. EDELSTEIN BERTALAN: *A Talmud törvényfejtő szabályai*

BUDAPEST 1922

KORVIN TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA

~~Inot.~~
~~359 29~~

43. 997/2

M. N. MUSEUM KÖNYVTÁRA
F. Nyomd. Ádventársaság
1923. évf. 61. sz.

TALMUD.

A Talmud hatalmas foliánsaiban a zsidó szellem évezredek termékei rétegeződtek le. És mert a zsidóságnak sok volt az ellensége, minden korban akadtak, akik a talmudon keresztül akarták annak alkotóját, a zsidó népet támadni. Hamis beállítások és tudatos félremagyarázások csóváit dobálták ellene és gyakran lobogtak a máglyán a Talmud tiszta lapjai, melyekről a zsidó etika fénye, az ősi zsidó szellem ereje áradt. E szellem az igazság, a jóság, a becsületesség, Istentisztelet és az emberszeretet szelleme. A Talmud bölcsei, ennek a szellemnek kifejezői, tiszta, gáncstalan életű férfiak, akik a földi létet előcsarnoknak tekintették az Örök Élethez és minden gondolatuk arra irányult, hogy Isten trónusa elé minél több jó cselekedetet vigyenek majd magukkal. Ez a szent szellem, a jóságakarás, az igazságkeresés tükröződik vissza a Talmud lapjain, ugyanaz a szellem, amely ma is minden igaz erkölcsnek alapja.

A Talmud megszerkesztése, ami az ötödik század végén történt, a zsidó törvény fejlődésének egyik legjelentékenyebb mozzanata volt. A mózesi törvények óta keletkezett új törvények és azok, melyek szintén Mózes idejéből valók, de nem vétettek fel a Tórába (a „szináji törvény“), szóbeli hagyomány útján terjedtek tovább. A szóbeli hagyomány törvényeit a második század vége felé Jehuda rabbi gyűjtötte össze *Misna* címen hat könyvben, melyek a földművelésről, az ünnepekről, a házassági és a polgári jogról, a szentségekről és a levitikus tisztaságról szólnak. Ez időtájt a babyloni zsidóság szellemi élete nagyon fellendült, úgy, hogy a következő három évszázad alatt a Misna külön palesztinai és külön babyloniai taglalása következteben a 4., illetve 5. század végén kétféle új törvénygyűjtemény keletkezett: a *palesztinai* (vagy jeruzsálemi) és a *babyloniai* Talmud. Az utóbbi a döntőérvényességű.

Ime, a mózesi törvényektől az 5. század végéig több,

mint ezer esztendő jogfejlődését mutatja be a Talmud, mely a tulajdonképpeni törvényeken kívül magábfoglalja mindazt, ami különösen az utolsó 500 esztendő alatt a zsidó szellemet foglalkoztatta: orvostudományt, történelmet, matematikát, csillagászatot, példázatokot, mindezeket persze csak úgy, amint az e körökbe tartozó adatok a törvénykifejtés során az előadás menetébe alkalmilag bekapcsolódtak.

A Talmud tartalma sok évszázad alatt és több országban keletkezett. Ennek következtében a Talmud előadásában bizonyos idegenszerű sajátosság van. Akik a Talmudot hamis világításban akarják feltüntetni, rendszeren ezeket az idegenszerű sajátosságokat pécézik ki, kiragadnak egyes mondatokat az összefüggésükből vagy egyes legendákat sajátos ókori milieujükből, egyes szentenciákat eredeti talajukból, hogy a zsidóságot a furcsaság színében mutassák be. A Talmud csak igaz elmélyedéssel közelíthető meg és már a szemelvényes közlés maga, különösen fordításban alig alkalmas a Talmud szellemének, tiszta erkölcsi felfogásának és mély poézisének visszatükrözésére. Mégis épp rosszhiszemű „fordítás“-okkal szemben szükségesnek vélem, hogy az eredeti források után készült Talmud-szemelvények kerüljenek a magyar olvasóközönség, zsidók és nem zsidók elé.

Molnár Ernő dr.

A TALMUD ÉS FORDÍTÁSAI.

Babér és tövis: a talmud sorsa, mint a népé, amelynek lelkéből fakadt. Melyikből kapott többet?! Az elismerést, a jogos méltánylást az igazak, a jobbak, a megértők, a kevesek tudják csak megadni, a tövis, a bántalom, a tudatos és a tudatlan rosszakarat: a gyűlölködőknek, a rossz lelkiismeretűeknek, a népbódítóknak, a többségnek a szerszáma. A kevés babért a tüske nyomán serkedő vér önti el.

Minden tudás őforrásának, minden erény foglalatjának vélik az egyik oldalon. Minden balgatag, elavult, babonás szokás tárházának, rontó ártalom, nevetséges kicsinyességek gyűjteményének a másikon. Houston Stewart *Chamberlain*: a „Tizenkilencedik évszázad alapjai“ című munkájában a zsidó jellemet s a zsidóság lelkületét boncolgatva, elfogultan balvéleményű és dilettáns tudással megirt fejtegetései során a talmudról azt állítja, hogy „az egész világirodalomban nincsen egyetlen más olyan siváran vigasztalan, olyan gyermekesen unalmas, s a legabszolútabb terméketlenség pusztai homokjával annyira elborított jelenség, mint a zsidóknak eme legbölcsebb vitagyűjteménye, amelyben évszázadokon át a tóra igéit fejtegették.“ S bizonyítékul az égnek vastagságáról való talmudi véleményeket, s a tizedadományt elmulasztó zsidók balsorsáról szóló talmudi hiradást említi, amidőn is egerek pusztították el az ilyen bünösök gabonáját. Akárcsak ama legújabb talmudbölcsek, akik diadalmasan sorolják fel a talmud egyes egészségügyi intézkedéseit különböző életfunkciók gyakran izléstelennek feltűnő megjelölésével, hogy aztán diadalmasan kiált-hassanak fel: „Ime a zsidók szentkönyve!“ S a mi legújabb keletű „talmudfordítóink“, Chamberlain-nel együtt nem látják még szállkának sem ugyanezt a jelenséget, sem a keresztény „szentek legendáiban“, sem a mohamedán vagy az indus egyházirodalom hasonló alkotórészeiben, eltekintve attól, hogy a

talmud nem „szent könyve“ a zsidóságnak, hanem évszázadokon át fölgyülemlett anyaga a legkülönbözőbb életjelenségek megfigyeléséből leszűrődött legváltozatosabb szellemű nézeteknek.

A babonaságnak egyik jellegzetes tünete az: gyűlölni azt, amit nem ismer az ember. S azok, akik sarat dobnak a talmudra: nem ismerik azt, oly annyira nem ismerik, hogy évszázadokon át, szünetlenül beszélnek róla, idézik, „fordítják“, anélkül, hogy egyetlen szót el tudnának benne olvasni. Henrikus *Seynensis*, egy tudós theológus úgy beszél róla: „Rabbi Talmud“, tehát azt se tudja, hogy a talmud nem ember, hanem könyv.

Természetesen gyakran felmerült az a törekvés, hogy a talmudot lefordítsák, s így hozzáférhetővé tegyék a hét pecsétel lezárt monumentális irodalmi művet mindenek számára.

Am a fordítás is a legnehezebb művészetek közül való. A fordítás ugyanaz, mint valamely természeti jelenségnek ecsettel, rajz-ónnal való visszaadása. Van mesterember, aki csak fotografál: halottan, mereven veti papírra vagy vászonra az arcvonásokat, a tájképet. Hű a kép, csak az élet hiányzik belőle. Mint a fordításban: ahol csak a szavak fedik egymást, de a lélek nem lüktet benne. Van aztán művésziesen ihletett fordítás: lélek hajolt lélek fölébe, s mint nagy festő ecsetje alól lélekkel ébred a művészi kép, úgy a congeniálisan fordító író tollától is élet költözik fordításába. De még a legszerencsésebb ihlet szülöttje is mégiscsak elmarad az eredeti mögött: valami megfoghatatlan, valami visszaadhatatlan marad leróhatatlan tartozás gyanánt a visszaadó művészetben. Hát még ha olyan hatalmas irodalmi művet kell más nyelvköztösben megjeleníteni, mint amilyen a talmud! Évszázak örökké hullámozó, mindig mozgó, mindig nyugtalan törekvéseinek, vivódásainak, szellemi mozgalmainak legsajátosabban jellegzetes hullámtükörét, ahol a szó mögött egész multak, történetek rejtőznek, ahol a betű folyton él s egy pillanatra se halott, ahol a munkával, a munka szellemével együtt magát az alkotót, magát a teremtetőt is föl kell támasztani a hanglejtésével, a mozdulataival, a szemének lobbanó, elmélyedő tekintetével. Azért is nem lehet a talmudot *olvasni*, hanem csak *tanulni*, nem is lehet *lefordítani* sem, hanem csak fordítani... S micsoda torzzá válik az ilyen fordítói munka, ha tudatlanság, rosszindulat, szándékos ferdtítés, irányzatos gonosz lelkiület veszi kezébe a tollat! Az oroszánt macs-

kává kicsinyíti, egyetlen tudatlan vagy szándékos ecsetvonással szörnyet fest a fenségesből.

Hogy milyen viharok szakadtak a zsidó szellem eme örökéletű kincsháza fölébe: azt ama egyházi átkok, bullák, konfiskációs rendeletek hosszú sora bizonyítja, amiket ellene kibocsátottak. Többször máglyára dobták, így Rómában az 1533. évben, s egyedül a XVI. század második felében hatszor elégették. Censorok fordítgatták egyes mondatait. Természetesen tudatlanul vagy rosszindulattal elteelve. Ahol pogányról van szó a talmudban: ott keresztényt szimatoltak a kifejezésben, ahol Jupiterről beszél, ott a pápát keresték a szó mögött, holott nyilvánvaló, hogy p. o. az עֲבוּרִים kifejezés nem jelenthet keresztényt, már csak azon egyszerű oknál fogva sem, mert a misna idejében keresztények még nem éltek. Későbbi századokban is gyakran idézik a talmudot részben kacagtatóan tudatlan fordításokban, részben pedig szándékos ferdítéssel a támadói. Azok, akik a talmud egyetlen betűjét se tudják olvasni, a tudatosan ferdítő és jórészt meglepően felületes tudású gyűlöletapostolok munkáit használják forrás gyanánt. Így *Wagen-seil: Tela ignea satanae* (Aldorf 1681) című munkáját, *dr. Justus: Judenspiegel* oder hundert heut zu Tage noch geltende Gesetze der Juden (Paderborn 1882.) s a talmudhamisítók atyjának: *Rohling*-nak pamflet-jét: „Der Talmudjude“. Annyi szándékos rosszakarat, annyi dőre gonosz indulat tobzódik eme írásokban, hogy a nyomukban keletkezett vádak ellen maguk a pápák közül is sokan a legerélyesebb bullákban szálltak síkra az igazság érdekében, a befektetett zsidóság védelmében. IV. Innocentius pápa 1247-ben; X. Gergely pápa 1272-ben; V. Márton pápa 1422-ben; V. Miklós pápa 1447-ben; III. Pál pápa 1540-ben; stb.

Komoly, tudományos szempontokból végzett talmudfordítások: Berachot, talmudi traktatus *latin* nyelven Riccius Páltól, Augsburg 1619., továbbá egyes részek Clarke Samueltól, Guise Vilmostól és Surenhusiustól, Ludovic Keresztélytől, Scheringhamtól, Constantin L'Empereur-től, Coccejus Jánostól, Peringertől, Fagius Páltól, Hartmann János Fülöptől, mindezek a XVII. századból. *Arab* nyelvre a misnát R. József b. Izsák fordította le a X. században. *Spanyol* nyelvre a misnát Abendama Jakob fordította. *Angol* nyelven Londonban, 1718-ban Sabbat és Erubin talmudi traktatusok jelentek meg; *francia*

nyelven *Schwab* lefordította Berachot és a Jerusalemi talmudból Zeraim részt; Rabinowitz J. M. Baba Kama, Baba Bathra, Baba Mezia és más részeket (Páris 1877.). *Német* nyelvre Rabe 1760-ban, Heinemann 1831-ben, Ewald, Pinner, Samter, D. O. Straschun fordítottak egyes traktátusokat. Wünsche az agadai részeket, s Lazarus Goldschmidt (Berlin S. Calvary et Co.) az 1897. évben kezdette meg a babyloniai talmud teljes fordításának nagy munkáját.

Évszázadokon át munkálkodott a talmud létrejöttén a zsidó népszellem. Szerzője: nem egy ember, hanem generációk hosszú sorából kimagasló hatalmas szellemóriások és más oldalon gyakran köznapi küzdelmekben elmerült lelkű, kisebb látkörű emberi szellemek. Tárgyköre kiterjed minden disciplinára, amik az ókori világot foglalkoztatták, a legmagasztosabb problémák megoldása lebeg szeme előtt, de gyakorta a legkicsinyesebb, a legköznapiabb események fölött is komolyan elmélkedik, a fenséges és a kómikus, történet, legenda, költészet és valóság, démonológia és asztronómia, természettudomány, a törvény, amely az erkölcsös élet útjelzője, egészségügyi tantételek és tanácsok, jogi vélemények és istentiszteleti rendelkezések mind ott élnek ősi lapjain; más gondolkozásuakat megbecsül, az emberek közötti békességet esemény gyanánt hirdeti, a legbensőbb istenhitet, az emberszeretetet, a minden fajra és minden vallásra való tekintet nélküli jóságot tanítja. Istentelenség, gyűlölködés, jogfosztás, rablás, gyilkosság, emberbőrbe bújt állati vadság: kíméletlen elítélésben részesül fóruma előtt. A talmudnak: az igaz, a becsületes, a gáncstalan jellemű, a békét szerető ember az ideálja. Aki a talmud törvényei szerint akar élni, annak jó hazafinak, példás hitvesnek, gyermekeiért önfeláldozó édesapának, szüleit szerető gyermeknek, tisztességes állampolgárnak, előítéletnélküli, minden embert egyformán, érdeme szerint megbecsülő, gyűlölködéstől ment, hivatásában, kötelességeinek teljesítésében megbízható, igaz embernek kell lennie.

Helyesen nevezik „tengernek“ a talmudot. Sok, nagyon sok az igazgyöngy benne. S ha mégis akadnak olyanok, akik a tenger fenekéről ujjongva állapítják meg, hogy értéktelen kavics és salak is akad benne: azok csak egyet akarnak elfeledni, azt, hogy salakja van minden irodalomnak. Avagy ki akarná a német irodalmat nem Goethe után, de a ponyvája

nyomán megítélni, avagy a magyar irodalomban Aranyt, Petőfit elfeledni, de azt a Bucsánszky Alajos rémregényeivel jellemezni. Már pedig a talmud nem *egy* könyv, hanem majdnem egy egész évezred majd minden zsidó könyvének foglalatlja. Egy megkövült parlament, amelyben fenséges beszédek hangzottak el, de kicsinyes és értéktelen közbeszólások is. S még azokban sincs egyetlen trágár, egyetlen frivol, egyetlen gyűlölködő szó se. Legföljebb egyes banális és köznapi kiszólás. S azok, akik még mindig a gyűlölet lobogójának lengetésével állítják, hogy a zsidó fajban nincsen idealizmus, csak cinikus blazirtság, hogy a zsidó degenerált faj és talmudi eszniei mérgezők, mint a miazmák: nem akarják, nem tudják meglátni, hogy nincsen fenségesebb idealizmus, mint minden üldözés és rágalom között rendületlenül kitartani egy eszme mellett, amely követőinek annyi tövist szerzett mindig, amely első volt a szeretet hirdetésében, amely prófétákat, apostolokat adott a világnak — s akik sarat dobnak a zsidó írásra, bizony sarat dobnak azok abba a kristálytisza forrásba is, amelyből hatalmas, világbíró felekezetek, egyházak széles folyama szakadt. Annak a folyamnak a színe se lehet más, mint a kútforrás, amelyből eredt.

Dr. Kiss Arnold.

A TALMUD TÖRVÉNYFEJTŐ SZABÁLYAI.

A babilonai fogságból visszatérő Ezrának, az irástudónak intézkedése teremtette meg harmadfél évezreddel ezelőtt a zsidó községet. Tíz zsidó ember gyülekezete szenteli meg imával az Isten nevét, végzi együtt az istentiszteletet. Az istentiszteletet pedig nemcsak ájtatoskodásból, hanem tanításból, tóraolvasásból és magyarázatból áll. Ezra maga az egybegyűlt népnek a tórát köznyelvre, aramra lefordítja és megmagyarázza. Ez a fejtegetés a mai templomi beszédnek őse.

Ezra és későbbi követői nem szorítkoznak pusztán magára a szentírás szövegére. Az irástudók a hallgatóság lelkéhez iparkodnak férközni, a törvények erkölcsi vonatkozásait is kidomborítják, az elbeszéléseket színezik, épületes tanulságokat vonnak le, a csüggedőben élesztik a reményt, a hívőkben a vallás igazait ápolják (agáda). Másrészt a szentírásnak lapidáris, velős, rövid szóval kifejezett törvényeit, rendelkezéseit a való életre vonatkoztatják, megállapítják az egyes parancsolatok körét, feleletet keresnek az élet s a viszonyok által felvetett kérdésekre (halácha).

Az épületes magyarázatban szabadon csaponghatott a képzelet, hiszen minden költői készség, parabola, példázat, fejtegetés az érziületre kívánt hatni, a vallásos érzést akarta növelni.

A vallásos gyakorlatot, a zsidó életet szabályozó, a polgári ügyeket érintő kérdésekben a tóra törvényeinek alapjára kellett helyezkedni, az irott jog szerint kellett igazodni. A döntésnek, az ítéletnek, az eljárásnak összefüggésben kellett állnia az alaptannal, valamilyen módon folynia kellett belőle. Logikai kapcsolatot kellett teremteni a tóra s a döntés között. A halacna nem lehetett ötlet vagy szeszély szerint igazodó, hanem a tórából logikai ítélet szerint kellett következnie. Csak ha a tórából eredt, kötelezhette a hívőt.

Már az első tóramagyarázók és tudósok is bizonyára hallgatólag egy és más logikai szabály, észszerű kapcsolat révén vonták le következtetéseiket. Vagy 1950 év előtt Hillél a következő hét szabályba foglalja össze a bizonyítás addig szokásos módjait: 1. A csekélyről lehet a jelentősre következtetni s viszont.¹⁾ 2. Analogiából, a tóra párhuzamos kifejezéseiből hasonló eljárásra való következtetés.²⁾ 3. Következtetési alap alkotása egy tórai mondatból analog törvényekre.³⁾ 4. Következtetési alap két tórai mondatból más analog törvényekre.⁴⁾ 5. Az általánosnak meghatározása a különleges segítségével s viszont. 6. Hasonló példák felsorolása által való bizonyítás. 7. A tartalmi összefüggésből való következtetés.

¹⁾ Lásd pl. a *Peszách és szombat* c. fejezetben (21. oldalon): „A mindennapi áldozat elmulasztására nem áll a kiirtás büntetése és ez az áldozat mégis feloldja a szombatot; annál inkább feloldja a szombatot a peszách-áldozat melynek elmulasztására a kiirtás büntetése áll.“ Ez a *כל וחמר*, azaz a csekélyről a jelentősre (*a minori ad maius*) való következtetés szabálya.

²⁾ Lásd pl. ugyancsak az említett fejezetben: „A peszách-áldozat a község áldozata és a mindennapos áldozat is a község áldozata; amiként a mindennapi áldozat, mint község-áldozat, a szombatot feloldja, úgy a peszách-áldozat is, mint község-áldozat, feloldja a szombatot.“ Ez a *גזרה שוה* szabálya.

³⁾ Ez a *בנין אב מכתוב אחד* (Binjan áv) szabálya. Például Sabbath 22. a. alatt olvassuk: „Tanítják: Öntse ki a vért és fődje be.“ (Lev. 17, 13.) Éppen úgy, amint kiönti (a kezével), fődje is be; nem kaparhatja el lábával, mert a parancsokat pontosan kell végrehajtani. (Ezt az utóbbi mondatot azután tovább alkalmazza: tilos a chanukai méces előtt pénzt számolni stb.) Ráb József mondta: Mindezeknek az előírásoknak atyja a vér (azaz a vér befödésére vonatkozó előírásból következtetjük őket).

⁴⁾ Például: *Mechilta* (Mózes II. 21, 27-hez) „Foga miatt bocsássa őt szabadon.“ Ebből azt következtetnők, hogy gazdája egy kiütött tejfog miatt is bocsássa őt szabadon. Ezért áll a másik mondatban: „szem“. Miként a szem oly testrész, mely nem nő újra meg, úgy a fogak között is csak olyanról lehet szó, mely nem nő már újra meg. — Azt hihetnők most, hogy csak a szem és a fog miatt kell szabadon bocsátania rabszolgáját. Honnan a bizonyíték, hogy a többi (újra nem növvő) testrészek megsértésének is szabadonbocsátás a következménye? Kössük össze a két verset és alkalmazzuk a Binján áv szabályát: A szem nem olyan, mint a fog s a fog nem olyan, mint a szem; abban mégis megegyeznek, hogy sérülés esetén nem épünek ki és nem nőnek újra meg; és miként ezek miatt, azonkép mindazon testrészek miatt, melyek nem nőnek újra, a rabszolgát szabadon kell bocsátani.

A II. század elején Rabbi Jismael 13 szabályba bővíti ki Hillél következtetési szabályait azáltal, hogy az ötödiket hét szabályra bontja, a hatodikat kihagyja s 13-iknak hozzáfűzi, hogy két tórai mondat ellentmondásának kiegyenlítésére egy harmadik döntését kell igénybe venni.

Nemsokára utána a galileai Rabbi Eliezer ben Jósze már teljesen kimerítő, mindenre kiterjeszkedő következtetési szabályzatot állít fel, mely úgy az agádának, mint a haláchának szolgálatában szerepelt. Ebben nemcsak Rabbi Jismaelnek, — aki főleg logikai szabályokból következtetett, egyebekben pedig azt vallotta: a tóra emberi kifejezésmódot használ — hanem vitatársának, Rabbi Akibának sajátos szabályát is találjuk, aki mindent fölöslegesnek látszó szócskából, kötőszóból, ragból következtet. Ez az összefoglaló 32 szabály nagy becsben állott s a későbbi bölcsek tanítják: Ahol a galileai Rabbi Eliezer ben Jósze szavait hallod az agádában, füledet mint a tölcseért úgy tartsd oda.

A törvényfejtegető szentírásmagyarázat (haláchikus midrás) döntéseiből szerkeszti meg Rabbi Jehuda ha-nászi 219-ben az ő törvénykönyvét, a misnát, mely ettől fogva tudósiskolák fejtegetéseinek alapja. A talmud tudósai (200—500) azután ellenőrzik, vajjon a következtetett döntések, az előírások, a szabványok megfelelnek-e a logikai szabályoknak, megvan-e a kellő támasztékuk a tórában?

Maga a talmud is tovább következtet és nemcsak a haláchát gyarapítja új törvényekkel, hanem az agádát is a szellem, a zsidó érzés, a vallási megismerés kincseivel.

Dr. Edelstein Bertalan.

עֲרֻבִין

Erubin.

Ez a traktátus tulajdonkép a Sabbath traktátus folytatása és azokat a módokat tárgyalja, amelyeknek révén a terhes szombati törvényeken könnyíteni lehet. Három ilyen mód van: 1. עֲרֻב תְּחוּמֵין a határok vegyülése. Szombatnapon tudvalevőleg a lakóhelytől csupán 2000 rőfnyire szabad eltávolozni. Hogy nagyobb utat is meg lehessen tenni, előző napon a 2000 rőfnyi távolság határpontján két étkezésre szóló ételt helyeznek el, ezáltal a határpontot mintegy lakássá teszik s így szombaton e ponttól számítva további 2000 rőfnyi utat lehet megtenni. 2. עֲרֻב הַצְּרוֹת az udvarok vegyülése. Szombaton tudvalevőleg tilos az egyik területről (רְשׁוֹת) másik területre tárgyakat vinni (lásd Sabbath bevezetését az első kötetben). Azért tehát azok, akik ugyanazon az udvaron laknak, területeiket úgy egyesítik, hogy még pénteken ételt helyeznek el egy meghatározott ponton, melynek előállításához mindnyájan hozzájárultak. Rokon ezzel az עֲרֻב מְבוֹי az utca (szó szerint a bejárat) vegyülése vagy שְׂתוּף מְבוֹי az utca egyesítése, helyesebben egy utcának vagy egy három oldalon körülfalazott térségnek elzárása gerendával, dróttal vagy kötéllel, miáltal a térség magánterületté רְשׁוֹת הַיְחִיד válik. Ily módon egész várost is magánterületté lehet nyilvánítani, miáltal szombatnapon is lehet tárgyakat vinni benne. 3. עֲרֻב תַּבְשִׁילִין ételek vegyülése. A szombati ételeket tudniillik pénteken kell elkészíteni, de ha pénteken véletlenül ünnep van, úgy tulajdonképpen nincs megengedve a szombatra való előkészülés. Csütörtökön készítenek tehát már valamit szombatra s így ünnep és szombat között bizonyos vegyülést teremtenek, ami megengedhetővé teszi, hogy minden egyebet pénteken készítsenek elő szombatra. — Az Erub első két fajtáját jelen traktátus tárgyalja, míg a harmadik fajtáról a Beca traktátus szól.

Az Erubin traktátus egyébként tíz fejezetre oszlik.

Izrael bűne.

A mardosó önvád zokogása, hogy Izrael minden szenvedése csupán bűneinek méltó következménye, Izrael évezredes irodalmán keresztülvonul. A bibliai költészet éppúgy visszhangozza ezt a történeti felfogást, mint a középkori szelichák bánavatos melódiái. Ennek a felfogásnak következménye lett, hogy Izrael népe magától értetődőnek találta mindig az évezredek folyamán reázúduló csapásokat és hogy mindig megvolt a lelki ereje a szenvedések elviselésére. Ezt az erkölcsi alapokon nyugvó történetlátást tükrözi alanti talmud-szemelvény.

*

„*Idegen* szőlők őrizőjévé tettek engem, a magam szőlőjét nem őriztem.“ Az *Énekek Éneké*-nek ezt a versét (1, 6) r. Chijja rabbi Jochanán nevében ekkép magyarázta: Mi az oka, hogy *idegen* szőlőket kell őriznem? Mert a magam szőlőjét nem őriztem. Mi az oka, hogy a külföldön két ünnepnapot¹⁾ kell megünnepelnem? Mert a magam országában egyet sem tartottam meg. Ugy gondoltam, hogy mindkét megtartott ünnepnapért jutalmat fogok nyerni, holott csak az egyik ünnepnapért lesz jutalmam. Mi az oka, hogy a tésztából két papi adományt kell Sziriában lerónom? Mert a hazában egyet sem róttam le. Ugy gondoltam, hogy mindkettőért jutalmat fogok nyerni, holott csak az egyikért részesülök majd jutalomban. Rabbi Jochanán erre alkalmazta Ezékiel próféta szavát: „Én is azért adék nekik törvényeket, nem valának jók.“²⁾

¹⁾ Pl. bibliai parancs szerint a *rós-hasána* ünnep egy napig tart, míg talmudi előírás szerint Palesztinán kívül két napon kell megünnünk az ünnepet.

²⁾ Azaz mert (az izraeliták) azelőtt nem jók voltak.

Hillél és Sammaj iskolái.

Hillél és Sammaj, a két nagy mester szelleme tovább élt tanítványaikban. A szelid Hillél követői (Hillél iskolája) enyhíteni igyekeztek a törvény szigorán, a türelmetlen Sammaj hívei (Sammaj iskolája) még szigorítani akarták a törvényeket. A harc úgy dőlt el, hogy Hillél iskolájának tanításai váltak törvénné, tizennyolc kérdés kivételével, melyben Sammaj iskolája maradt a győztes. A viták nemcsak vallási törvények körül forogtak, hanem, amint alanti szemelvényből látjuk, filozófiai magasságokat is értek el.

*

Rabbi Abba beszélt Sámuel nevében:

— Három éven át vitázott Hillél iskolája és Sammaj iskolája. Mindegyikük azt állította: A mi nézetünk a törvény. És ekkor Égi Hang hallatszott, mely így szólt:

— Ez is, az is az élő Isten szava, de Hillél iskolájának szava a törvény.

De ha ez is, az is az élő Isten szava, miért találtatott Hillél iskolája méltónak, hogy az ő szava váljék törvénné? Azért, mert a hilleliták szelidek és türelmesek voltak és saját nézetük mellett Sammaj iskolájának nézetét is előadták és nemcsak hogy előadták, hanem Sammaj iskolájának nézetét a sajátjuk *előtt* adták elő. Ebből levonhatod: Aki önmagát lealacsonyítja, azt Isten felmagasztalja; aki önmagát felmagasztalja, Isten lealacsonyítja. Aki a dicsőséget keresi, azt elkerüli a dicsőség; aki a dicsőséget kerüli, azt maga keresi fel. Aki az időt sürgeti, sürgetni fogja az idő; aki az idő elől kitér, támogatni fogja az idő.

*

Mestereink tanították:

— Két és fél évig vitázott Sammaj iskolája és Hillél iskolája. Az egyik azt mondta:

— Jobb lett volna az embernek, ha nem teremtetik vala, ahelyett hogy megteremtett. A másik pedig azt mondta:

— Jobb az embernek, hogy megteremtett, inkább mint ha nem teremtett volna.

Végül így egyeztek meg:

— Jobb lett volna, ha nem teremtetik vala, de ha már egyszer megteremtett, úgy vizsgálja korábbi cselekedeteit.

Mások így mondják:

— Ha tesz valamit, fontolja jól meg, hogy cselekedete mily következményekkel járhat.

A nép bölcsesége.

A talmud bölcsében a nép egyszerű gyermekeinek józan okossága és egyenes gondolkodása mindig tiszteletet gerjesztett. Elmefárasztó viták után szívesen pihennek meg apró történeteknél, melyekben egyszerű emberek szerepelnek, akik elfogulatlanul, egyszerű ésszel ítélvén meg a dolgokat, még a nagy mestereknek is önkéntelen tanítást adnak. És a talmud bölcsé büszke reá, hogy Izraelnek asszonyaiban és gyermekeiben is ennyi bölcsesség rejtőzik, Izrael dicsőségét látja ebben. Az alábbi történetben egy talmudi bölcs beszél el, hogy miként nyert okulást egy asszony, egy leány és egy gyermek szavaiból.

*

Rabbi Józsva ben Chananja beszélt:

— Senki sem győzött le életemben, csak egy asszony, egy fiu és egy leány.

— Az asszony, hogyan? Egyizben egy fogadósne vendége voltam. Az első napon paszulyt tett elém, melyet megettem, anélkül, hogy meghagytam volna belőle. A második napon ugyancsak nem hagytam meg belőle semmit. A harmadik napon az asszony elkozmálta, úgyhogy midőn megizleltem, elvontam tőle kezemet.³⁾

— Rabbi, — szólt hozzám az asszony — miért nem eszel?

— Ma már ettem egyizben, — válaszoltam.

— Miért nem vontad hát vissza kezedet a kenyértől is (azaz: mért nem hagytad akkor ott a kenyeret is)? — kérdezte tovább. Majd folytatta:

³⁾ Ott hagytam.

— Rabbi, talán (azért hagytad ott az ételt) mert előző két esetben nem hagytál peát, *maradékot* (a szolgáló számára)? Nem így mondták-e a bölcsek: „Nem kell maradványt hagyni a serpenyőben, de a tálban kell maradványt hagyni?!⁴⁾”

*

— A leány, hogyan? Egyizben úton voltam és az ösvény épp egy gabonaföldön vitt keresztül. Nekivágtam. Rám kiált ekkor egy leány:

— Rabbi, nem látod, hogy ez gabonaföld?

— Hát nem járót ez? — kérdeztem.

— Ilyen gazemberek taposták le, mint te vagy, — felelt a leány ingerülten.

*

— A fiu, hogyan? Egyizben úton voltam és egy keresztútnál egy fiu üldögélt. Megszólítottam:

— Fiam, melyik út vezet a városba?

— Ez az út rövid és hosszú, amaz meg hosszú és rövid, — felelte a gyermek.

Annak vágtam neki, mely rövid és hosszú volt. De mikor a város közelébe értem, láttam, hogy kertek és parkok veszik körül és kénytelen-kelletlen megfordultam.

— Fiam, — szóltam a gyermekhez, — nem úgy mondtad-e, hogy ez az út a rövidebb?

— Rabbi, nem mondtam-é, hogy hosszú is? — válaszolt a gyermek.

Erre homlokon csókoltam őt és így szóltam:

— Üdv neked, Izrael népe! Ti mindannyian nagyon bölcsek vagytok, a nagyoktól le a kicsinyekig.

⁴⁾ A tudós nem illő viselkedését az asszony jóra magyarázta és egyben figyelmessé tette az elmulasztott kötelességre.

פסחים

Peszáchim.

Peszáchi áldozatok.

Ez a traktátus a peszách ünnep megülésének szabályait tárgyalja. Az a tiz fejezet azonban, melyre a traktátus oszlik, nem csupán a kovászosneműek eltávolításáról, a maccah sütéséről, a keserűüvekről, a peszách-ünnepen megengedett munkákról, a peszáchi bárány áldozásáról, a szédereste beosztásáról, a széderesti négy pohár borról stb. szól, hanem tekintettel van a II. Templom pusztulása által (idősz. szerint 70-ben) bekövetkezett új helyzetre; így pl. megemlíti, hogy a peszáchi bárány áldozatát a templompusztulás óta nem kell bemutatni, nem lévén meg már az áldozási hely.

Peszách és szombat.

Peszáchim traktátus toszittájának itt következő fejezete a bibliai parancs és a bibliai tilalom összeütközésének kérdése körül forog. Szombaton nem szabad munkát végezni, — ám mi történik akkor, ha a peszách-ünnep szombatnapra esik és a peszách-áldozatot kell bemutatni a szentélyben?! A kérdés nehéz és bonyolult és a nagy Hillél éleselméjűségére van szükség eldöntésekor, ki híres magyarázó szabályainak felhasználásával (a hasonló döntés és a könnyebb esetről a nehezebb esetre való következtetés két elvével) bizonyítja be a maga igazát. Ez a győzelem szerzi meg Hillél részére a szinhedrion elnöki méltóságát.

*

Egyizben (niszan hó) tizennegyedik*) szombatnapra esett. Megkérdezték az agg Hillélt:

— Eltaszítja-e (feloldja-e) a peszách-áldozat a szombati munkatilalmat (szabad-e a peszách-áldozatot szombaton levágni)?

— Hát vajjon csak egyetlen peszách-áldozatunk van, mely eltaszítja a szombati munkatilalmat? — szólt Hillél. — Hiszen több mint háromszáz peszách-áldozatunk van évente, mely a szombatot eltaszítja?!¹⁾

Ekkor felzúgott az egész templomelődvar. De Hillél így folytatta:

— A peszácháldozat, nemde, a község áldozata és a mindennapi áldozat is a község áldozata; amiként a mindennapi áldozat, mint község-áldozat, a szombatot feloldja, úgy a peszách-áldozat is, mint község-áldozat, (feloldja) a szombatot.²⁾

*) A peszách-ünnep első napja.

¹⁾ Tudniillik ötven szombaton a két-két mindennapi áldozat és a két-két muszaf-áldozati bárány és azután a szombatnapra eső különböző ünnepnapok és újholdak muszaf-áldozatai.

²⁾ Ez és a következő okoskodás a hasonló döntés **שורה גזרה** törvényt magyarázó szabálya.

— Továbbá a peszách-áldozatról olvassuk: „a maga megállapított idejében“ és a mindennapi áldozatról ugyancsak olvassuk: „a maga megállapított idejében“; már most miként a mindennapi áldozat, melyről az áll: „a maga megállapított idejében“, feloldja a szombatot, azonkép a peszách-áldozat is, melyről ugyancsak áll: „a maga megállapított idejében“, feloldja a szombatot.

— Azonkívül *a könnyebb esetről a nehezebb esetre való következtetés* is ezt tanítja.³⁾ A mindennapi áldozat elmulasztására nem áll a kiirtás büntetése és ez az áldozat mégis feloldja a szombatot; annál inkább feloldja a szombatot a peszách-áldozat, melynek elmulasztására a kiirtás büntetése áll.

— Ezenkívül egyenes hagyományom is van mestereimtől, hogy a peszách-áldozat feloldja a szombatot, és pedig nemcsak az első peszách-áldozat, hanem a második peszách-áldozat is,⁴⁾ és nem csupán a község peszách-áldozata, hanem az egyes hívő is.

És ekkor kérdezték:

— Ha ez így áll, mi van azokkal, akik késüket és peszách-bárányukat nem vitték be a szentélybe (a szombat beállta előtt)?

— Hagyjátok csak őket, — felelt Hillél — a szentség szelleme nyugszik rajtuk; ha nem próféták, hát proféta-ivadékok.

Mit tettek másnap? Aki bárányt vitt peszách-áldozatul, gyapjába rejtette (a kést); aki kecskebakot vitt peszách-áldozatul, szarvára kötözte; így vitték be a késeket és az áldozati állatokat a szentélybe és vágták le peszách-áldozatukat.

Ama napon tették meg Hillélt *nászivá* (fejedelemmé, a szinhedrion elnökévé) és Hillél oktatta őket a peszách előírásaiban.

³⁾ Ez a קל וחומר szabálya, az *a minori ad maius* következtetés.

⁴⁾ Ha egyesek a szentélytől távol való tartózkodásuk vagy halott miatti tisztatlanság következtében a peszách-áldozatot nem mutathatták be az első hónapban, úgy a második hónapban mutatták be; ez a *második peszách-áldozat*.

A peszách-esti négy pohár.

A talmud bölcseinek fantáziája minden vallási hagyomány alapját valamely bibliai versben keresi. Hiszen a bibliában minden benn van, — csak a bibliai verset kell megtalálni, mely a hagyományt jelezi. Így a széderesti négy pohár, az ארבע כוסות szokása is — kell, hogy benn legyen a bibliában. Már most csak a talmud bölcseinek éleselmjúségétől függ, hogy a keresett tétele melyik bibliai versben találja meg. Más-más tudós más-más helyen keresi.

*

Miért írítanak peszách estéjén négy poharat? Rabbi *Jochanán* rabbi Banja nevében úgy magyarázta, hogy a négy pohár a megváltás négy kifejezésének felel meg, melyeket az Írásban (Exodus 6, 6) olvasunk: „Annakokáért mondd meg Izrael fiainak: Én vagyok az Örökkévaló és *kiviszlek* titeket Egyiptomnak terhes szolgálatjából, és *megmentelek* az ő szolgálatjoktól, és *megszabadítottak* titeket az én karomnak kinyújtása által és nagy ítéletek által. És népemmé *fogadlak* titeket . . .“

Rabbi Józua ben Lévi szerint a négy pohár a főpohárnok álmában négyszer megemlített *pohár* szónak felel meg (Genesis 40, 11 és 13): „A Faraó *pohara* pedig vala az én kezemben, és én a szőlőt szakasztom vala, és a Faraó *poharába* facsarom vala, és a *pohárt* adom vala a Fáraó kezébe . . . és adod Faraó kezébe a *pohárt* . . .“

Rabbi Lévi szerint a négy pohár a négy világbirodalomnak felel meg,⁷⁾ a rabbik szerint a négy büntetőpohárnak, melyekkel Isten egykor a pogányokat megitatja.⁸⁾

⁷⁾ Kaldeus, perzsa, szír, római.

⁸⁾ Lásd Jerem. 25, 15; 51, 7; zsolt. 75, 9; 11, 6.

Hogyan takarítják el a chamecot peszách ünnepe előtt?

A misna előírása szerint a kovászosneműeket, a chamecot mécsvilágnál kell eltakarítani. A gemára megállapítja, hogy az eltakarítás előírása melyik bibliai versből következethető, továbbá, hogy miért kell épp a mécs világa mellett chamec után kutatni és végül arra az eredményre jut, hogy ha az eltakarítás nappal történik, akkor is mécsvilág mellett kell végbemennie.

*

Misna: (Niszan hó) tizennegyedik napjának estéjén felkutatják a *chamec*-ot a mécs világa mellett.

Gemára: Az Irásban áll (Exod. 12, 17): „És őrizzétek meg a kovásztalan kenyeret, mert ezen a napon vezetem ki seregeiteket Egyiptom országából.“ Továbbá olvassuk (u. o. 18): „Az első hónapban, a hónap tizennegyedik napján, este, egyetek kovásztalan kenyeret.“ Mire vonatkoztassuk ezt a második verset? A *maccah*⁹⁾ evésére? Hiszen már előbb áll (u. o. 15): „Hét napon át egyetek kovásztalan kenyeret.“ Vagy jelezni akarja talán, hogy (a hét nap) a tizennegyedik napon kezdődik? De hisz ez már világos a vers (u. o. 18.) végéből: „a hónap huszonegyedik napjáig“?! Amennyiben nem vonatkoztatható a *maccah* evésre, vonatkoztasd a *chamec* eltakarítására.

*

Miért a mécs világa mellett? R. Sámuel bar r. Jiczhok mondta: Mert a mécs a legapróbbat is felkutatja. Miért éjjel? Mert a méccsel való keresés csak éjjel alkalmas.

*

Rabbi *Jirmeja* R. Sámuel bar r. Jiczhok nevében kérdezte: Szabad-e fáklyafény mellett kutatni?

Miért kérdéses ez neki? Azért, mert a fáklyafény bizony-

⁹⁾ Kovásztalan kenyér.

talán, ide-odalobog. R. Sámuel bar Jiczhok ugyanis felfogásához ragaszkodik, hiszen ő mondta volt: „A mécs a legapróbbat is felkutatja.“ És bár bizonyíték nincs erre,¹⁰⁾ utalás mégis van rá: „És lészen ama időben, és átkutatom Jeruzsálemet mécsesekkel“. (Cefanja 1, 12). Mások szerint e helyből következtethetjük: „Az Örökkévaló mécsese az ember lelke, átkutatja mind a testnek kamaráit.“ (Példabeszédek könyve 20, 27.)

*

R. Jósze mondta: A misnából az következik, hogy a nappal való kutatás is kutatásnak számít; a misnában ugyanis így áll: „Rabbi Jehuda mondja: Kutatnak a tizennegyedik nap estéjén és a tizennegyedik napon reggel¹¹⁾ és az eltakarítás órájában.“ És ez nem csupán rabbi Jehuda nézete, hanem a rabbié is; ugyanis így szól a misna: „És a bölcsek mondják: Ha nem kutatott a tizennegyedik nap estéjén, úgy kutasson a tizennegyedik napon.“

De (nappal is) mécsvilág mellett kell kutatni? Ezt a következő helyből állapíthatjuk meg: „Nem kutatnak sem a nap fénye mellett, sem a hold fénye mellett, sem a csillagok fénye mellett, hanem csak a mécs fénye mellett.“ Nem kutatnak a hold fénye mellett, nem kutatnak a csillagok fénye mellett: ez érthető. De „nem kutátnak a nap fénye mellett“: hát a nap éjjel is jelen van? Ebből következik, hogy nappal is a mécs fénye mellett kell kutatni. Végül azonban: nemcsak oly házban, ahol semmi világosság nincs, hanem oly házban is, ahol *van* világosság, mécsfény mellett kell nappal is kutatni.

¹⁰⁾ Hogy mécsessel kell kutatni.

¹¹⁾ Előbb mondja az estét, mert a zsidó naptár szerint a nap az előző estével veszi kezdetét.

Babylonia.

Babyloniából származott Izrael nagy őse, Ábrahám, aki Kanaánban telepedett le (idősz. előtt 2000. körül), hogy Isten nevét szabadon hirdethesse, — és másfél évezred múlva a babyloni győző, Nebukadnécar, újból a két folyam országába telepíti Izrael népét, mely azután ujjabb másfélezer esztendő töl el Ábrahám őse szülőhazájában (időszám. előtt 586. — időszám. után 1000). Ennek a másfélezer esztendőnek második harmadában fejlődik ki babyloniai talajon a zsidó gondolkodás és életbölcsesség kincses tárháza: a Talmud. Míg a nyugatra fekvő Palesztina a római zsarnokság alatt nyög, a perzsa uralom alatt nyugodtan fejlődő Babelben, melynek nyelve is rokon Izraelével, a tudósok tanházai az élettől és vitáktól pezsegnek. A gazdag és termékeny Babyloniában a megélhetés is könnyebb: a datolyapálmák hazája olcsó eledellel látja el fiait, akik így könnyebben szentelhetik napjaikat a tudománynak. Nem csoda tehát, hogy lassanként Babel nyeri el a pálmát Palesztina felett, — befolyása egyre nagyobb lesz, és ami fontos, a misna fejtegetései nyomán kialakuló palesztinai és babyloniai talmud közül a babyloniai nyeri el a döntő érvényességet. A zsidóság tanházaiban mai napiglan is jóformán csak a babyloniai talmudot tanulmányozzák.

*

Rabbi Chijja tanította:

— Mi az, amit Jób könyve mond (28, 23): „Isten érti az ő útját (a bölcsességhez vezető utat), és tudja az ő lakóhelyét?“ Isten tudta, hogy Izrael majd nem bírja el Róma kegyetlen rendelkezéseit, ezért Babyloniába telepítette át népét.

Rabbi Eleázár mondta:

— Isten azért telepítette az izraelitákat Babyloniába, mert ez az ország oly mély, mint az alvilág; miként Hósea próféta (13, 14) jövendöli: „Az alvilágból váltom meg őket, a halálból szabadítom meg őket.“

Rabbi Chanina ezt az okot hozta fel:

— Mert nyelvük rokon a Tóráéval.

Rabbi Jochanán ezt mondta:

— Mert Isten a szülői házba akarta visszaküldeni őket. Hasonlatosan a férjéhez, aki megharagudott feleségére, — vajjon hová küldi őt vissza? A szülői házba!

Rabbi Alexander is így mondta:

— Hárman tértek vissza eredeti helyükre, és pedig: Izrael, Egyiptom kincsei⁶⁾ és az írott kőtáblák. *Izrael*, — mint fentebb mondtuk. *Egyiptom kincsei*, — lásd a Királyok első könyvében (14, 25): „És volt Rechabeám király ötödik évében, felvonult Sisák, Egyiptom királya Jeruzsálem ellen; elvette az Örökkévaló házának kincseit és a király házának kincseit, mindent elvett; elvette mind az aranypajzsokat is, melyeket Salomon készített.“ Az *írott kőtáblák*, — mint Mózes ötödik könyvében (9, 17) olvassuk: „És összetörtem őket szemeitek előtt“, miként taníttatott: A táblák összetörték, de *a betűk elszálltak*.

Ula mondta:

— (Az izraelitákat Isten azért telepítette Babylonba), hogy datolyát egyenek és a Tórával foglalkozhassanak.

Ula Pumpeditába érkezett, ahol egy kosár datolyát tettek elébe.

— Mennyit adnak ebből egy *zuz-ért*?⁷⁾ — kérdezte.

— Három ily mértékkel!

— Egy kosár mézet kapnak itt egy *zuz-ért*, — kiáltott fel Ula — és mégsem foglalkoznak az emberek a törvény tanulmányával!

De midőn éjjel fájdalmi voltak, így szólt:

— Egy kosár mérget kapnak Babylonban egy *zuz-ért* és a babyloniaiak mégis foglalkoznak a törvény tanulmányával!

⁶⁾ Izrael fiai az egyiptomi kivonulás alkalmával sok arany és ezüst drágaságot vittek ki magukkal.

⁷⁾ Pénzdarab.

Hallél.

Izrael szabadságünnepein, Peszách, Chanuka, Purim napjain stb. felzengenek Izrael zsinagógáiban a száztizenötödik zsoltár könyörgő versei: „Ne nékünk, Örökkévaló, ne nékünk, hanem nevednek adj dicsőséget szeretetedért, igazságodért!” Izrael nem saját neve dicsőségéért kéri bajaiban Isten segédelmét, hanem az isteni név dicsőségéért. És Isten segítő keze mindenkoron jelentkezett is, midőn Izrael bajok közt vergődött.

Már pedig Izrael sok, sok izben vergődött bajok és veszedelmek közt, melyekből azután az isteni kegy segítségével megmenekült. De már most melyik alkalomból a sok közül zendült fel egykoron először a száztizenötödik zsoltár könyörgő igéje? Erre a kérdésre próbálnak feleletet adni itt alant a talmud bölcsői, Izrael megpróbáltatásainak bő sorozatát vonultatva fel szemünk előtt, melyeknek mindegyikére ráillenék a zsoltáros könyörgés és melyeknek mindegyikéből épen és sértetlenül szabadult Izrael.

*

A rabbik tanították:

— Ki szerezte a *Hallél* zsoltárát?

Rabbi Eliézer mondja: Mózes és az izraeliták énekelték, midőn a tenger partján állottak: „Ne nékünk, Örökkévaló, ne nékünk, hanem nevednek adj dicsőséget!” Mire a szentség szelleme válaszolt (Jes. 48, 11): „Magamért, magamért teszem!”

Rabbi Józsva mondja: Józsva és az izraeliták énekelték, midőn a kanaáni királyok feltámadtak ellenük. Zengték: „Ne nékünk!” Mire a szentség szelleme válaszolt: „Magamért, magamért teszem.”

A modini Eleázár mondja: Debóra és Bárak énekelték, midőn Sziszera feltámadt ellenük. Zengték: „Ne nékünk!” Mire a szentség szelleme válaszolt: „Magamért, magamért teszem!”

Rabbi Eleázár ben Azarja mondja: Chizkia király és társai énekelték, midőn Szanherib (asszir király) feltámadt ellenük. Zengték: „Ne nékünk!” Mire a szentség szelleme válaszolt: „Magamért, magamért teszem!”

Rabbi Eleázár mondja: Chamanja, Misaél és Azarja énekelték, midőn az elvetemült Nebukadnécár feltámadt ellenük. Zengték: „Ne néküink!” Mire a szentség szelleme válaszolt: „Magamért, magamért teszem!”

Rabbi Jósze, a galileai, mondja: Mordecháj és Eszter énekelték, midőn az elvetemült Hámán feltámadt ellenük. Zengték: „Ne néküink!” Mire a szentség szelleme válaszolt: „Magamért, magamért teszem!”

Az írástudók mondják: A próféták szerezték (ezt a zsoltárt) az izraeliták számára, hogy minden fontos alkalommal és minden bajban, — ami ne jöjjön Izraelre — elénekeljék, és ha már megváltattak, megváltásuk örömeire énekeljék.

A tudósok ivadéka.

A talmud emelkedett gondolkodásu mestereit a házasság problémájánál is az a szempont vezeti, hogy a zsidóságnak új, tudós nemzedéket biztosítsanak. Ezért tanítják, hogy az ifju tudósok oly családból válasszanak élettársat, ahol az isteni tan művelése és szeretete él. Csak így biztosíthatják, hogy korai haláluk vagy bármi baj ellenére is tudós fiakat adhassanak a világnak.

*

A rabbik tanították:

— Az ember adja el inkább mindenét és törvénytudósnak a családjából házasodjék, mert ha meghal, vagy fogságba kerül, biztos lehet, hogy fiait tudósokká nevelik. De ne vegye el műveletlen ember leányát, mert ha meghal, vagy fogságba kerül, fiai mind műveletlenül nőnek fel.

*

A rabbik tanították:

— Az ember adja el mindenét és törvénytudósnak a családjából házasodjék és saját leányát is törvénytudóshoz adja nőül. Hasonlatos ez a szőlőhöz, mely szőlővel párosul, ami szép és összeillő. De ne vegye le műveletlen ember leányát. Hasonlatos ez a szőlőhöz, mely tövisbogyóval párosul, ami csunya és nem összeillő.

שקלים

Sekálim.

A sékel-adó.

Ez a traktátus 8 fejezetben arról az adóról szól, melyet fél-sékel összegben mindazoknak az izraelitáknak kellett évenként leróniok, akik a huszadik életévet betöltötték. (Mózes II. 30, 12). Ezt az adót, mely Nehemiás idejében (Neh. 10, 33) csupán harmad-sékel volt, a templom idejében áldozatok céljára és a főváros szükségleteire használták fel. A Sekálim traktátus ezeknek a pénzeknek beszédési, megőrzési és felhasználási módzatait tárgyalja és még sok egyéb történeti értékű rendelkezést tartalmaz. A fél-sékel adója a templom pusztulásával megszűnt.

A sékel fizetése.

Felhívás a sékel fizetésére.

Ádár hó elsején¹⁾ intelmeket küldenek (Jeruzsálemből) a *sékel*²⁾ lerovására és *kilájim*³⁾ tekintetében való elővigyázatra. Ugyane hó tizenötödik napján olvassák elő az Eszter-tekercset fallal körülvett ősi városokban; és ezen a napon kezdenek az országutak, a vásárterek és a törvény-előirta fürdők kitatarozásához, (mert ezek a téli elhanyagolás után gondozásra szorulnak); a nyilvános ügyeket ismét előveszik; egyidejűleg a sírokat is megjelezik és követeket küldenek szét az esetleges *kilájim* meggátlására.

*

Rabbi Jehuda mondja:

— A követek ezt a vegyesültetvényt régebben ki szokták tépni és a tulajdonos lába elé vetették. De mikor a törvényszegők mind többen és többen lettek, kitépték és kivetették az utakra. Végül elrendelték, hogy az engedetlennek egész mezeje közpédává legyen.

Pénzváltók a szentélyben.

Jeruzsálemen kívül a pénzváltók már e hó tizenötödikén asztalaik mellé ültek, de Jeruzsálemben csak a hó huszonötödikén. Mihelyst a pénzváltók itt is kiültek, elkezdődött a késelemeskedők megzálogolása. Kit zálogoltak meg? A levitákat,

¹⁾ Ádár hó az istentiszteleti év utolsó hónapja, utána niszán hó következik s ekkor válik a sékel esedékessé.

²⁾ A biblia fél-sékelt ír elő, a misna következetesen sékelről beszél. Ugyanis a bibliai teljes sékel talmudi neve *szelá*, és a szelá két talmudi sékelre oszlik. Vagyis a bibliai félsékel egyértékű a talmudi sékellel.

³⁾ *Kilájim*: különmemű növénymagvak bevetése *egy szántóföldön*. „Meződet ne vesd be kétfelé maggal; és kétféléből készült ruha, vegyes szövés ne jöjjön read.” (Mózes III. 19, 19.)

az izraelitákat, a zsidóságra áttérteket és a felszabadított rabszolgákat, de nem zálogolták meg a nőket, a szolgákat és a kiskorúakat. Ha azonban egy atya megkezdette volt kiskorú fiáért a fizetést, már nem hagyhatta abba. Papokat nem zálogolnak meg a béke⁴⁾ kedvéért.

Rabbi Jehuda beszéli:

— Ben Bukri Jabneban azt a tételt bizonyította, hogy a sékelét lerovó papi személy nem követ el bűnt. De Jochanán ben Zalkkaj válaszolt: Nem így van! (A tétel így hangzik:) Minden pap, aki nem rójja le, bűnt követ el; csakhogy a papok a következő bibliai helyet (Levit. 6, 16) szokták saját javukra magyarázni: „S a papnak minden lisztáldozata egészen égjen el, ne egyenek belőle“, (így szólnak tehát a papok): ha mi is kötelesek volnánk hozzájárulni, miként volna szabad nekünk a minket megillető (sével-pénzekből beszerzett) kéréket, a két kenyeret és a szinkenyereket ennünk?

Asszonyok, rabszolgák, kiskorúak adója.

Ámbár kimondták, hogy asszonyokat, rabszolgákat és kiskorúakat nem zálogolnak meg, mégis elfogadják tőlük a pénzt, ha adakozni akarnak; de pogánytól és szamaritánustól nem fogadnak el; folyós férfiakért és nőkért és gyermekágyas asszonyokért szóló szárnyasáldozatokat, vétek- és bűnáldozatokat ugyancsak nem fogadnak el, de elfogadnak fogadalmi és önkéntes adományokat. Ez a szabály: Mindazt, amit áldozatul fogadnak vagy önként adományoznak, elfogadják, de ami nem fogadalomból vagy önkéntes akaratból ered, nem fogadják el tőlük. Ezra is nyomatékosan így mondja (4, 3): „Nincs közöttök hozzánk, hogy építsetek házat Istenünknek.“

A pénzváltás dija (kalubon).

Ezek kötelesek *kalubont*⁵⁾ fizetni: leviták, izraeliták, a zsidóságra áttértek, felszabadított rabszolgák, — de nem köte-

⁴⁾ Hogy a papi tekintélyt ne csorbítsák és a papot meg ne sértsék.

⁵⁾ Ha pl. valaki *szelával* fizet, melyben két *sével* van, a *szelát* felváltják két *sévelre*. A nagy pénz felváltásáért *kisebb pénzdarabot* — ez a *kalubon* — adtak.

lesek: (papok), asszonyok, rabszolgák és kiskorúak.⁶⁾ Ha valaki papért, asszonyért, rabszolgáért, kiskorúért (sékelt) leró, mentes alóla; de ha önmagáért és egyben másvalakiért ró le, le kell egy kalubont fizetnie. Rabbi Méir mondja: kettőt. Aki egy szelát ad át és egy sékelt visszakap, két kalubont fizet.

Ha valaki egyben már egy szegényért, szomszédért, földijéért fizet, mentes a kalubon alól; de ha csak előlegez, le kell rónia. Testvérek, akik (az örökség felosztása után) ügyeiket közösen vezetik, ami kalubonra kötelezi őket, mentesek az állat-tized alól; de amíg az állat-tizedet leróni kötelesek (az osztzkodás előtt), mentesek a kalubon alól.

Mennyi pénz a kalubon? Rabbi Méir szerint egy ezüst meáh ($\frac{1}{24}$ szelá), a bölcsek szerint egy fél ezüst meáh.

A szentély kulcsai.

Jeruzsálem a pusztulás előtt áll, a hatalmas Nebukadnecár közeledik. Az egész ország a végső romlás érzetében támo-lyog, Jehojáchin király is önbizalmát veszve, a szentély kulcsait az ég felé nyújtja Istennek: ha nem vagyunk többé méltók bizalmadra, vedd vissza tőlünk e szent kulcsokat. És a kulcsokért egy láthatatlan kéz nyúl alá, hogy a magasba ragadja őket.

Ennek a megkapó talmudi legendának motívumát dolgozta fel a mult század nagy német-zsidó költője, A. L. Frankl, híres költeményében, melyet Arany János Az utolsó főpap címen magyarra is átültetett.

A talmud tudós és vitázó stilusa lefakítja a legendáról, melynek szépsége a lélekbe markol, a poézis himporát és a befejező motívumot két változatban adja elő. A másik változat szerint a király az ég felé repíti a szent kulcsokat, melyek nem hullanak többé alá.

*

⁶⁾ A rendes adókötelezettek kötelesek a pénzváltásért kalubont fizetni. De azoknak, akik nincsenek adóra kötelezve és csak önként fizetik az adót, nem kell a kalubont lefizetniük.

Olvashatod, hogy midőn Nebukadnécár feljött (hogy Jehojáchin királyt fogságba vigye), megpihent *Daphne Antioché*nában. A nagy Szinedrium elébe ment és így szólt hozzá:

— Im, elérkezett az idő, hogy ez a Szentély leromboltassék.

De Nebukadnécár így válaszolt:

— Csak azt adjátok ki nekem, akit királlyá tettem fölöttek és ismét utamra megyek.

Erre Jehojáchinhoz mentek, Juda királyához, és így szóltak hozzá:

— Nebukadnécár téged követel.

Amikor a király ezt meghallotta, vette a szentély kulcsait, felhágott a Templom tetőzetére és szólt:

— Világ Ura! Egykoron megbíztál bennünk és kulcsaidat átadtad nekünk, de most, hogy bizalmadat elvesztettük, ismét visszaadjuk a kulcsokat. —

Efölött két amóra (törvénytudós) vitáznak. Az egyik szerint a király a kulcsokat az ég felé hajította és a kulcsok nem hulltak többé alá; a másik szerint egy kéz nyult le a magasból, mely a kulcsokat átvette tőle. —

Midőn Juda nagyjai ezt látták, ők is tetőzeteikre hágtak, levetették magukat és holtan kerültek el a földön.

יָוֵם

Jóma.

Engesztelés napja.

E traktátus címének szószerinti jelentése: a nap — és e megjelölés alatt az engesztelés napja értendő. A Jóma traktátus tehát az engesztelés napjára vonatkozó rendelkezéseket adja elő, különösen a második templom korabeli rendelkezéseket. Egymásután peregnek le a fejezetek, melyekben főképp a főpap előkészítése és a szolgálat, melyet e napon végeznie kell, kerül tárgyalásra, azután az áldozati állatokkal való elbánás jön sorra, különösen a két bakkal való, melyek egyikét a pusztaságnak eresztették (az Azózél számára), továbbá a különféle alámerülések tárgyalatnak, melyeknek a főpap alávetette magát, a bűnvallomások és engesztelőformulák, melyeket kimondania, az alkalmi fejezetek, melyeket olvasnia és amit egyébként tennie kellett. A traktátus végül a nap szentségét, valamint a böjtnek, a megtérésnek és a bűnbocsátnak igazi értelmét fejtegeti.

A főpap előkészületei.

A főpapot hét nappal az engesztelő nap előtt házából a tanácsülnökök kamrájába viszik át; azonnal új főpapot is jelölnek ki helyette arra az esetre, ha véletlenül érné közben, mely a szolgálatban megakadályozná. — Rabbi Jehuda mondja: Másik feleséget is szerezzenek neki, arra az esetre, ha az övé meghalna, mert így szól az írás (Lev. 16, 6): „És szerezzen engesztelést a maga és háza számára.“ *Háza* alatt pedig *felesége* értendő. — Felelték neki: Ily módon az elővigyázati szabályoknak nem volna határa.

*

Ezen a hét napon ő hinti (a naponkénti áldozat) vérért, megkezdi a tisztogatásokat, megtisztítja a méceszt a hamutól és (az áldozatokból) fejet és lábat mutat be. A többi napokon csak úgy mutat be áldozatot, ha akar; mert a főpapnak elsősege van az áldozati részek bemutatásában és a (megtartandó) rész kiválogatásában.

*

Véneket rendeltek mellé a törvényszék vénei közül, akik az engesztelőnap rendjét felolvasták előtte és így szóltak hozzá: — Uram, főpap! olvass magad, talán elfeledted már, avagy nem is tanultad.¹⁾

*

Az engesztelő nap előtti napon pedig a keleti bejáró elé állították és tulkokat, kosokat és bárányokat vezettek el előtte, hogy jól tudja szolgálatát és járatos legyen benne.

*

Az egész hét napon át nem vontak meg tőle ételt és italt, de az engesztelőnap előtti napon, az alkony beállta előtt, nem engedték meg, hogy sokat egyék, mert a sok evés elálmosít.

*

¹⁾ Voltak ugyanis később főpapok, akik járatlanok voltak a törvény tanulmányában.

És most a törvényszék vénei átadták a főpapot a papság véneinek; ezek bevitték őt az Abtinász-család házába²⁾, megeskették, elbúcsúztak tőle és távoztak.

(Ez volt az eskü.) Így szóltak hozzá:

— Uram, főpap! mi a törvényszék küldöttei vagyunk és te a mi küldöttünk és a törvényszék küldöttje vagy. Megeskettünk téged Őreá, aki Nevét ebben a házban lakoztatja, hogy semmit sem változtatsz azon, amit mondtunk neked!

Szólnak és a főpap sirva távozik és ők is sirva távoznak.³⁾

*

Ha a főpap tudós volt, úgy (ezen az éjjelen) előadást tartott, de ha nem, tudósok adtak neki elő. Ha gyakorlott volt az olvasásban, úgy ő olvasott, de ha nem, úgy neki olvasták elő. Miből olvastak elő neki? *Jób* könyvéből, *Ezrából* és a *Krónikák* könyvéből. Sacharja ben Kabutel mondja: Gyakorta *Dániel* könyvéből olvastam neki elő.

*

Ha elszundít, az ifju papok középső ujjukkal csettintenek előtte és így szólnak hozzá:

— Uram, főpap! kelj fel és hűsítsd lábadat a kövezeten.

Igy foglalkoztatják, amíg az áldozás ideje el nem következik.

*

Minden más napon kakaskukorékoláskor veszik fel a hamut az oltárról avagy ez idő körül, előtte vagy utána; az engesztelőnap ünnepén már éjféltől kezdve, sőt más ünnepnapokon már az első örváltástól⁴⁾ — és mielőtt még a kakas kukorékolása meghallatszott volna, az előudvar már telve volt izraelitákkal.⁵⁾

²⁾ Az Abtinász-család készítette a templomi füstölőszereket.

³⁾ Azért sirnak, hogy a sok eretnenség miatt ily elővigyázati rendszabályokra szükség van.

⁴⁾ Az éj harmadrésze.

⁵⁾ Kik minél előbb be akarták mutatni áldozatukat.

Az engesztelőnap szertartás.

A két bak. A főpap bűnvallomása.

A bibliában olvassuk: „És mutassa be Áron a vétekáldozat tulkát, mely az övé, és szerezzon engesztelést a maga és a háza számára. És vegye a két bakot, állítsa azokat oda az Örökkévaló színe elé, a találkozás sátorának bejáratához, s vessen Áron a két bakra sorsokat: egy sors az Örökkévaló részére és egy sors az Azázél részére. És mutassa be Áron a bakot, melyre esett a sors az Örökkévaló részére, és készítse el vétekáldozatnak.“

„És tegye reá Áron két kezét az élő bak fejére és vallja meg rajta Izrael fiainak minden bűneit és mind a büntetteiket mind a vétkeikkel, tegye azokat a bak fejére és küldje el egy kirendelt férfi által a pusztába — és vigye a bak magán mind a bűneiket kietlen földre — és bocsássa el a bakot a pusztába.“
(Mózes III. 6—9, 21—22.)

*

A főpap benyúlt az urnába és gyorsan kihúzott két sorsot; az egyikken ez állt: *az Örökkévaló részére!* a másikon: *Azázél részére!* Az előljáró állt jobb oldalán és a szolgálattelvő osztály feje állt baloldalán. Ha az: *Örökkévaló részére!* jobb keze által jött ki, úgy megszólalt az előbbi:

— Uram, főpap, emeld fel jobbodat!

Ha az: *Örökkévaló részére!* bal keze által jött ki, úgy a másik szólalt meg:

— Uram, főpap, emeld fel bal kezedet!

Ezután a főpap a sorsokat a két bakra helyezte és így szólt:

— *Az Örökkévaló részére* (itt kiejtette a négybetűs Istennevet) *vétekáldozat!*

Rabbi Ismáel mondja:

— *A vétekáldozat* szót ki sem kellett ejtenie, hanem csak

így szólt: *az Örökkévalónak!* — Mire (a körülötte állók) felkiáltottak:

— Áldassék uralmának dicsőséges neve mindörökké!

*

Ekkor biborgyapju csíkot kötött az elbocsátandó bak fejére, szembe állította a kapuval, amelyen át elbocsátandó volt, a leöleendőre pedig (csíkot kötött) ama hely irányában, ahol levágnák, azután *saját* tulkához ment másodszor, reátette mindkét kezét és elmondta a *bűnvalloást* e szavakkal:

— Ó, Istenem, hibáztam, bűnöztem és vétkeztem Előtted, én és az én házam és Áron fiai, a Te szent néped. Ó, Istenem, bocsásd meg a hibákat, a bűnöket és a vétkeket, melyekkel hibáztam, bűnöztem és vétkeztem, én és az én házam és Áron fiai, a Te szent néped! Amiként Mózes szolgáltnak tanában írva van: „Mert e napon engesztelést szereznek számotokra, hogy megtisztítsanak benneteket: mind a ti vétkeitektől az Örökkévaló színe előtt megtisztultok.“ — És a jelenlevők felkiáltottak:

— Áldassék uralmának dicsőséges neve mindörökké!

Ekkor levágta a tulkot és felfogta vérét a hintőtálban és átnyújtotta a szentély negyedik kövezetsorán annak, akinek azt meg kellett kavarnia, hogy meg ne alvadjon.

A füstölögtetés.

Ekkor vette a főpap a füstölő serpenyőt, felhágott az oltárra, elseperte felületesen a paraszt mindkét oldalról és a mélyebben fekvő parászból lapátolt, azután lelépett és a serpenyőt letette a negyedik kövezetsorra az előudvarban.

*

Más napokon ezüst eszközzel lapátoltak és aranyserpenyőbe töltötték; ezen a napon azonban azonnal aranyedény-nyel lapátolták és ebben vitte be a főpap a szentélybe.

Más napokon egy négy *kabos*⁶⁾ edénybe lapátolták és egy három *kabos* edénybe töltötték; ezen a napon azonnal egy három *kabos* edénybe lapátolta és ebben vitte be a szentélybe.

⁶⁾ Ürmérték.

Más napokon a füstölő serpenyő nehéz volt, ezen a napon azonban könnyű volt; más napokon a fogója rövid volt, ezen a napon hosszú; más napokon a rajta levő arany sárga volt, ezen a napon azonban vörös volt. Így mondja rabbi Menachem.

Más napokon egy fél mínát⁷⁾ hoztak reggeli füstölögtetésre és egy fél mínát estéli füstölögtetésre; ezen a napon a főpap teli marokkal megtoldotta.

Minden más napon a füstölőszer finomra volt törve, ezen a napon a legfinomabbra.

*

Más napokon a papok az oltárfeljáró keleti oldalán hágtak fel és nyugati oldalán léptek le; ezen a napon a főpap a középen hágott fel és lépett le. Rabbi Jehuda mondja: A főpap mindig a középen hág fel és lép le.

Más napokon a főpap a mosdómedencéből mosott kezet és lábat; ezen a napon egy aranytálból. Rabbi Jehuda mondja: A főpap minden időben aranytálból mosott kezet és lábat.

Más napokon négy farakást helyeztek el az oltáron, ezen a napon ötöt; így mondja rabbi Méir. Rabbi Jósze mondja: Más napokon hármat, ezen a napon négyet. Rabbi Jehuda mondja: Más napokon kettőt, ezen a napon hármat.

7) Sulymérték.

A főpap imája.

A főpap az engesztelőnapon, miután a szentélyből épségben és szerencsésen kijött volt, így imádkozott:

— Vajha jónak látnád, ó, Örökkévaló, Istenünk és őseink Istene, hogy ne kelljen az idegenbe elvándorolnunk, sem ma, sem ebben az évben; de ha ma avagy ebben az évben mégis el kellene vándorolnunk, engedd, hogy oly helyre kerüljünk, ahol tudomány van. Bárosak semminemű hiány ne érne minket, ó, Örökkévaló, Istenünk és őseink Istene, sem ma, sem ebben az esztendőben, de ha ilyesmi mégis érne minket, ne legyen ez hiány oly alkalmakban, mikor jó cselekedeteket gyakorolhatunk! Vajha ez az év, ó, Örökkévaló, Istenünk és őseink Istene, az igazságnak, a bőségnak, a pezsdülő életnek, az esőnek, a meleg napsütésnek és a hűs árnyéknak az éve lenne, hogy Izrael népednek egyetlen fia se szoruljon reá a másiknak segítségére! Ó, ne hallgasd meg a vándorok Imáit!⁸⁾

*

A caesareai rabbik szerint a főpap így imádkozott:

— Ne követeljen Izrael néped jogtalanul uralmat magának, egyik a másik felett!

Sáron⁹⁾ lakóiért is imádkozott a főpap:

— Vajha, ó, Örökkévaló, Istenünk és őseink Istene, ne válnának házaik sírjaikká!

*

De a főpap nem imádkozott hosszasan, hogy a népet ne aggassa.¹⁰⁾

Egy főpap, — némelyek szerint Simon volt, az Igazságos — felette hosszam imádkozott, elhatározták tehát, hogy bemennek utána.

⁸⁾ Mert a vándorok mindig jó időjárást kérnek.

⁹⁾ Sáron vidékén gyakori volt a földrengés.

¹⁰⁾ Ha kelleténél tovább maradna a szentélyben.

— Miért töltöttél annyi időt, — kérdeék tőle — az imádkozással?

— Isteneteknek szentélyéért könyörögtem, — válaszolt a főpap, — hogy le ne romboltassék.

— Mindamellet, — felelték — nem kellett volna oly hosszasan imádkoznod.

Simon, az Igazságos.

Simon, az Igazságos időszak. előtt 300 körül viselte a főpapi méltóságot Izraelben. Igazságszeretete és bölcsesége miatt legendákkal vették körül alakját. Ezek közül valók az alant következők is.

*

Simon és az aggastyán.

Negyven évig volt Simon, az Igazságos, Izraelnek főpapja. Az utolsó esztendőben így szólt:

— Ebben az évben meg fogok halni.

— Honnan tudod? — kérdeék tőle.

— Mert minden évben, midőn beléptem a szentek szentélyébe, egy fehér ruhába burkolózott aggastyán jött be velem és jött ki velem, de ebben az évben, bár bejött velem, nem jött ki velem.

Simon érdemei.

Amíg Simon, az Igazságos élt, az engesztelési kecskebak a hegynek még a feléig sem jutott s máris szétroncsolt tagokkal hullott alá, míg Simon halála után a pusztaságba rohant ki, ahol rablók megették.

Amíg Simon, az Igazságos élt, az istenneves sors mindig jobb kezében jött ki, Simon halála után néha a jobb kézben, néha a balkézben.

Amíg Simon, az Igazságos élt, a napesti mécses¹¹⁾ tovább lobogott, Simon halála után néha tovább lobogott, néha kihamvadt.

¹¹⁾ A menóra nyugati oldalán levő mécses.

Amíg Simon, az Igazságos élt, a csík fehérré vált,¹²⁾ Simon halála után néha fehérré vált, néha piros maradt.

Amíg Simon, az Igazságos élt, az oltártűz hatalmasan lobogott, és ha kora reggel két hasáb fát tettek rá, egész nap nem kellett többé megrakni. Simon halála után megszűnt az oltártűz ereje és egész nap élesztgetni kellett.

Amíg Simon, az Igazságos élt, áldás volt a két kenyéren¹³⁾ és a szinkenyeréken és bár minden papra annyi jutott, mint egy olajbogyó, némelyek jóllakásig ettek, mások még meg is hagytak; Simon halála után azonban eltávozott az áldás a két kenyérről és a szinkenyerekről.

A bűnvallomás.

A bűnvallomás az engesztelőnap imarend legmélyebb darabjai közé tartozik. Az „ismerd meg önmagadat“ elve az a mély ima, tételek halmazaira bontva a bünt, — és amennyiben az önsanyargatás huszonnégy órájában bevallatlan bűnnek nem szabad a lélekhez tapadnia, a bűnvallomást az engesztelőnap valamennyi istentiszteleti rendjébe beiktatják.

*

A bűnvallomás az engesztelőnap előestéjén alkonyattal mondandó el; de a bölcsek tanították, hogy a bűnvallomást még evés és ivás előtt kell elmondani, mert az evés és ivás esetleg eltereli a figyelmét. A bűnvallomást azonban, noha már evés, ivás előtt elmondta, evés, ivás után meg kell ismételnie; az étkezésnél esetleg baleset érheti. És a bűnvallomást, noha evés, ivás után már elmondta volt, az engesztelőnap éjjelén meg kell ismételnie. És ha bűneit az engesztelőnap éjjelén be is vallotta, a muszáf-imában is és noha a muszáf-imában bevallotta, a mincha-imában is be kell vallania; hiszen az egész nap folyamán ki van téve annak, hogy baleset éri.¹⁴⁾

¹²⁾ Piros szalagot kötöttek a pusztaságba küldött bak nyakára. Ha az fehérré vált, annak volt jele, hogy Isten a bűnöket megbocsátotta.

¹³⁾ Melyeket a Hetek ünnepén kellett bemutatni.

¹⁴⁾ Valami bünt követ el.

Az engesztelés ereje.

Nem azért szerez neked engesztelést ez a szentnap, mert neve szerint „engesztelés napja“, hanem mert bensődben megtértél Istenedhez. — És a kiengesztelés napján haragos felebarátodat is meg kell békítened. A társadalom alapja az emberek közötti béke. A kiengesztelődés úgy válik teljessé, ha Isten után embertársad is megbékél veled.

*

Ha valaki így gondolkozik:

— Bűnöket akarok elkövetni és később majd megtérek!
— nem fog felülről segédelmet nyerni a megtéréshez.

Aki így gondolkozik:

— Bűnöket akarok elkövetni, hisz az engesztelőnap úgymint megbocsátást szerez nekem! — nem nyer az engesztelőnap révén bűnbocsánatot.

*

Az ember bűneit Isten ellen az engesztelőnap kiengesztelheti; de az ember bűneit felebarátja ellen az engesztelőnap nem engesztelheti ki, míg felebarátját meg nem békítette. Rabbi Eleázár ben Azarja ezt a magyarázatot e szavakból vonta le: „Minden bűneitektől *Isten előtt* megtisztultok“, azaz az ember bűneit Isten ellen az engesztelőnap kiengesztelheti, de az ember bűneit felebarátja ellen az engesztelőnap nem engesztelheti ki, míg felebarátját meg nem békítette.

Rabbi Akiba mondta:

— Üdv nektek, Izrael fiai! Ki előtt tisztultok ti meg? Ki tisztít meg titeket bűnעתektől? A ti égi Atyátok! Így mondja Ezekiel próféta is (36, 25): „Tiszta vizet hintek reátok, hogy megtisztuljatok“. Jeremiás próféta pedig így mondja (17, 13): „*Mikveh Jiszroel Adonaj*“, azaz amint a fürdő (*mikveh*) a tisztátalanokat megtisztítja, úgy tisztítja meg a Szent (áldassék!) Izrael népét.

Az engesztelés fajai.

Az engesztelésnek négy fajtája van. Aki *parancsot* hágott át és megtér, az rögtön bünbocsánatot nyer, a próféta szava szerint (Jer. 3, 22): „Térjetelek meg, elpártolt gyermekek, meggyógyítom elpártolástokat“.

— Aki *tilalmat* hágott át és megtért, annak a megtérése függőben tartja engesztelését és az engesztelőnap szerzi meg az engesztelést, az Irás szava szerint (Lev. 16, 30): „Mert e napon engesztelést szereznek számotokra“.

— Aki oly bünöket követett el, melyekért kiáltás vagy törvényszéki halálosítélet jár — és megtért: a megtérés és az engesztelőnap megszerzik számára, hogy engesztelése függőben marad és szenvedései hozzák meg az engesztelést, a Zsoltáros szava szerint (89, 33): „Vesszővel büntetem meg elpártolásukat, csapásokkal büniüket“.

— De aki Isten nevét szentségtelenítette meg és megtért, megtérésének nincs meg az ereje, hogy az engesztelést függve tartsa és az engesztelőnapnak sincs meg az ereje, hogy számára engesztelést szerezzen, hanem megtérés és engesztelőnap kiengesztelnek egy harmadrészt, szenvedései, melyek az év többi napjain érik, kiengesztelnek egy harmadrészt és halálának napja befejezi a kiengesztelést, a prófétai íge szerint (Jes. 22, 14): „Nem bocsáttatik meg nektek a bün, míg meg nem haltok“. Ez azt tanítja, hogy a halál napja fejezi be a kiengesztelést.

Bünáldozat és vétekáldozat és halál és engesztelőnap nem hozzák meg az engesztelést — a megtérés nélkül. Irva áll (Lev. 23, 27): „Csak“, azaz ha gonosz utjától megtér, engesztelést nyer, de ha nem, úgy nem nyer engesztelést.

Rabbi Eleázár mondja: Ez a kifejezés (Exod. 34, 7): „És ártatlannak mondani, ártatlannak mondani nem fog“ — úgy értendő: Ártatlannak mondja a töredelmeseket, de nem mondja ártatlannak, akik nem töredelmesek.

Rabbi Jehuda mondja:

— A halál napja és az engesztelőnap, a megtéréssel együtt-

tesen, engesztelést szereznek; a megtérés, a halállal együttesen, engesztelést szerez, éppúgy a halál napja, a megtéréssel együttesen.

*

Aki sokakat jóra ösztönzött, nem adnak alkalmat neki, hogy vétkezzék, nehogy tanítványai a túlvilági életben részesüljenek, ő meg a *seól*-ba¹⁵⁾ szálljon alá, a zsolttáros szava szerint (16, 10): „Mert nem hagyod lelkemet az alvilágra, nem engeded jámborodat vermet látnia“. Aki azonban sokakat bűnre ösztönzött, annak nem adnak alkalmat, hogy megtérjen, nehogy tanítványai a *seól*-ba szálljanak alá, míg ő maga a túlvilági életet nyeri el, — a Példabeszédek igéje szerint (28, 17): „Ember, kit megöltnek vére nyomaszt, a gödörig fusson, ne tartásák őt“.

Az erényes férfival kapcsolatban erényes dolgokról beszélnek és törvénysértésről a törvénysértővel kapcsolatban, mert javára írják amannak az erényes cselekedeteket, melyek majd egykor az ösztönzésére történtek, és törvénysértésekről beszélgetnek a törvénysértővel kapcsolatban, mert a törvénysértéseket, melyek majd egykor az ő ösztönzésére történnek, neki tudják be.

A képmutatókat leleplezik, mert Isten nevét szentségtele-nítik meg, a próféta igéje szerint (Ezek. 3, 20): „És mikor egy igaz elfordul igazságától és jogtalanságot követ el, én gáncsot vetek eléje, meg fog halmi“, azaz amennyiben leleplezem őt.

*

Rabbi Jozsé ben Jehuda mondja:

— Ha valaki egyszer, kétszer, háromszor vétkezett, megbocsáttatik neki, negyedszerre azonban nem bocsáttatik neki meg, az Irás szava szerint (Exod. 34, 7): „Megbocsát bünt, elpártolást és vétket és tisztának nyilvánít“, azaz *eddig* tisztának nyilvánít, de *innen kezdve* nem nyilvánít tisztának, miként Jób mondja (33, 29): „Lám, mindezeket míveli Isten, kétszer, háromszor a férfivel“, — és a Példabeszédek igéje szerint (25, 17): „Gyérré tedd lábadat barátod házában, nehogy jól lakván veled, meggyülölne téged“.

¹⁵⁾ Alvilág.

Garmu és Abtinas.

A szinkenyer sütése és a füstölöszerék készítése a szentély fontos szolgálatai közé tartozott. A Garmu- és Abtinas-családban nemzedékről-nemzedékre öröklődött ez a hivatás: a Garmu-család szinkenyeret sütött, az Abtinas-család füstölögtetésének füstje pedig pálmásudárként szállott az ég felé. A két család pótolhatatlan volt a szentélyi szolgálatban, mesterségüket elsősorban értették és művészetük titkát nem árulták el. De fontos hivatásukhoz mérten óvatosan és körültekintően is kellett eljárniok, hogy a nép neheztelését magukra ne vonják: a Garmu-család gyermekeinek kezében sohasem volt fehér kenyér, hogy senkise mondhassa rájuk: ezek a szinkenyerből esznek. Az Abtinas-család nőtagjai pedig sohasem illatosították magukat, nehogy azt mondhassa valaki: a templom füstölösze-reivel élnek. A két család tekintélye a templom pusztulásával azután szintén elhanyaglott.

*

A Garmu-család a szinkenyerék elkészítésében volt ügyes, valamint a sütőkemencéből való kivevésükben, de nem akart másokat ebben kioktatni. Alexandriai mestereket hívtak hát, akik a szinkenyeret ugyanis el tudták ugyan készíteni, de ahhoz már nem értettek, hogy a sütőkemencéből ugyanis ki is vegyék. A Garmu-család belülről tüzelt és kívülről sütött és a kenyér nem penészedett meg; ezek meg kívülről tüzeltek és belülről sütöttek és a kenyér penészes lett. Amikor a bölcsek erről értesültek, így kiáltottak fel (Példabeszédek 16, 4): „Mindet a maga céljára alkotta az Örökkévaló“, azaz mindent a maga céljára teremtett. Küldtek hát értük, de nem akartak visszatérni, míg fizetésüket tizenkét mínáról huszonnégyre nem kétszerezték. Rabbi Jehuda szerint kezdetben huszonnégy, ez eset után pedig negyvennyolc mínát kaptak. Arra a kérdésre, hogy mesterségükben miért nem akarnak másokat kioktatni, így feleltek:

— Régi hagyományunk van őseinktől. Ez a szentély egykoron leromboltatik, ezért tudományunknak nem szabad idegen kezekbe kerülnie, hogy pogány célokra fel ne használják.

Azt is érdemükül tudják be, hogy sohasem volt gyermekeik kezében finom lisztből süötött kenyér, nehogy azt mondhassa valaki: a színkenyérből esznek.

*

Az Abtinas (Euthinos) család a füstölögtetésben oly ügyes volt, hogy a füst oszlopformában szállt felfelé, de ennek titkát nem akarták elárulni. Alexandriából hívtak hát mestereket és ezek, bár a füstölögtetésben felette tapasztaltak voltak, füstoszlopokat nem tudtak előállítani, mert az Abtinas-család e füstoszlopokat oly módon volt képes felidézni, hogy a füst mint a pálma emelkedett a magasba az ég felé és így hullt aztán alá, ami a többieknek füstölögtetésénél sohasem történt meg. Midőn a bölcsek ezt belátták, felkiáltottak a próféta szavával (Jes. 43, 7): „Mindenkít, ki nevemről neveztetik, dicsőségemre teremtettem, alkottam és készítettem.“ Küldtek hát értük, de nem akartak visszatérni, míg fizetésüket tizenkét mínáról huszonnégyre nem kétszerezíték. Rabbi Jehuda szerint kezdetben huszonnégy, ez eset után pedig negyvennyolc mínát kaptak fizetésül. Arra a kérdésre, hogy miért nem akarnak mesterségükben másokat is kioktatni, így feleltek:

— Régi hagyományunk van őseinktől. Ez a szentély egykoron leromboltatik, ezért tudományunknak nem szabad idegen kezekbe kerülnie, hogy pogány célokra fel ne használják.

Az Abtinas-családot azért is dicsérték, mert asszonyaik nem illatosították magukat (hogy ne mondják reájuk: a füstölőszeremből használtak fel). Ha valamelyikük idegen családból vett asszonyt, első volt, hogy kikötötte vele, hogy nem szabad magát illatosítania.

*

— Találkoztam egykor, — beszélte rabbi Józse¹⁶⁾ — az Abtinas-családnak egy sarjadékával és megkérdeztem tőle:

¹⁶⁾ Ez az eset a szentély pusztulása utáni időkből való, mikor az Abtinas-család szerepe már megszűnt.

— Fiam, mely családból való vagy?

— Az Abtinas-családból származom, — válaszolt.

— Fiam, — feleltem én, — szüleid csak saját dicsőségüket tartották szem előtt és nem Isten dicsőségét, ezért szállt alá az ő dicsőségük, míg Isten dicsősége felemelkedett.

*

— Nekem, — mondta rabbi Akiba — Simon ben Lagos beszélt el a következőket:

— Én és ama családnak egy sarjadéka egykor füveket kerestünk együtt és láttam, hogy a fiu majd sir, majd nevet. Megkérdeztem:

— Fiam, miért sirtál?

— Mert atyám házának dicsősége lehanyatlott!

— És miért neveltél?

— A dicsőségnek örvendtem, mely egykoron a jámboroknak osztályrésziül fog jutni. Füst száll fel arcom előtt (mely a szentély lerombolására és egyben a jámborok dicsőségére emlékeztet).

— Hadd lássam én is!

— Hagyományom van őseitől, hogy senki emberfiának meg nem mutathatom.

*

— Találkoztam, — beszélt rabbi Jochánán ben Nuri, — egy aggastyánnal az Abtinas-családból, aki így szólt hozzám:

— Atyám háza egykor istenfélő volt és egymásnak adtuk át a tekercset,¹⁷⁾ de most, hogy a család tagjai már nem megbízhatók, neked adom át a tekercset, de jól vigyázz reá!

Mikor ezt az esetet rabbi Akibának elmondtam, könnyei omlottak és szólt:

— Mostantól fogva már nem kell többé őket szégyenképen felemlítenünk.

¹⁷⁾ A füstölögtetés titkai voltak benne feljegyezve.

A szegény, a gazdag és a nyegle az ítélőszék előtt.

A szegény.

A rabbik tanították:

— A szegény, a gazdag és a nyegle az égi ítélőszék elé kerülnek. Megkérdezzük a szegényt:

— Miért nem foglalkoztál a Thórával? — Ha azt feleli:

— Szegény voltam és megélhetésemért kellett fáradnom!
— ellenébe vetik:

— Szegényebb voltál-e Hillélnél?

*

Az agg Hillélről beszélnek, hogy naponta nehéz munkában egy *tarpeik*-ot¹⁸⁾ keresett, felét a tanház kapusának adta, felét maga és családja fenntartására fordította. Egyszer úgy esett, hogy semmi keresete sem volt és a kapus nem engedte be. Ekkor Hillél a tetőre hágott és lefüggeszkedve az ablakrács mélyedésébe ült, hogy meghallja Semája és Abtalion¹⁹⁾ szájából az élő Isten igéjét. Ugy mondják, szombat előestje volt, télidő, tévészhava és sűrű hó hullt alá az égből. Mikor reggeledett, Semája így szólt Abtalionhoz:

— Abtalion, testvérem! Mindennap világos ez a terem és ma homályos. Felhős napunk van talán?

Midőn felnéztek, emberi alakot pillantottak meg az ablakrácsban. Felmentek és ime, Hillélen a hó három rőf magasan fekszik. Kiszabadították a hőtömeg alól, megfürdették, megkenték és a lobogó kemencével szemben leültették.

— Ez az ember megérdemli, — mondták, — hogy a szombatot megszenteltségtelenítsék miatta.

¹⁸⁾ Pénzdarab (fél dénár).

¹⁹⁾ A törvénytudósok fejei.

A gazdag.

Ezután a gazdagot kérdik:

— Miért nem foglalkoztál a Thórával? — Ha azt feleli:

— Gazdag voltam és sok gondom volt a kinoseimmal! —
ellenébe vetik:

— Gazdagabb voltál-e rabbi Eleázárnál?

*

Beszélik:

— Rabbi Eleázár ben Charsum ezer mezei falvat s ugyanannyi tengeri hajót örökölt atyjától, mégis naponta egy tömlő lisztet vett a vállára és városról-városra, országról-országra járt, hogy Thórát tanuljon. Megtörtént vele egy izben, hogy saját szolgálái lefoglalták és robotmunkára kényszerítették.²⁰⁾

— Kérlek benneteket, — szólt — bocsássatok szabadon, hadd menjek Thórát tanulni.

— Rabbi Eleázár ben Charsum életére! — kiáltották fel a szolgálak — nem bocsáthatunk téged szabadon.

És soha többé nem látta őket, mert egész nap és egész éjjel ült és a Thórával foglalkozott.

A nyegle.

Megkérdezik a nyeglét:

— Miért nem foglalkoztál a Thórával? — Ha azt feleli:

— Szép volt a külsőm és szenvedélyem bűnre hajtott! —
így válaszolnak neki:

— Szebb voltál vajjon Józsefmél?

*

Mint mondják, Potifár felesége Józsefet napról-napra el akarta szédíteni mézes szavaival. A ruhát, melyet reggel felvett előtte, nem vette fel előtte este, és a ruhát, melyet este vett fel előtte, nem vette fel előtte reggel. Szédítgette:

— Tedd meg!

— Nem! — felelt József.

— Megkötöztetek és börtönbe vettetek! — fenyegetőzött az asszony.

²⁰⁾ Nem ismerték meg.

— „Az Örökkévaló felszabadítja a foglyokat“, — felelt József.²¹⁾

— Vigyázz, mert legörnyesztlek!

— „Isten felegyenesíti a görnyedteket!“

— Megvakíttatlak!

— „Az Örökkévaló látókká teszi a vakokat!“

Végül ezer talentum ezüstöt ígért Józsefnek, ha meghallgatja kérését... de József nem hallgatta meg...

*

Igy tehát Hillél miatt a szegények, rabbi Eleázár ben Charszum miatt a gazdagok, József miatt pedig a nyeglék marasztaltatnak el az ítélet napján.

Bűnvallomások.

A rabbik hagyományozták:

— A bűnök, melyeket valaki az egyik engesztelőnapon beismert, nem szabad a másikon újból beismernie azokat; de ha ismét elkövetettek, úgy a másik engesztelőnapon ismét be kell ismernie őket; ha azonban nem követte el ismét és mégis beismeri, úgy reá vonatkozik az Irás (Példabesz. 26, 11): „Mint kutya, mely visszatér okádékához: balga, aki megismétli oktalanságát.“ Rabbi Eliezer ben Jákob ellenben dicséretreméltónak tartja (a bűn beismerésének megisméltését), miként a Zsoltáros mondja (51, 5): „Mert büntetteimet tudom én és vétkem előttem van mindig.“

— Hát mikép állhat fenn így az előbbeni mondás: „Mint a kutya, mely visszatér okádékához...“?! Ugy értendő az, mint rabbi Huna mondta: Ha az ember elkövetett egy bűnt és ismét elköveti, olybá tűnik előtte, mintha meg volna engedve (azaz elveszti számára a bűn jellegét.)

*

És a bűnvallomásnál a bűnt részletezni kell, miként Mózes teszi (II. 32, 31): „Ó, kérlek, vétkezett ez a nép nagy vétket: csináltak maguknak arany istent.“ Igy mondja rabbi Jehuda

²¹⁾ Ez és a következő idézetek 146. zsoltár 7. és 8. verséből valók.

ben Bábá. Rabbi Akiba szerint pedig innen következtetjük (32. zsolt., 1): „Boldog, kinek meg van bocsátva büntette, eltakarva a vétke.“

Miért toldotta meg Mózes eszerint szavait imígyen: „Csinaltak maguknak arany istent“?!²²⁾ Ez a toldás úgy értendő, miként rabbi Jannaj magyarázta: Így szólt vala Mózes az Örökkévaló előtt:

— Világ Ura! Az a sok ezüst és arany, melyet az izraelitáknak juttattál, úgy hogy már felkiáltottak: „Elég!“ — az okozta, hogy arany istent készítették maguknak.

*

Két jó vezére volt Izraelnek: Mózes és Dávid. Mózes így szólt:

— Jegyeztessék fel az én vétkem! — miként olvassuk (IV. 20, 12): „Így szólt az Örökkévaló Mózeshez és Áronhoz: Mivel nem hittetek bennem, hogy megszenteljetek engem Izrael fiainak szemei előtt...“ (Mózes tehát feljegyezte vétkét.)

Dávid ellenben így szólt:

— Ne jegyeztessék fel az én vétkem! — miként a zsoltárookban (32, 1) olvassuk: „Boldog, kinek meg van bocsátva büntette, el van takarva a vétke.“

Mihez hasonlatos a dolog? Mózes és Dávid hasonlatosak két asszonyhoz, akiket a törvényszék elítélt. Egyikük ballépést követett el, a másiknak pediglen csak az volt a bűne, hogy a hetedik év fügeiből evett.²³⁾ Szólt ekkor az asszony, aki csupán a hetedik év fügeiből evett, a bírákhoz:

— Kérlek benneteket, tegyétek közhírré, hogy miért bűnhődöm, nehogy úgy lássék, hogy oly cselekedetért büntettetek engem, mint ama másik asszonyt.

Hoztak tehát a hetedik év fügeiből, a nyakába aggatiák és így kiáltottak előtte:

— A hetedik év fügeivel elkövetett bűne miatt bűnhődik!

²²⁾ Hiszen azt, hogy a bünt részletezni kell, rabbi Akiba szerint a zsoltárversből magyarázzuk!

²³⁾ Mielőtt még érettek voltak, — holott Isten azt mondta: „És lészen a szombatév termése nektek eledelül“ (Mózes III. 25, 6), *eledelül* lesz, de nem hogy érés előtt letépd és így kárba vesszen.

סוכה

Szukkah.

Sátor.

Ez a traktátus a sátorosünnepi törvényeket tárgyalja. Elmondja, hogy milyen nagy legyen a sátor, miből és hogyan készítsék a sátort, beszél az ünnepi csokor לולב törvényéről (pálma, mirtus, fűzfagally és cédrusalma), az ünnepi ceremóniák időtartamáról, a vizáldozatról és a vizáldozati ünnep vigalmairól stb.

A sátorosünnepi vizáldozás vigalmai.

A sátorosünnep mai napiglan a legceremoniálisabb zsidó ünnepek egyike s ez volt a Templom idejében is. A legszebb ünnepi vigalmak a vizáldozásnál zajlottak le, mikor a Jeruzsálem közelében levő, ősi Siloáh-forrásból meritett vizet az oltárra öntötték, kérve Istent, hogy az ég őszi harmatát ne vonja meg a megtermékenyítésre váró földtől. Ezeket az ünnepi ceremóniákat és ünnepi vigalmakat tárgyalják a következő fejezetek.

*

Rabbi Józsva ben Chanánja beszélt:

— A vízmerítés házának örömnapijain senkisé is izelte meg az álmot. Először a mindennapi reggeli áldozatot mutatták be, azután a muszaf-áldozat következett, azután a fogadalmi áldozatok. Ezekután ettek és ittak, majd törvénytannal foglalkoztak, mit a mindennapi esti áldozat követett. A vízmerítés házának örömnépe zárta le a napot.

— De hiszen tanultuk, — kérdi a Gemara — hogy azt, aki esküt tesz, hogy három napon át nem alszik, megkorbácsolják?!¹⁾

— Ezekén a napokon csak szenderegtek.²⁾

*

Beszélik:

— Aki a vízmerítés ünnepének a vigalmát nem látta, sohasem látott igazi vigalmat.

Az ünnep első napjának végefelé ugyanis lementek az asszonyok előudvarába, ahol a nagy előkészület történt.³⁾ Itt nagy aranygyertyatartók álltak, melyeknek mindegyikén négy

¹⁾ Hogyan szabad tehát mind e napokon a szemtől az álmot megvonni?

²⁾ Tehát nem vonták el teljesen az álmot szemüktől.

³⁾ Az asszonyok számára ugyanis felső karzatokat készítettek, míg a férfiak lent álltak.

aranycsésze volt, és mindegyik aranycsészéhez négy lajtorja vezetett, és négy ifjú pap hágott fel rajtuk, — kezükben olajkorsók voltak, százhusz *log*⁴⁾ olajjal, melyet a csészékbe öntöttek.

A papok elviselt öveiből és ruháiból téptek kanócokat és meggyújtották. Nem volt udvar Jeruzsálemben, ahol nem lett volna világosság e vigalom fényétől.

Jámborok és előkelő emberek táncoltak a nép előtt, égő fáklyákkal kezükben, és dalokat és dicsőítőénekeket zengtek, és a leviták hárfán, lanton, cimbalmon, trombitán és számtalan más hangszerezen kísérték, a tizenöt lépcsőn állva, amely az izraeliták előudvarából az asszonyokéba vezetett, — célzással a tizenöt lépcsőénekekre a zsoltárokban — és a leviták hangszereikkel a lépcsőkön álltak és énekeltek. Két pap állt a felső kapunál, melyen az izraeliták udvarából az asszonyokéba lehetett jutni, és két trombita volt kezükben. Mihelyt a kakas kukorékolt, belefujtak, majd elnyújtottan kürtöltek s végül ismét belefujtak.⁵⁾ Mihelyt a tizedik lépcsőfokot elérték, ugyanígy harsonáztak, és mikor az asszonyok előudvarába érkeztek, ugyancsak így harsonáztak, és mindaddig harsonáztak, amíg a keleti kapuhoz nem érkeztek. Mihelyt a keleti kapuhoz érkeztek, megfordultak nyugat felé (a Templom irányába) és szóltak:

— Őseink, akik ezen a helyen voltak, hátat fordítottak Isten templomának és arcukat kelet felé fordították, mert a napot imádták keleten,⁶⁾ mi azonban Isten felé irányítjuk tekintetünket.

Rabbi Jehuda mondja:

— Ismételve kiáltozták: Istenéi vagyunk és tekintetünk Isten felé irányul.

*

A szentélyben naponta legalább húsznegyszer fujtak a harsonába, de nem többet, mint negyvennyolcszor. Minden napon ugyanis húsznegyszer harsonáztak a szentélyben: háromszor a kapuk nyitásakor, kilencszer a naponkénti reggeli áldozáskor, kilencszer az esti áldozáskor, és pótáldozatok be-

⁴⁾ A *kab* négy *logra* oszlik (ürmérték).

⁵⁾ Ez volt a jel a vízmerítésre.

⁶⁾ Lásd Ezechiél 8, 16.

mutatásakor még kilencel többször; szombati előtti napokon még hattal többször: háromszor, hogy a népet a munkától elszólítsák, és háromszor, hogy a szombatot a hétköznaptól teljesen elválasszák.

Sátorosünnep alatt szombat előtti napon negyvennyolc ízben fújtak a harsonába: három ízben a kapuk nyitásakor, három ízben a felső kapunál, három ízben az alsó kapunál, három ízben (jelzésül) a vízmerítéshez, három ízben az oltárnál, kilenc ízben a naponkénti reggeli áldozáskor, kilenc ízben a naponkénti esti áldozáskor, kilenc ízben a pótáldozatok bemutatásakor, három ízben, hogy a népet a munkától elszólítsák, és három ízben, hogy a szombatot a hétköznaptól elválasszák.

*

Ugy intézkedtek (ezen az ünnepen), hogy a férfiak és a nők külön csoportokban legyenek, amiként tanultuk. Az első részt *gezusztera* (erkélyszerű építmény) vette körül és ezen állottak a nők, akik az ünnepséget a magasból szemlélték; a férfiak ellenben lent állottak — s így a férfiak és a nők nem vegyülhettek.

Mi az alapja ennek a rendelkezésnek? Zekarja próféta igéjén (12, 12) alapul: „Gyászt fog tartani az ország, minden egyes család külön: Dávid házának családja külön, *meg a nejeik külön.*“

Két amóra⁷⁾ vitázik e hely fölött. Az egyik szerint a gyászt a Messiás miatt tartották, a másik szerint az emberi szenvedély miatt. Az első szerint a rendelkezésnek az az értelme: Ha már a gyász idején szükséges volt az intézkedés, hogy a férfiakat és a nőket elkülönítsék, mennyivel inkább szükséges ez az öröm idején! — Az utóbbinak véleménye szerint pedig a rendelkezés értelme ez: Ha már oly időben, mikor a szenvedély nem éber, szükséges volt ez az intézkedés, mennyivel inkább szükséges oly időben, mikor a szenvedély ébren van!

⁷⁾ Törvénytudós.

Hillel bölcs mondásai.

Hagyományozták:

— A nagy Hillélről mondják, hogy ha a vízmerítés ünnepeén a szentélyben derűs kedvű volt, így szokott volt szólni:

— Ha én (Isten) itt vagyok, minden itt van, de ha én nem vagyok itt, ki van itt?

Hillél szokta volt továbbá mondani:

— Anna hely felé, melyet kedvelek, vezetnek lábaim. Továbbá így szól Isten: Ha te eljössz az én házámba, én is elmegyek a te házádba; de ha te nem jössz az én házámba, én sem megyek a te házádba, miként írva van (Exod. 20, 24): „Minden helyen, ahol említeni engedem a nevemet, eljövök hozzád és megáldalak.“

Egy ízben koponyát látott úszni a víz felszínén. És szólt:

— Mivel másokat vízbe fojtottál, téged is vízbe fojtottak, és végül azok, akik téged vízbe fojtottak, szintén vízbe fognak fojtatni.

Az alexandriai bazilika.

A zsidóság még Palesztinában élt, mikor már nagy zsidó diaszpóra volt Alexandriában. Az alexandriai zsidók a nagy egyiptomi kikötővárosban főként kézművesmesterségeket űztek, — és mint alábbi templomjelenetben olvashatjuk, főként arany- és ezüstművesek, vasművesek, bányászok, takácsok voltak. Az egyes mesterségek űzői közt nagy volt az összetartás érzése és szívesen segítettek egymáson.

Ez a szemelvény az alexandriai zsinagóga nagyságának és pompájának leírásán kívül arról is értesít, hogy az időtájt a zsinagógiai közönség nem imádkozott, mint ma, hanem csupán ámmennel felett az előimádkozó fohászaira.

Tanították: Rabbi Jehuda mondja:

— Aki nem látta a kettős oszlopcsarnokot az egyiptomi Alexandriában, nem látta Izraelt dicsőséges pompájában. Óriási bazilika mintájára építették, melyben az egyik oszlopcsarnokon belül másik oszlopcsarnok is volt. Néha hatvanszor hatvan miriád ember gyült benne össze, (mások szerint kétszer annyi, mint akik Egyiptomból kivonultak), és hetvenegy aranykarszék állt benne, a nagy Színhedron hetvenegy vénjének száma szerint, és mindegyik aranykarszék kétszáztizezer aranytalentumba került. A közepén egy faoltár volt és ott állt a templomszolga, kendővel a kezében. Ha oly részhez értek, ahol *áment* kellett mondani, a templomszolga intett a kendővel és az egész nép felzúgott:

— Ámen!

Az egybegyültek nem rendszertelenül ültek, hanem külön ültek az aranyművesek, külön az ezüstművesek, külön a vasművesek, külön a bányászok és külön a takácsok. És ha idegen vagy szegény érkezett, azonnal felismerte társait, hozzájuk fordult és azok támogatták őt és házanépét.

— És mindnyájukat legyilkolta Makedon Sándor, — tette hozzá Abajje. — És miért érte őket ez a büntetés? Azért, mert áthágták a törvényt (Deuteron. 17, 16): „Ne térjetez ismét vissza ezen az uton“, vagyis sohase lássátok meg újból Egyiptomot, — ők pedig visszatértek.

— Midőn Sándor odaérkezett, az Irásnak e versét olvasták (Deut. 28, 49): „Az Örökkévaló egy népet hoz reád a messzeségből, miként a sas repül.“ Sándor így szólt:

— Tíz nap alatt akartam hajómmal ideérni, de szél támadt és öt nap alatt iderepítette a hajót.

És reájuk rontott és legyilkolta őket.

Traján és Jeruzsálem.

Traján római császár uralma alatt (a II. század elején) a zsidók már magukhoz tértek a 70.-i szabadságharc borzalmas vereszetéből és több helyen is iparkodtak lerázni a római igtát. A harc nem is annyira a Szentföldön, mint inkább kis-ázsiai római provinciákban dült, egyebek közt Cyprus szigetén. Ezek a harcok, melyeknek folyamán zsidó asszonyok vére el-

esett férjeik vérével vegyült, a hőiesen küzdő zsidók vereségével végződtek, hisz Róma oldalán volt a túlerő.

A talmudi elbeszélés érdekesen adja elő a félreértésen alapuló közvetlen okot, mely a harc kirobbanására vezetett.

Ennek az elbeszélésnek egyes motivumai az előbbi szemelvényben Nagy Sándor mondakörébe vannak beleszőve.

*

A gonosz Trajának áb hó 9-én született a fia, amikor az izraeliták (Jeruzsálem pusztulásának emlékére) böjtöt tartottak, leánya pedig chanuka ünnepén halt meg, mikor az izraeliták a várost ki szokták világitani.

Felesége reá üzent:

— Ahelyett, hogy a barbárokat igazod le, jöjj, igazd le a zsidókat, akik feltámadnak ellened.

Ugy gondolta, hogy tiz nap alatt ér oda, de már öt nap alatt ott volt. Mikor bevonult, az izraeliták az Irásnak épp e versével foglalkoztak (Deut. 28, 49): „Az Örökkévaló egy népet hoz reád a messzeségből, miként a sas repül.“

— Mivel foglalkoztok? — kérdé.

— Ezzel és ezzel a verssel, — felelték.

— Az a férfi, — szólt ekkor — aki valaha úgy gondolta, hogy tiz nap alatt ér el hozzátok, öt nap alatt ért ide.

És légióival körülzárta és legyilkolta őket.

Ekkor megkérdezte az asszonyokat, hogy kedvére akarnak-e lenni légióinak, mert ha nem, őket is megöleti.

— Amit velük tettél, — felelték az asszonyok, — akik a földön hevernek, tedd azokkal is, akik még járnak rajta.

Őket is legyilkoltatta és az asszonyok vére elvegyült férjeik vérével és a tengerbe ömlött Cyprus felé. Ebben az órában tompult le Izrael dicsősége és nem ragyog fel ismét, míg Dávid fia meg nem érkezik.

TARTALOM.

ELSŐ RÉSZ.

	Oldal
Talmud	5
<i>Dr. Kiss Arnold</i> : A Talmud és fordítása	7
<i>Dr. Edelstein Bertalan</i> : A Talmud törvényfejtő szabályai	12

MÁSODIK RÉSZ.

Erubin.

Bevezető	15
Izrael bűne (Jer. Erub. III. 9.)	17
Hogyan takarítják el a chámecot (Jer. Erub. III. 9.)	18
A nép bölcsesége (Fol. 53. b.)	19

HARMADIK RÉSZ.

Peszáchim.

Bevezető	21
Peszách és szombat (Toszifta IV.)	22
A peszách-esti négy pohár (Jer. Peszách. IV. 1.)	24
Hogyan takarítják el a chámecot (Jer. Peszách. I. 1.)	25
Babylonia (Fol. 87. b. és 88. a.)	27
Hallél (Fol. 117. a.)	29
A tudósok ivadéka (Fol. 49. a.)	30

NEGYEDIK RÉSZ.

Sekálím.

Bevezető	31
A sékel fizetése (Misna I.)	33
A szentély kulcsai (Jer. Sekal. VI. 2.)	35

ÖTÖDIK RÉSZ.

Jóma.

Bevezető	37
A főpap előkészületei (Misna I.)	39
Az engesztelőnap szerterelés (Misna IV.)	41
A főpap imája (Jer. Jóma V. 2.)	44
Simon, az Igazságos (Jer. Jóma V. 2. és VI. 3.)	45
A bűnvallomás (Toszifta V.)	46
Az engesztelés ereje (Misna VIII. 9.)	47
Az engesztelés fajtái (Toszifta V.)	48
Garmu és Abtinás (Jer. Jóma III. 9.)	50
A szegény, a gazdag és a nyegle (Fol. 35. b.)	53
Bűnvallomások (Fol. 86. b.)	55

HATODIK RÉSZ.

Szukkah.

Bevezető	57
A sátorosünnepi vizáldozás (Jer. Szukkah V. 2., Misna V. 1–5.)	58
Hillél bölcs mondásai (Fol. 53. a.)	61
Az alexandriai bazilika (Fol. 51. b.)	61
Traján és Jeruzsálem (Jer. Szukkah V. 1.)	62

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

A TALMUD KÖNYVEI

ROS HASANA. — TAANITH. — MEGILLA. —
MOÉD KÁTÁN.

AZ EREDETI TALMUDI SZÖVEG ALAPJÁN

DR. MOLNÁR ERNŐ

A BEVEZETŐ TANULMÁNYT IRTA:

FISCHER GYULA FÓRABBI

BUDAPEST 1922

KORVIN TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

A TALMUD KÖNYVEI

BUDAPEST

1922

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

A TALMUD KÖNYVEI

ROS-HASANA. — TAANITH. — MEGILLA. —
MOÉD KÁTÁN.

AZ EREDETI TALMUDI SZÖVEG ALAPJÁN

DR. MOLNÁR ERNŐ

A BEVEZETŐ TANULMÁNYT IRTA:

FISCHER GYULA FÓRABBI

BUDAPEST 1922

KORVIN TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA

~~h. mch.~~
~~354 ka~~

43.997/3

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomat. Nyvedekanyag
1824 év. 63^a-sz.

A zsidó vallástörvénykönyvek.

Irta: Fischer Gyula főrabbi.

Két csoportra oszlik a zsidó vallástörvények anyaga. Az egyik: *az írásbeli tan* (tóra se-bikeszav), a másik: *a szóbeli tan* (tóra se-beal pe).

A tóra.

Az írásbeli tan maga a tóra, a kinyilatkoztatott törvények tára, mely írásban származott át reánk. A tóra a világ teremtésének leírásával kezdődik és Mózes halálának elbeszélésével végződik; öt könyvön át az ősemlékezés, a törzsatyák és Izráel történetét közli és törvények gyűjteményét nyújtja, melyek az egyének és a köznek életét kívánják szabályozni, annak minden vonatkozásában és elágazásában. A tóra minden vallásos gondolkodásnak, minden erkölcsös érzésnek forrása és minden vallásos-erkölcsös életnek talpköve. Nincsen a társadalomnak oly kérdése, az ennek keretében létesült vagy létesítendő intézménye, melyet nem tárgyalna több-kevesebb részletességgel vagy amelynek legalább alapvonalait meg nem húzná. Államjog, magánjog, büntetőjog, szociális, nevelési, jótékonyági és, természetesen, egyházi törvények szólalnak meg benne gazdag, színes változatban. Mint a gyöngéd, sokszor meg szigorú, de mindenképen gyermeke javát célzó szülő, úgy neveli, irányítja a tóra az embert, az emberiséget, nemesbíti a lelket, építi a jellemet és biztosítja a társadalom békés és boldog fejlődését. És mindezt nem általános szentenciákkal, bölcséleti vagy költői elmélkedésekkel, hanem pontosan megfogalmazott parancsokkal és tilalmakkal. Nem mondja pl. azt: légy becsületes, légy igazságos, légy emberszerető, légy tisztaerkölcsű, szentéletű — mert hiszen ezeket a fogalmakat a maguk módja és kénye szerint magyarázhatják, csavarhatják emberek és korok — hanem konkrét utasításokkal állapítja meg: mit kell, mit nem szabad tenni, hogy a halandó becsületes, igazságos, emberszerető,

tiszta erkölcsű és szentéletű legyen. Elég itt utalni a Tíz igére (Móz. II. 20, 2—15), a „Törvények“ (Mispótim) fejezetére, Mózes II. 21., 22. és 23. szakaszára és a „Szentség“ (Kedósim) törvényeire, Móz. III. 19, 1—37 verseire.

A szóbeli tan keletkezése.

A tóra az ókornak legelső és legkimerítőbb írott törvénykönyve és égmagasságnyira emelkedik a rejtélyes Hamurabi törvénytáblái fölé, a vallási és erkölcsi gondolatvilág összehasonlíthatatlanságáról nem is szólva. De bármily kimerítő, bármily tüzetes Mózes könyve a törvények megállapításában, mégis a dolog természetéből folyik, hogy a szakadatlanul kifejlődő, változó, megújuló, bonyolódó és más-más állapotokat és eseteket teremtő élet számára nem adhat aprólékos és egyenkénti választ.

Ezt pótolja a *szóbeli tan*.

Szinaitikus mózesi döntvények.

Föl kell tételeznünk, hogy ilyen bizonyosan már Mózes idejében keletkezett és az utána jövő korszakokban folytatódott; mert a nép számtalan oly kérdéssel és ügygyel állt elő, melynek elintézése nem lehetett provideálva az írott tanban. Ez az elintézés egybevetések és következtetések alapján történt, amennyiben Mózes vagy a különböző nemzedékek Vénei, Papjai, Törvényhozói a tóra szövegéből vagy szelleméből merítették itéletüket és rendelkezéseiket. A Mózes idejében keletkezettek számára helyes megérzéssel megfelelő nevet alkottak a későbbiek: *szinaitikus mózesi döntvények* (Halóchó le-Móse mi-Szinai). Nem foglalták írásba; nagy számmal feledésbe is borultak és nem maradtak reánk.

A Misna keletkezése és szerkesztése.

Rabbi Jehuda hanászi.

A nem írott törvények pontos emlékezetben tartása Hillél ideje óta (a 75. évtől *ante*, az 5. évig *post*) datálódik és eltart a 200. évig *post*. Ekkor t. i. a Palesztinában, Szepphoris városában élő Rabbi Jehuda hanászi (a fejedelem) a vallásos tételeknek és az azokra vonatkozó különböző nézeteknek roppant terjedelemben fölszaporodott anyagát, öt megelőző nagy írástudók (Rabbi Akibá, Rabbi Méir) följegyzéseinek használatbavételével, össze-

gyűjtötte és „hat rendben“ (Sisó szedórim) vagy csoportban írásba foglalta. Ennek a hat rendnek, ugyanannyi kötetbe foglalva, neve: Misna (Tan) és a benne hagyományos nézeteiket közlő férfiak neve: tanná (tanítómester). Halhatatlan érdemet szerzett magának a fejedelmi Rabbi Jehuda ezzel a művel a zsidóság fenmaradása körül, mert megmentette az anyagot a feledéstől és biztos alapot adott a zsidó vallásos életnek és összefüggő továbbfejlődésének. Írásban birjuk tehát a szájhagyományt is, mely eredetileg tanítóról-tanítványra, tanháztól-tanházra szállt át, mely utóbbi okból manapság is megtartotta a „szóbeli tan“ megjelölést.

A Talmud.

A Misna a következő, körülbelül 4 évszázadon át magyarázásoknak, fejtegetéseknek, vitáknak és alkalmazásoknak tárgya lett Palesztinában is, Babiloniában is az úgynevezett Amóráim (Megbeszélők) által, kiknek tanházaiban számos tanítvány sereglett össze. Ily módon alakult ki a két Talmud vagy Gemóro (Tan), t. i. a jeruzsálemi és a babilóniai. Az előbbit, kisebb terjedelműt, Rabbi Jóhanan 300-ban, az utóbbit Rab Ási és Rabiná (Rab Abiná) 500-ban zárta le. A babilóniai talmud, mely a legbehatóbb buvárkodás tárgyát képezte és képezi állandóan, 12 hatalmas fóliókötetből áll és 60 traktátusra oszlik. Rendkívüli éleselméjűség, finom szó- és gondolatdisztinkciók, mélyenszántó logika, tényleg előfordult vagy csak akadémikusan fölvetett eseteknek a végletekig menő boncolása, villámszerűen egymásracsapó kérdések és válaszok, állítások és ellenvetések, érvelések és cáfolatok beláthatatlan tarkasága és az ember teljes figyelmét igénylő élénksége jellemzi e rengeteg művet, mely ragyogó tanujelét szolgáltatja a zsidó ész könnyedségének, alaposágának, erejének és szárnyalásának. Ez a mű volt a zsidó szellemi foglalkozásnak hazája 13 évszázadon át, ez fejlesztette, tartotta ébren és tette rugékonnyá a zsidónak gondolkodóerejét, ez tette jóvá, megértővé, emberszeretővé szívét, komolylyá, kitartóvá, erkölcsössé lelkét, egész valóját. A talmud, a szóbeli tant összefoglaló e szellemi termék bizonyítja, csakúgy mint a tóra, az írásbeli tan, hogy Izráel életének tengelye a vallás, a vallásos gondolat. Mert csakis a vallás iránt érzett szeretet volt képes ilyen alkotást létrehozni, mely a tórának színté minden szavát taglalja, latolgatja és csakis a vallás

iránt érzett szeretet sorozhatott minden életmegnyilvánulást a vallásnak, tehát a legszentebb fogalomnak, rovata alá.

A gáonok kora.

De a Talmud is, hasonlóan a Misnához, igen sok kérdést nyitva hagyott, a végleges döntést azokra a férfiakra bizva, kik majdan behatóan szentelik magukat tanulmányozásának és koruk vallásos szükségességei mérlegelésének. A 7. század közepétől a 11. század közepéig a legfőbb vallásos fórum két babilóniai városban: délen Szurában, északon Pumbaditában létezett; e fórumok élén, melyek egyuttal egyházi főiskolák is voltak, a gáon (legfőbb egyházi méltóság) állt és őhöz fordultak egyesek és községek három világrészről vallásos kérdésekkel. A feleletek legtöbbször rövid, de precíz alakban adtak; jelentékeny számukat „Tesúbót ha-geónim“ című gyűjteményekben ma is birjuk.

Rabbi Izsák Fászi vagy: Rif.

A gáoni korszak a 11. század közepén véget ért. De ugyanabban a században (1013—1103) élt, eleintén a marokkói Fász (Fez) városában, később a spanyol Lucenában, egy férfiú, ki a talmudtudomány hordozója, föltétlenül elismert tekintélye volt. Neve Rabbi Izsák Fászi vagy Al-fászi, a három kezdőbetű szerint rövidítve: Rif. Több foliókötetes művet írt „Halachót“ (döntések) címen, melyben kivonatolja a Talmudot, annak vitáit és tárgyalásait, de csak amennyiben a gyakorlati életre fontosak voltak és eredményeik ennek irányítására szükséges alapot szolgáltatottak. Ezeket az eredményeket éles elmével, nyitott szemmel és bölcs ítéllettel szűrte le és örökítette meg. Rif művén jóleső melegség vonul végig és ezt is, mint a Misnát és Talmudot, magyarázóik kísérik minden lapján és napjainkban is a komoly és állandó tanulmányozás tárgya.

Rabbi Móse ben Maimun (Maimonides) vagy Rambam.

Nagy haladást jelent Rabbi Izsák Alfászi e műve a halácha (vallásos döntés) megismerése terén és kiváló segédeszközt nyújt a felötlő esetek irányításában. De az a hátránya, hogy nem csoportosítja, nem osztályozza, nem foglalja rendszerbe döntéseit, hanem hűségesen követi a talmud traktátusait és fejezeteit és így az eligazodás még mindig nehézségekkel járt. Ezt

a hátrányt és az abból eredő nehézségeket megszüntette Rabbi Móse ben Maimun (Maimonides), a kezdőbetűk összevonásával: Rmbm (ejtsd: Rambam), született Kordovában 1135-ben, meghalt Fostatban, Kairó külvárosában, 1205-ben; holttestét a Szentföldre vitték, Tiberiásba. Törvénykódexet alkotott, utóérhetetlen tökéletességgel, párját kereső logikával, filozófiai világszemlélettel és művészi rendszerességgel. Két címe van: Misné-Thóra (törvény-kódex) és Jad ha-chazáka (a hatalmas kéz). Ebben a műben a koráig fölgyülemlett óriási anyagot szempontok, szakok és tartalom szerint dolgozza föl, 4 kötetbe foglalja, ezeket 14 csoportra (innen a második neve: Jad = 14, a héber *J* és *d* számértéke szerint), ezeket fejezetekre, a fejezeteket meg cikkelyekre bontja. Minden vallásos törvényt, döntést, szabályt és szokást meg lehet találni a megfelelő helyen, könnyen, sok keresgélés nélkül: az istentiszteleti, ünnepi, böjti, házassági, étkezési, igazságszolgáltatási, jótékonyági, kereskedelmi, a gyászra vonatkozó stb. intézkedéseket külön-külön, klasszikus tömörséggel, a Misnához hasonló, gyönyörű, átlátszó héber nyelven, elvből kikapcsolva minden diszkussziót, kontroverziát, levezetést. Sőt azokat a törvényeket is felöleli Rambam tüneményes kódexe, melyek rég hatályon kívül vannak, mint például az áldozati kultusz törvényeit, melyek a jeruzsálemi Szentély fennállásához vagy olyanokat, melyek a Szentföld önálló birtoklásához kapcsolódtak. A legmagasztosabb vallásosság és tudomány illata lebeg e mű fölött, melynek majdnem minden törvénykomplexumának végén a fenséges lelkű szerző egy-egy szentírási versnek idézésével megható erkölcsi intelmet intéz az olvasóhoz. Mint a Misnát, a talmudot és Izsák Fászi művét. úgy Rambam kódexét is számos magyarázat lepi el, melyek hálára kötelező lelkiismeretességgel és csodálatos tudással annak forrásait és motívumait mutatják ki.

Arbá (pontosabban: Arbóó) Turim (Négy sor).

Százötven évig volt ez a mű a zsidóság szövétneke; nála és általa kerestek és találtak világosságot. De mindazonáltal nem ragaszkodtak betűjéhez szolgálaiasan. A gyülekezetek egyházi vezetői és a vallástudósok megóvták gondolatszabadságukat és sok döntésben eltérő nézeteket vallottak, mert a forrásokhoz fordulva, saját felfogásuk szerint értelmezték azokat és más eredményekre jutottak. Hozzájött még az a körülmény, hogy

ebben a másfélszázados időközben — különösen a francia és német rabbik által — a vallástörvényi megállapítások ismét megnövekedtek, melyek számos önálló munkában szét voltak szórva. Így ezeket is föl kellett dolgozni, összeszedni és mint újakat a régiek közé elhelyezni. Ezt a nagy munkát végezte Rabbi Jákob ben Ásér (1280—1340), ki egy második kódexet szerkesztett, melynek címe: *Arbá Turim*. Alapul vette Maimonides művének architektónikáját: négy kötetbe foglalta és ezeket fejezetekre osztotta. Elődjétől abban különbözik, a megnövekedett anyagon kívül, hogy csakis az érvényben levő vallásos praxis megállapításait veszi föl, hogy a megállapítások mellett az auktoritásokat is említi, akiktől azok származnak és hogy, mellőzve a 14-es csoportozást, a 4 kötetnek ad külön jellegzetes nevet és azok alá subsumálja az egész anyagot. Az első kötet: *Órach chájim = Az élet útja*; tartalma: az istentiszteleti élet a hétköznapi, szombati, ünnepi és böjti liturgiával és rituáléval 697 fejezetben. A második kötet: *Jóre déa = Az ismeret tanítója*; tartalma: az étkezési törvények, a fogadalomról és eskü szentségéről, a szülők, tanítók és tudósok iránti tiszteletről, a jótékonyaságról, beteglátogatásról, gyászról, a rituális fürdőről stb. szóló törvények 403 fejezetben. A harmadik kötet: *Eben ha-ézer = A segítő talpkő* (t. i. a hitves, kit a tóra „segítőnek” mond); tartalma: a házassági törvények, a házasságjog 178 fejezetben. A negyedik kötet: *Chósen ha-mispót = A jog vértje*; tartalma: a teljes magánjog 427 fejezetben.

Rabbi József Káro Sulchan áruch-ja.

És van még egy törvénykódexünk, mely utolsónak készült el és melyet más nem követett azóta: a Sulchan áruch (A terített asztal.) Szerzője Rabbi József Káro (1488—1575), a palesztinai Szafet városának fő rabbija; egy férfiú, ki betéve tudta az egész Misnát, ki otthonos volt a talmud minden zege-zugában, aki teljesen ismerte a gáonok vallástörvényi döntéseit, Alfászi művét és aki Maimonidesnek, valamint Jakob ben Ásérnek kódexeit kommentálta kötetről-kötetre, fejezetről-fejezetre. Szédítő tudás, megfoghatatlan szorgalom, megdöbbentő emlékezőtehetség és a sziv minden dobbanásával rajongó vallásosság alkotják ennek a szentéletű férfiúnak egyéniségét. Aszkéta volt a legvégső határig, kinek csak egy tápláléka volt, csak egy gyönyöre: a nemzete irodalmába való maradéktalan elmerülés.

Művének mintájául veszi Jakob ben Ásér művét, még a megnevezéseket is megtartotta: I. Órach chájim, II. Jóre déa, III. Eben ha-ézer, IV. Chósen ha-mispót; mégis azzal a szerencsés ujtással, hogy az egyes fejezeteket paragrafusokra osztotta. Természetes, hogy helyet foglal abban az elődje óta az ő koráig megnőtt anyag és így hézagtalan, erős rendszerbe öntött kódexet teremtett. Ennek is akadtak persze magyarázatai, melyek a szöveget jobbról-balról veszik körül. Az Órach chájim magyarázatai: Mógén Dávid és Mógén Ábrahám (Dávid ill. Ábrahám paizsa); a Jóre déa magyarázata: Turé záhav (Arany sorok) és Szifszé Kóhén (A Kóhén ajkai); az Eben ha-ézer magyarázatai: Chelkasz mechókék (A törvényhozó része) és Bész Semuél (Sámuel háza); a Chósen ha-mispót magyarázatai: Meirász énájim (A szemek megvilágosítója) és Turé záhav (Arany sorok). Ezeken kívül majdnem minden paragrafust megjegyzések, toldalékok és helyesbítések kísérik, szerzőjük Rabbi Mózes Isszerles (1520—1572).

Szigorú és minuciózus ez a kódex. De bármilyen harcok fejlődtek ki körülötte és ellene már megjelenésekor és bármily különbözők az ítéletek róla mind a mai napig is, mégis elfogadták normativumul és tagadhatatlanul az a nagy érdeme van, hogy szilárd és egységes irányt szabott a vallásos gyakorlatnak. Joggal mondja róla maga József Károly a bevezető sorokban: „Ha valakinek szüksége lesz valamely haláchikus feleltre, nem fog többé zavarba jönni.“ Körülbelül négyszáz év múlt el azóta, de ahol a hívek utasítást kérnek rabbijaiktól bármi vallástörvényi ügyükben, ott azok mindenütt, világszerte, elsősorban a Sulchan áruch illető paragrafusait lapozzák fel.

Igy emelték — a tórából indulva ki — a zsidóság törvényrendszerének hatalmas épületét, így egészítették és építették azt ki nagy szellemek az évezredek folyamán. Ujabb törvénykódex volna most már szükséges, mely méltón tudna csatlakozni a dicső, halhatatlan elődökéihez. És ha egy ember nem képes megbirkózni ily feladattal, akkor kezdje azt egy — mély vallásosságú és mélytudományú férfiaktól álló — társaság. Ez volna a tradícióhoz való igaz ragaszkodásnak és hűségnek dokumentuma.

ראש השנה

Ros-Hasana.

Ujév.

Ez a traktátus az ujév ünnepének törvényeit tárgyalja. Minden hó első napja ünnep volt (Num. 28, 11 és 10, 10), de különös ünnepélyességgel ülték meg a hetedik hó első napját (Lev. 23, 24). Az egyes fejezetek a négyféle ujévről, az ujhold feltüntének hiteles megállapításáról, az ujhold megszenteléséről, az ujév-napi sofárkürtfuvásról, az ujév-napi benedikciókról (malkijoth, zichrónoth, sofaroth) stb. szólnak.

A négy ujév.

A zsidó naptár négy ujév-napot ismer, melyek közül három ma is érvényben van. Külön ujév-napja van a hónapoknak (nisan), külön az esztendőnek (tisri), külön az ujjáéledező természetnek (sevát). Az állat-tized ujéve (elul) ma már nem élő. A zsidó naptárban így olvad össze az őszi és tavaszi évkezdet: van tavaszi ujév (nisan) és őszi ujév (tisri). Az eredeti zsidó felfogás szerinti ujév-nap az őszi lehet (tisri), amire az mutat, hogy a zsidó naptár a napot is már az estalkonytól számítja és nem a hajnaltól; így az évet is az ősztől és nem a tavasztól.

*

Négy évkezdet van: Niszán hó elsején van a királyok és ünnepek ujéve.

Elul hó elsején van az állat-tized ujéve. Rabbi Eliezer és rabbi Simon így mondja: tisri hó elsején.

Tisri hó elsején van az esztendőnek az ujéve, az ugarév és a jóbelév számításának, a faültetvényeknek és a füveknek ujéve.

Sebát hó elsején van a gyümölcsök ujéve. Így mondja Sammaj iskolája. Hillél iskolája szerint: sebát hó 15-én.

*

Esztendőnként négy izben tart Isten ítéletet a világ felett. Peszach ünnepén a gabona éréséről ítél, sebuoth ünnepén a gyümölcsökről, — ujév napján a halandók vonulnak el bárányok gyanánt Isten trónja előtt (és Isten ítéletet tart fölöttük), miként a zsoltáros mondja (33, 15): „Ő, ki egyetemben alkotja szivöket, ki figyel mind a tetteikre.“ És sátorosünnepen határoz az esővíz felől.

Isten ítélkezik.

Az ujév a bűnbánat ünnepe. A vallásos zsidó ember már az előző elul hónapot lelkigyakorlatokkal tölti ki és így készül elő a félelmes napokra, hogy bűnbánata legyen szószólója Isten előtt a nagy ítélkezéskor. Az ítélet, melyet Isten ujév napján

zsidók és nemzsidók felett egyaránt hoz, (a zsidó vallási gondolat egyetemessége), az engesztelés napján pecsételtetik meg és a sátrak ünnepének hetedik napján (hosanna rabba) lép érvénybe. A bölcselkedő vallási gondolat az isteni ítélkezés szempontjából három osztályba sorozza az emberiséget: az igazak, a közepesek és a bűnösök osztályaira.

*

Ujév napján minden halandó felett ítélet tartatik és minden halandónak ítélete még azon napon megpecsételtetik. Mások szerint az ítélet csak az engesztelés napján pecsételtetik meg. Mások mondják: Minden halandó felett ujév napján ítélkeznek és kinek-kinek ítélete a maga idejében pecsételtetik meg.

Ráb imádságos könyvében ez az ujévi ima volt olvasható:

— Ez a nap a teremtés kezdete, emlékeztetés az első napra (a világteremtésre). Ezen a napon méretik ki az országok felett, hogy melyikük hull a kard hatalmába és melyikük fog békének örvendezni, melyikük fog éhínségtől szenvedni és melyikük fog bőségnek örvendezni. És ezen a napon döntenek el a halandókról, hogy az életre vagy halálra adatnak-e.

Rabbi Jósze szerint az egyes halandó minden órában megítéltetik, miként Jób mondja (7, 18): „És reagondolsz reggelenként, percenként vizsgálod őt.“

A nagy rabbi Jiczhak mondta Rabbi nevében: A király és a nép naponta ítéltetnek meg. (Kir. I. 8, 59.)

*

A Zsoltárok könyvében olvassuk (9, 9): „És ő itéli igazsággal a világot, megbírálja a nemzeteket egyenességgel.“

Rabbi Lévi megjegyzi:

— Isten az izraeliták felett nappal ítélkezik, mikor a vallásos parancsok teljesítésén buzgolkodnak, a pogányok felett ellenben éjjel, mikor nem követnek el bűnöket.

Sámuel szerint azonban Isten az izraelitákkal együtt ítélkezik a pogányok felett is.

*

Rabbi Kruspedaj mondta rabbi Jochanán nevében:

— Három könyv van felütve ujév napján, egyik a megátalkodott gonoszoké, másik az igazi jámboroké, a harmadik a középszerűeké. Az elsőbe az igazi jámborok azonnal bejegyez-

tetnek és megpecsétetnek az életre, a másodikba a megátalkodott bűnösöket jegyzik be azonnal és megpecsételik őket a halálra, a középszerűek azonban az újévnaptól az engesztelőnapig függőben maradnak; ha megérdemlik, az életre jegyeztetnek fel, de ha nem érdemlik meg, a halálra jegyzik fel őket.

Rabbi Abin mondta:

— Honnan bizonyítható ez? A zsoltárok könyvében olvasuk (69, 29): „Törültsenek ki a könyvből, az élők könyvéből, és az igazakkal együtt be ne írassanak“. „Törültsenek ki a könyvből“, ez a megátalkodott gonoszok könyve, „az élet könyvéből“, ez az igazi jámborok könyve, „és az igazakkal együtt be ne írassanak“, ez a középszerűek könyve.

Rabbi Nachman bar Jiczhak e helyből veszi a bizonyítékot: (Mózes szólt Istenhez [Exod. 32, 32]): „S ha nem, törülj ki engem a te könyvedből, melyet írtál“. „S ha nem, törülj ki engem“, ez a gonoszok könyve“, „a te könyvedből“, ez az igazak könyve, „amelyet írtál“, ez a középszerűek könyve.

*

Tanították:

— Sammaj iskolája mondja: Három osztály van az ítélet napján: az igazi jámboroké, a megátalkodott gonoszoké és a középszerűeké. Az igazi jámborok bejegyeztetnek és azonnal az örök életre pecsételtetnek meg, a megátalkodott gonoszok pedig bejegyeztetnek és azonnal a gyehennára pecsételtetnek meg, miként Dániel könyvében írva van (12, 2): „És sokan a föld porában alvók közül fel fognak ébredni, ezek örök életre s amazok gyalázatra, örök undorodásra“. A középszerűek a gyehennára jutnak, ott jajveszkelnek, de azután ismét felszállnak, miként Zekarja próféta könyvében írva áll (13, 9): „És tűzbe vetem a harmadot és megolvasztom mint ezüstöt olvasztanak és megtisztítom, mint aranyat tisztítanak: ezek hívni fognak engem és én meghallgatom őket“. És róluk mondja Channa (Sám. I. 2, 6): „Az Örökkévaló öl és éltet, ledönt az alvilágba és felhoz“.

Hillél iskolája azonban így mondja:

— „Isten nagy a kegyelemben“, tehát kegyelemre dönt és róluk mondta Dávid (116. zsoltár 1.): „Szeretem, hogy az Örökkévaló meghallgatja hangomat, könyörgésemet“. Róluk mondta még Dávid (u. o. 6.): „Lehanyatlottam (bajban voltam) és megsegített“.

Az újhold.

A zsidó naptár mai napiglan holdfutása szerint számítja az esztendőt. De míg II. Hillél patriarka óta (360 körül) a naptár előre megállapított ciklusok szerint van beosztva, azelőtt esetről-esetre állapították meg a hó- és évszámítás alapját képező holdmegújulást. Annak a megállapítása, hogy az újhold láthatóvá vált-e már, azaz hogy itt van-e már az új hónap, az ünnepek megállapításának szempontjából volt igen fontos. Csúpn akkor tudhatták, hogy mikor lesz sziván hó 6-a (a hetek ünnepe), ha már megállapították; hogy melyik nap sziván hó első napja. Ennek megállapítása pedig az újhold feltünésétől függött.

Kedvezőtlen légköri viszonyok mellett az újhold nem volt mindenütt látható, szükség volt tehát megbízható tanukra, akik, miután véletlenül megpillanthatták az újholdat, a szinhedrion elé siettek, hogy a fontos eseményt bejelentsék. A tanuknak persze nem hittek első szóra, hanem keresztkérdéseknek vetették alá őket, amíg a vének megállapították, hogy a tanúk igazat mondanak.

Miután a tanúvállomásokat elfogadták, megszentelték az újholdat, azaz az új hónap beköszöntött. Erről a fontos eseményről a hegycsúcsokon gyűjtött máglya-jelekkel értesítették az ország lakosságát.

Alanti misnarészlet ezeket a kérdéseket fejtegeti.

A tanúk.

Ha feltételezhető volt, hogy a tanút nem ismerik, más tanúkat küldtek vele, hogy bizonyosságot tegyenek mellette. Régente bárkitől elfogadták a tanúságtételt az újhold felől; de amióta eretnekek (mínim) visszaéléseket követtek el, elrendelték, hogy tanúságot csak megbízható férfiaktól fogadjanak el.

Máglyajelek a hegycsúcsokon.

Régente (az újholdnap hírüladására) máglyákat gyűjtöttek a hegycsúcsokon. De mert a szamaritánusok visszaéléseket követtek el, elrendelték, hogy hírnököket küldjenek szét.

Hogyan csinálták a máglyajeleket?

Hosszú cédrusfa-póznákat vettek és nádat, olajfát és lencepüt, miket zsineggel fent ráerősítettek, azután felmentek ezzel egy hegycsúcsra, meggyújtották és ide-oda, alá és fel lengették, míg észre nem vették, hogy a másik hegycsúcson s a harmadik hegycsúcson, s így tovább, ugyanígy tesznek.

*

Hol kezdték a máglyajelzést?

Az Olajfák hegyéről Sartaba felé, Sartabáról Agrippina felé, Agrippináról Hauran felé, Hauran felől Béth-Balthin felé, és Béth-Balthinról nem hagytak fel az alá- és fel-, és ide-oda lengetéssel, míg az egész diaszpóra (Babylonia) egyetlen óriási máglyaként nem lángolt.¹⁾

A tanúk vizsgálata.

Volt egy nagy udvar Jeruzsálemben, Beth Jaazek volt a neve. Oda gyülekeztek mind a tanúk és a törvényszék ott vizsgálta meg őket. Nagy lakomákat is készítettek ott számukra, hogy máskor is jöjjenek. Régente az egész napot (ha szombat volt) itt kellett eltölteniök, de az idősebb rabban Gamaliel elrendelte, hogy minden irányban kétezer rőfnyire²⁾ járhatnak.

És nemcsak ezek, hanem a bába, aki szülési segélyre érkezett, és bárki, aki tűz vagy ellenség vagy áradás vagy beomlás ellen segíteni jött, olybá vétetett, mint a város többi lakói és minden irányban kétezer rőfnyire járhatott.

*

Hogyan vizsgálták meg a tanúkat? Mindig azt a kettőt, aki először jött, vizsgálták meg először. Az idősebbiket bevették és így szóltak hozzá:

— Mondd, hogyan láttad a holdat? Szarvai a nap felé fordultak avagy elfordultak tőle? Északra vagy délre volt tőle? Mily magasan állt? Merre hajolt? Milyen széles volt? — Ha azt mondta:

— A nap felé! — tanúsága érvénytelen volt.

Azután előhívták a másodikat és ugyanígy megvizsgálták. Ha vallomásuk megegyezett, úgy tanúságtételük érvényes volt,

¹⁾ Amennyiben mind a zsidó lakosok fáklyákkal felmentek házuk tetejére.

²⁾ A szombati távolság.

és a többi tanú-párokat azután már csak felületesen kérdezték ki, nem mintha szükség lett volna rájuk, hanem hogy ne kedvetlenül menjenek el és máskor is eljőjenek.

*

A törvényszék feje ekkor felkiáltott:

— (Az újhold) meg van szentelve!

És mind a többiek rázúgtak:

— Meg van szentelve! Meg van szentelve!

Akár látható volt idejében, akár nem volt látható idejében, a megszentelést (fenti formában) kimondták. Rabbi Eliezer ben Cadok mondja:

— Ha nem volt idejében látható, utóbb nem szentelik meg, mert az ég már előbb megszentelte volt.

*

Rabban Gamaliél termében egy táblán és a falon hold-ábrák voltak láthatók, melyekre a járatlan tanúk figyelmét felhívták, szólván:

— Így vagy úgy láttátok-e a holdat?

Egy ízben két tanú jött s így szólt:

— Reggel keleten és este nyugaton láttuk!

Rabbi Jochanán ben Nuri hamis tanúknak nyilvánította őket. De mikor Jabneba jöttek, rabban Gamaliel elfogadta tanúságukat.

Rabban Gamaliel és rabbi Józsva vitája.

Egy ízben két tanú jött s így szólt:

— Láttuk a holdat idejében,³⁾ de másnap este nem volt látható.

Rabban Gamaliel elfogadta tanúságukat. Rabbi Dósza ben Hirkanosz azonban így szólt:

— Ezek hamis tanúk! Mert hogyan tanúskodhatik valaki arról, hogy egy asszony megszült, mikor másnap még fogáig dagad a hasa?! És rabbi Józsva megjegyezte:

— Helyesnek tűnik fel előttem a te nézeted!

*

³⁾ A harmincadik napon.

Ráüzent ekkor r. Gamaliel Józsuára:

— Parancsolom, hogy engesztelés napján, mikorra a te számításod szerint esnék, botoddal és pénzeddel kezekben meglátogass!

*

Rabbi Akiba felkereste (r. Józsuát) és elkeseredve találta. Szólt hozzá:

— Bebizonyítom neked, hogy helyes mindaz, amit r. Gamaliel tett. Irva van: „Ezek az Örökkévaló ünnepnapjai, szent gyülekezetek, melyeket ti *hirdessetek*“, azaz akár helyes, akár helytelen időben tartatnak meg, csak a kihirdetett ünnepek az érvényesek.

*

Midőn (r. Józsuá) rabbi Dósza ben Hirkanoszhoz jött, ez így szólt:

— Ha r. Gamaliel törvényszékének döntésén tépelődni akarunk, úgy tépelődnünk kellene valamennyi törvényszék döntésén, mely Mózes halála óta fennállt. Irva van ugyanis (Exod. 24, 9): „És felment Mózes, Áron, Nádáb és Ábihu és a hetven vének Izraelből“. Miért nem említetik a vének neve? Ez arra utal, hogy mikor három férfi mint törvényszék dönt Izraelben, hasonló tekintélyük van, mint Mózes törvényszékének.

*

És vette (rabbi Józsuá) botját és pénzét és elment Jabneba r. Gamaliélhez, azon a napon, melyre saját számítása szerint az engesztelő napnak esnie kellett. R. Gamaliel pedig felállt, homlokon csókolta Józsuát és felkiáltott:

— Üdvözlégy, mesterem és tanítványom! Mesterem a tudásban, és tanítványom szavaim követésében!

תענית

Taanith.

Böjt.

Ez a traktátus a böjtnapokról szól. De e böjtnapok alatt itt csak azokat kell érteni, melyeket valamely nagy szerencsétlenség miatt csupán arra az alkalomra elrendeltek, vagy amelyeket egykori nemzeti szerencsétlenségek emlékére évenként megünnepelnek. Az első fajtához tartozott Palesztinában az eső kimaradása, ezért van oly sok szó a traktátusban az esőért elrendelt böjtről és imáról. Nemzeti gyásznapok közé pedig a tamuz hó 17., ab hó 9., Traján napja stb. tartoznak, melyeket böjttel emeltek ki az év napjai közül.

Bőjti szertartások.

A Bölcsek előírása szerint az őszi ünnepek elmúltával, az esős évszak közeledtével, naponta recitálni kell az esőért szóló imát. De a szárazság gyakori látogató volt Palesztinában és megtörtént, hogy kiszlev havával (november-december) sem jött még meg az eső. Ily esetben a Béth Din háromnapos böjtöt rendelt a községre, abban a gondolatban, hogy ha Isten bűneik miatt sujtja a népet az eső elmaradásával, inkább a bőjti önsanyargatás szolgáljon a bűnök kiengeszteléseül, az eső pedig hulljon alá. Ha a böjt eredménytelen volt, a Béth Din újabb háromnapos böjtöt rendelt el, s ha ez is eredménytelen maradt, jött a hétnapos böjt, mikoron a sófár kürtöket is megfújták. A hétnapos böjt szertartásait írja le ez a misma.

*

Mi a böjtnapok rendje? A frigyszekrényt kiviszik a város terére és hamut hintenek a frigyszekrényre és a Fejedelemnek (nászi) s az Itélőszék Atyjának fejére s hamut hint ki-ki a saját fejére. Aki legöregebb közöttük, lélekbemarkoló szavakkal fordul hozzájuk:

— Testvérek, Ninive lakóiról nem az áll: És látá Isten zsákruhájukat és böjtjüket, hanem (Jóna 3, 10): „És látá Isten az ő cselekvésüket, hogy gonosz utjaikról megtértek“. A hagyomány is így mondja (Joel 2, 13): „Szíveteket tépjétek meg, ne ruháitokat“.

Amikor imába kezdenek, egy aggot küldenek a frigyszekrény elé, aki gyakorlott (az előimádkozásban), gyermekei vannak és háza üres,¹⁾ azért hogy szíve teljes legyen az áhítatban. Huszonnégy áldásmondatot recitál el előttük: a tizennyolc naponkéntit és még hatot.²⁾

És ezek: *Zichronoth, Sofaroth*. „Istenhez kiáltok szorultságomban s Ő meghallgat engem . . .“ (120. zsolt.); „Felemelem szemeim a hegyek fölé, merről jön az én segítségem . . .“

¹⁾ Némelyek szerint: szegény; mások szerint: minden bűntől mentes.

²⁾ Ezeket a 7. és 8. áldásmondattal között iktatják be.

(121. zsolt.); „A mélységekből kiáltok Hozzád, Örökkévaló . . .“ (130. zsolt.); végül: „Imádság, egy szegény számára, midőn ellankad . . .“ (102. zsolt.). Rabbi Jehuda mondja: Nem szükséges a *Zichronoth* és *Sofaroth* zsoltárait recitálni, hanem mondja helyettük: „Éhség ha lesz az országban, dögvész ha leszen . . .“ (Kir. I. 8, 37) és „Amely igéje az Örökkévalónak lett Jirmejáhuhoz a szárazság dolgában . . .“ (Jer. 14, 1.)

Minden áldásmondathoz³⁾ hozzáfűzi még a záróáldást. Az *elsőnél* ezt mondja: Aki meghallgatta Ábrahámot Mória hegyén, hallgasson meg ma benneteket és figyelmezzon jajkiáltásokra. Áldassál, ó, Örökkévaló, Izrael Megváltója! *A másodiknál*: Aki meghallgatta őseinket a Nádas-tengeren, hallgasson meg ma benneteket és figyelmezzon jajkiáltásokra. Áldassál, ó, Örökkévaló, aki elfeledtekről megemlékszel! *A harmadiknál*: Aki meghallgatta Józsuát Gilgálban, hallgasson meg ma benneteket és figyelmezzon jajkiáltásokra. Áldassál, ó, Örökkévaló, aki a kúrtriadást meghallgatod! *A negyediknél*: Aki meghallgatta Sámuel Micpánál, hallgasson meg ma benneteket és figyelmezzon jajkiáltásokra. Áldassál, ó, Örökkévaló, aki a jajkiáltást meghallgatod! *A ötödiknél*: Aki meghallgatta Élijáhut a Karmel hegyén, hallgasson meg ma benneteket és figyelmezzon jajkiáltásokra. Áldassál, ó, Örökkévaló, aki az imát meghallgatod! *A hatodiknál*: Aki meghallgatta Jónát a cethal gyomrában, hallgasson meg ma titeket és figyelmezzon jajkiáltásokra. Áldassál, ó, Örökkévaló, aki meghallgatsz a szorongás idejében! *A hetediknél*.⁴⁾ Aki meghallgatta Dávidot és Salamont, az ő fiát Jeruzsálemben, hallgasson meg ma benneteket és figyeljen jajkiáltások hangjára. Áldassál, ó, Örökkévaló, aki az Országon megkönyörül!

*

Rabbi Chalafta és r. Chanina ben Teradion idejében történt, hogy egy előimádkozó a frigyszekrény elé állt és végigmondta az egész áldásmondatot, de senki sem mondta rá:

— Ámen.⁵⁾

³⁾ A betoldott hat áldásmondathoz.

⁴⁾ Ez tulajdonképpen csak a hatodik, mert az első záróáldás még a 18 naponkénti áldásmondatok sorába tartozik.

⁵⁾ Hanem ezt mondták rá: „Dicséertessék fenséges uralmának neve mindörökké!“ amit egyébként csak a Szentélyben mondtak, ahol sohasem feleltek ámennel.

— Fujjatok, papok, fujjatok! — (kiáltott ekkor a templomszolga.⁶⁾ S a sófárfúvás után folytatta az előimádkozó):

— Aki meghallgatta Ábrahám ősatyánkat Mória hegyén, hallgasson meg ma benneteket és figyelmezzon jajkiáltástokra...

— Riadozzatok, Áron fiai,⁷⁾ riadozzatok! — (kiáltott a templomszolga. S a riadás után az előimádkozó folytatta):

— Aki meghallgatta őseinket a Nádas-tengeren, hallgasson meg ma benneteket és figyelmezzon jajkiáltástokra . . .

Mikor a Bölcsek erről értesültek, így szóltak:

— Mi sohasem jártunk el így,⁸⁾ csak a Keleti Kapunál és a Templomhegyen.

Nagy napok.

I.

Tamuz 17. és áb 9.

Izrael többévezredes történelmében az év bizonyos napjai következetesen vészhozók voltak; így tamuz 17. és áb 9. E napok gyászos eseményeinek sorozata a középkorban is bővült: pl. 1492-ben áb hó 9-én történt a zsidók kiűzése Spanyolországból, mikor háromszázezer zsidó vesztette el hazáját.

*

Öt szerencsétlenség érte őseinket tamuz hó 17-én és öt szerencsétlenség áb hó 9-én.

Tamuz hó 17-én zúztak szét a kötáblák, szűnt meg a mindennapi áldozat,⁹⁾ foglalták el Jeruzsálemet, égette el Apostomos a törvénytekercset és állíttatott fel bálványkép a szentélyben.

Áb hó 9-én méretett ki őseinkre,¹⁰⁾ hogy nem mehetnek be az Országba; ezen a napon pusztult el a Templom elsőízből és másodízből, e napon foglalták el Béthárt és szántották fel ekével Jeruzsálemet.

⁶⁾ Két-két áldásmondat között a kohániták a templomszolga kiáltására a sófárkürtbe fúttak, felváltva: fuvással (תקיעה) és riadással (תרועה) amíg az előimádkozó végig nem mondta az áldásmondásokat.

⁷⁾ Áron fiai: a papok (kohániták).

⁸⁾ Hogy *amen* helyett mást mondjunk rá.

⁹⁾ A szentélyben, — mert a rómaiak betiltották az áldozatok bemutatását.

¹⁰⁾ A pusztai vándorlás elején.

Áb hava beköszöntével a vígságot letompítják. Azon a héten, melybe áb hó 9.-e esik, nem szabad a szakállt megnyíratni, sem megfürödni; csak csütörtökön szabad, a (közeledő) szombat tiszteletére. Az áb hó 9-ét megelőző napon senki se egyék kétféle ételt, se húst ne egyék, se bort ne igyék. — Rabban Simon ben Gamaliél mondja:

— Csak változtatnia kell valamit (rendes életmódján).*

Rabbi Jehuda kötelezővé tette az ágy megfordítását,¹¹ de a Bölcsék nem járultak hozzá.

II.

Áb hó 15.-e és az engesztelő nap.

Az engesztelőnap, mely ma zordon fenségben komorlik fel évente Izrael felett, egykoron bájos népünnep napja volt Izraelben. Körtáncban gyűltek össze Jeruzsálem leányai, fel-diszitve és kiékesítve, és vártak kérőikre. De énekeik nem a múlandó szépségre és a hiu bájra hívták fel a fiatal legények figyelmét, hanem a leány lelki erényeire és a család értékére. A család megválogatásáról szóló józan és okos tanács egyébként gyakran visszatér a Talmudban, mely ezt az engesztelésnap vigasságot a bűnbocsátás feletti örömmel motiválja.

Az áb hó 15.-e nyárközépi népünnep lehetett.

*

Rabban Simon ben Gamaliél mondja:

— Nem volt több oly vidám ünnep Izraelben, mint áb hó 15.-e és az engesztelés napja. Mert ezeken a napokon kilibbentek Izrael leányai kölcsönként, fehér ruhákban — mind, mind kölcsönkérték, hogy meg ne szégyenítsék azokat, akiknek nem volt, — és mind a ruhákat vízben kellett megmeregetni; — és Izrael leányai kilibbentek és táncoltak a szőlőhegyeken. És mit mondtak?

— Ifjú, emeld fel szemeid és jól nézd meg, kit választol magadnak! Ne nézz a szépségre, — a családra nézz! „Hazug a kellem és hiú a szépség; asszony, ki istenfélő, az dicsértes-sék!” S ezt is mondták: „Adjatok neki kezei gyümölcséből és dicsérik őt a kapukban tettei!” (Pldb. 31, 30, 31.)

*) S egyébként mindent megtehet.

¹¹) Hogy ne lehessen éjjel lefeküdni.

És ideillik az *Énekek Énekének* verse is (3, 11.): „Menjetek ki és nézzétek, Ción leányai, Salamon királyt, a koszorúban, mellyel megkoszorúzta őt az anyja, nászának napján, lelke örömeinek napján.“ „Nászának napján“: ez a tóra-adás napja¹²⁾ és „lelke örömeinek napján“: ez a Szent Templom felépítésének a napja, mely vajha felépülne mielőbb napjainkban!

Nikánor napja és Trajanus napja.

Izrael évezredes történelmének sok, sok emléknapja van és ezek között sokkal több az, mely gyászra és szerencsétlenségre emlékeztet, mint amely öröme. Öröms emléknap pl. Nikánor napja, mely annak emlékét őrzi, hogy Juda Makkabi — a makkabeusok hős vezére — legyőzte 165-ben (idősz. e.) Nikánort a szír király hadvezérét s felszabadította Izraelt, vagy legalább is megkezdte Izrael felszabadítását a szír iga alól. Trajanus napja már szomorú emlékeket idéz fel. Idősz. u. 117. körül a szabadságszerető zsidó hősök már Palesztinában és egész Kisázsziában lázadoztak a római uralom ellen, de Trajanus császár a szabadságharcot leverte és ez a nap két római kézre került szabadsághősnek, Julianusnak és Papusnak kivégzését kesergi.

*

Mi Nikánor napja és mi Trajanus napja?

Egy baraitában tanultuk: Nikánor görög hadvezér volt, aki nap-nap után fenyegetőleg emelte kezét Juda és Jeruzsálem ellen, mondván: Mikor hull már majd kezembe, hogy letaposam? De a Hasmoneusok, mikor királyi házuk felemelkedett és legyőzte őt, levágták kezének és lábának nagy ujjait és kiaggatták azokat Jeruzsálem kapuira, mondván: A száj, mely oly gögösen beszélt, és a kezek, melyek Jeruzsálem ellen felmeredtek, — essék megtorlás felettük!

*

Mi Trajanus napja? Mondták:

— Midón Trajanus császár Julianust és Papust¹⁶⁾ Laodiceában ki akarta végeztetni, így szólt hozzájuk:

¹²⁾ Vagyis az engesztelés napja, — mert a második két kőtábla a hagyomány szerint az engesztelés napján adatott Mózesnek.

¹⁶⁾ Két zsidó szabadsághős.

— Ha Chananja, Misaél és Azarja népéből valók vagytok, úgy jöjjön a ti Istenetek és mentsen meg titeket kezemből, amiként Chananját, Misaélt és Azarját megmentette Nebukadnécar kezei közül.

— Chananja, Misaél és Azarja, — felelték a hősök, — igazi jámborok voltak és megérdemelték, hogy értük csuda történjék, és Nebukadnécar nagy király volt és méltó, hogy általa csuda történjék, — te, gonosz, azonban kicsiny vagy és nem méltó, hogy általad csuda essék. És mi már Istenünknel pusztulásra irattunk fel, — ha te nem ölsz meg minket, van még Istennek elég hóhéra, sok medvéje és oroszlánja a világon, akik reánk támadnak és megölnék minket. De a Szent, áldassék Ő! csak azért adott át minket a te kezedbe, hogy egykoron vérünket követelhesse rajtad.

Mégis megölette őket.

Mondják, még el sem mozdultak a vesztőhelyről, kéttagú követség jött a Városból¹⁷⁾ és Trajanust fadarabokkal agyonverte.

Az esőért való ima.

Mikor kezdődik ősszel, szukkoth ünnepén, az esőért való ima, és meddig tart tavasszal, a pészach ünnepen? A Bölcsek közt e kérdésben éleselméjű vita fejlődik ki, melynek megértéséhez tudnunk kell, hogy a tizennyolc áldásmondattal második áldásában megemlítik az esőt, e szavakkal: „aki szelet fuvat és esőt hullat“, — a kilencedik áldásban pedig könyörögnek érte, e szavakkal: „és adj esőt és harmatot áldásul.“ A mi Misnánk a megemlítés kezdő és végső terminusát állapítja meg, és pedig rabbi Jehuda nevében, a Törvénytudók pedig ezzel a megállapítással lényegében ellentétes törvényt idéznek az esőért való könyörgés terminusára, ugyancsak rabbi Jehuda nevében. A vita tehát e kérdés körül forog: meg kell állapítani a lényegi ellentétet rabbi Jehuda két felfogása közt s az ellentétet a lehetőség szerint ki kell egyeztetni.

*

A Misnában tanultuk: Rabbi Jehuda mondja: — Aki az emelvény elé lép²⁰⁾ a sátorosünnep utolsó napján, — mint

¹⁷⁾ Rómából.

²⁰⁾ Hogy előimádkozzék.

második²¹⁾ *megemlíti* (az esőt),²²⁾ mint első nem említi meg; a pészach ünnep első napján: mint első megemlíti, mint második nem említi meg.

A *Gemara mondja*: Próbálták e tételt megcáfolni. Mert tanultuk: Meddig *könyörögnek* esőért? Rabbi Jehuda mondja: amíg a pészach ünnep el nem múlik; rabbi Méir mondja: niszán hó végéig.²³⁾

R. Chiszda válaszolt: Ez nem cáfolat (a mi Misnánkra), mert Misnánkban az eső *megemlítéséről* van szó, ott pedig az esőért való könyörgésről. Könyörögni könyörögnek érte, míg a pészach ünnep el nem múlik, de megemlítését már az első ünnepnapon abbagyják.

Ula mondta: R. Chiszda véleménye nem helyes, (és oly túrhetetlen) „mint ecet a fogaknak és füst a szemnek“ (Pldb. 10, 26). Mert ha már akkor, amikor nem könyörög (esőért), megemlíti,²⁴⁾ mennyivel inkább említse meg, ha már könyörög érte!²⁵⁾

Ula véleménye ellenben az, hogy két különböző tannaita²⁶⁾ kétféleképpen adta vissza a tanítást rabbi Jehuda nevében.²⁷⁾

*

21) Mint második, vagyis a második (muszaf) istentisztelet előimádkozója. Az első: az első (sachrisz) istentisztelet előimádkozója.

22) A 18 áldásmondat 2. áldásába betoldja ezt a mondatot: „aki szelet fúvat és esőt hullat“.

23) Vagyis: míg első Misnában rabbi Jehuda szerint pészach ünnep első napjának reggeléig, a második Misnában ugyancsak szerinte az ünnep végéig.

24) Pl. a sátorosünnep utolsó napján. Ekkor *megemlítik* az esőt (a 2. áldásban), de *nem könyörögnek* érte, mert ez a 18. áldásmondat 9. áldásában történik, melyet azonban csak hétköznapon mondanak, — ünnepnapon pedig nem.

25) Vagyis pészach félünnepnapjain, amikor a hétköznap 18 áldás mondatot mondják. A cáfolatul felhozott Misnában r. Jehuda azt mondja, hogy *pészach végéig kell az esőért könyörögni*, míg Misnánkban azt tanította, hogy *pészach első napjának reggeléig kell csak az esőt megemlíteni*. Legyen a megemlítés az ünnep végéig.

26) Tannaiták: a Misna tanítóbölcsei.

27) Az *egyik szerint*: Egészen pészach végéig könyörögnek az esőért s annál inkább, hogy megemlítik. A *másik szerint*: Könyörögni pészachig könyörögnek; — megemlíteni pedig az ünnep első napján a reggeli imában megemlítik, de a muszaf-imában már nem.

R. József²⁸⁾ mondta: Hogyan kell érteni: „Amíg a pészach el nem vonul?“ Így értsd: Amíg pészach első napján az első (a reggeli) előimádkozó a frigyszekrény elől el nem vonul.

Ellenveti Abbajje: Van-e ünnepnapon esőért való könyörgés?²⁹⁾

R. József válaszol: Igen, az előadó (a prédikátor) könyörög érte.

(Kérdés:) Hát könyörög-e a prédikátor azért, amire a községnek nincs szüksége?!

Tehát mégis az a helyes, amit Ula³⁰⁾ mondott.

Akiknek imájára eső hull alá.

Az ókor világnézetét a légkör tüneményeiről a biblia előadása határozza meg, mely szerint Isten a teremtés másodnapján az égboltozatot kiterjesztve, különválasztotta az égi s a földi vizeket. Az égboltozat megnyitott résein hullatja alá Isten az esőt, melyet azonban visszatart, ha az emberek erkölcsi életével elégedetlen. Amikor tehát szárazság idején esőért könyörögnek, oly férfiút kell Isten elé szószólóul küldeni, ki Isten előtt erkölcsös cselekedetei miatt kegyben áll. S az ily férfiakat a népképzlet nem az előkelők, sem a tudomány férfiai között, hanem a legalsóbb néprétegek körében szereti megtalálni. Hajcsárok, ruhamosók, táncosok, napszámosok szerepelnek alanti szemelvényekben is, kik lelkük nemességével válnak ki ember-társaik közül.

*

A rabbik álmodtak és látták, hogy ha ez és ez az öszvér-hajcsár imádkoznék esőért, Isten meghallgatná könyörgését. Küldtek tehát érte és eljött.

— Mi a mesterséged? — kérdezték.

— Hajcsár vagyok.

— Mi jót vittél véghez?

²⁸⁾ R. József szintén összhangba akarja hozni rabbi Jehuda kétféle nézetét.

²⁹⁾ A könyörgés u. i. csak a 9. áldásban van, már pedig ezt az áldást ünnepen sohasem (hanem csak hétköznapon) mondják. A Misna pedig tisztán könyörgésről szól: Meddig könyörögnek esőért?

³⁰⁾ Hogy két különböző tanna kétféleképpen adta vissza a tanítást r. Jehuda nevében.

— Oda ajándékoztam egyszer szamaramat egy asszonynak, aki az utcán állt és sirdogált. „Mi bajod?“ — kértem. „Férfiem fogságban van és ki szeretném őt váltani“ — válaszolta. (Az volt ugyanis a szándéka, hogy oda adja magát bárkinek s a pénzen férjét kiváltja.) Én eladtam szamaramat s a pénzt átadtam neki, e szavakkal: „Itt a pénz, váltsd ki férjedet és ne vétkezz!“

És szóltak a rabbik:

— Méltó vagy rá, hogy imádkozz és Isten meghallgassa könyörgésedet!

*

R. Abbahu álmodott, és látta, hogy ha egy bizonyos Pentakka nevű ember imádkoznék, eső hullna alá. R. Abbahu elhívatta őt és megkérdezte:

— Mi a mesterséged?

— Mindennap öt bünt követek el, — válaszolt Pentakka. — Leányokat adok el, színházat takarítok, a leányok ruháit tisztítóba viszem, táncolok és dobot verek előttük.

— És mi jót vittél végbe? — kérde a rabbi.

— A színházat takarítottam egyszer, és jött egy asszony, az oszlopok mögé állt és sírt. „Mi bajod?“ — kértem. „Férfiem fogságban van,“ — felelte — „s én ki szeretném őt váltani.“ Eladtam ágyamat és takarómat és a váltságdíjat átadtam neki e szavakkal: „Itt a pénz, tedd szabaddá férjedet és ne vétkezz!“

És szólt a rabbi:

— Méltó vagy rá, hogy imádkozz Istenhez és Isten meghallgassa könyörgésedet!

*

A rabbik álmodtak és látták, hogy ha az az Imifalvai jámbor ember imádkoznék, lehullna az eső. Elmentek tehát hozzá. A házbeliek így szóltak:

— Fent van a hegyen.

Oda is elmentek utána és üdvözölték őt. Ő nem viszonzta az üdvözlést, hanem leült és evett, de nem kínálta meg őket. Midőn munkája végeztével haza ment, egy köteg fát vitt a vállán és egy ruhát borított reá takaróul. Haza érve, így szólt feleségéhez:

— Ezek a férfiak azért jöttek hozzám, hogy esőért imádkozzam. Ha megteszem és esni fog, ez szégyen lesz reájuk,

hiszen ők nagyobbak nálamnál és imádkoztak és mégsem jött eső. Ha nem teszem meg, úgy megszenteltségtenítem Isten nevét. Menjünk fel tehát együtt, én és te, a tetőre és (közösén) imádkozzunk. Ha esni fog, azt mondjuk: A csoda már megtörtént, nincs kérnivalótok; ha pedig nem jön eső, azt mondjuk: Nem vagyunk méltók rá, hogy Isten meghallgasson minket.

Felmentek és imádkoztak, és jött eső.

A férfiú most lejött és megkérdezte a rabbikat:

— Miért fáradtatok ma ide?

— Akartuk, hogy esőért imádkozz.

— Az én imámra van ehhez szükségeitek? A csoda már megtörtént.

És ekkor megkérdezték:

— Miért nem viszonzotad köszöntésünket a hegyen, midőn üdvözöltünk téged?

— Mert napszámos vagyok, — felelte — és ép munkámmal voltam elfoglalva.

— Miért nem kínáltál meg minket, — kérdék tovább, — midőn ebédhez ültél?

— Mert kevés volt az, — felelte. — Ha megkinállak titeket, csak ámitás lett volna.

— Az úton hazafelé, — kérdék továbbá, — miért tetted a ruhát a teher fölé és miért nem a teher alá?

— Mert csak imádkozásra kölcsönöztem volt ki, — válaszolta; — ha a teher alá tettem volna, elszakad.

— Miért volt a feleséged, — kérdék végül, — míg távol voltál, lompos ruhákban, s midőn haza tértél, takarosán öltözve?

— Míg a hegyen voltam, — volt a válasz, — nem kellett, hogy bárki férfi reá nézzen. S mikor visszatértem, nem kellett, hogy bárki asszonyra reá nézzenek.

S ekkor megszólaltak a rabbik:

— Méltó vagy, hogy imádkozz s Isten meghallgassa könyörgésedet.

A hetvenéves álom.

A keleti mondakörből a nyugati népek mondakörébe átment a legenda a hetven évig tartó álmról, melynek álmódója, felébredvén, a megváltozott világra alig tud ráismerni. A legenda itt közölt változatának középpontja az esővel való csudatétel s ezért nem is mondja el, hogy mi lett a hetvenéves

álmából felébredt Mesterrel. Esőért mindig lehet imádkozni, — csendül ki a gyakori szárazsággal megvert, mindig esőreéhes Palesztinában termett legenda tanulsága, de a szakadatlanul tartó eső megszűnéséért csak akkor, ha a megdagadt Kidron-patak szintje már az Ofél-hegycsúcsot fenyegetné elborítással, vagyis sohasem.

*

R. Judan, a prozelita, beszélt:

— Ez a Choni, a körhúzó,¹³⁾ — unokája Choninak, a körhúzónak, aki röviddel a Templom elpusztulása előtt élt, — kiment egy ízben a hegyre a munkásokhoz. Mikor ott volt, esni kezdett. Bement egy barlangba s amint ott ült, elaludt, és aludt hetven éven át, míg a Templom elpusztult és másodizben is felépült. Hetven év multán felébredt, kiment a barlangból, és ime, a világ egészen megváltozott: ahol azelőtt szőlőültetvények voltak, most olajfaerdők álltak, és ahol azelőtt olajfaerdők álltak, most termőföld volt. Megkérdezte a város lakóit:

— Mi ujság a világban?

— Nem tudod, hogy mi ujság a világban? — kérdezték.

— Nem, — felelte.

— Hát ki vagy? — kérdezték.

— Choni vagyok, — felelte, — a körhúzó.

— Hallottuk, — mondták, — hogy ha ez a férfiú a Templomcsarnokba lépett, fényesség támadt.

Choni belépett a Templomcsarnokba és fényesség támadt. „Midőn az Úr visszahozta Ción foglyait, olyanok voltunk, mint akik álmodnak,“ — idézte magára a zsoltáros dalát (126, 1).

*

Az eső csepegni kezdett.

— Ezek a cseppek csak azért esnek épen, — mondták, — hogy e férfiú kívánsága teljesedjék.

— Nem ily esőt kívántam, — szólalt meg most Chóni, — hanem amely megtöltse a ciszternákat, a vermeket és az üregeket.

Azonnal záporosó támadt. És Sámuel hagyománya szerint úgy szakadt a zápor, mintha tömlőből öntötték volna.

¹³⁾ Kört húzott a földön maga körül, midőn esőért imádkozott, melyet nem hagyott el, míg az eső meg nem jött. *Hires esőcsindló volt.*

— Nem így kívánom, — szólalt meg most Chóni, — hanem legyen áldásthzó az eső és szelid.

Most ily eső jött. Végül is a sok eső miatt Izrael fiai Jeruzsálemből a Templomhegyre húzódtak fel. És most így szóltak hozzá:

— Amint imádkoztál, hogy essék, imádkozz, hogy szünjön is meg.

— Menjetek, — szólott, — és nézzétek meg, hogy a Tévelygők Köve elsodródott-e?

Mi az a Tévelygők Köre? Aki valamit elvesztett, onnan elhozhatta, és aki talált valamit, oda vitte.¹⁴⁾

— Amint ez a kő nem mállik szét soha, — mondá, — azonkép lehetetlen azért imádkozni, hogy az eső megszünjék. Menjetek inkább s hozzatok egy bikát, hogy a bűnvallomást elmondjam felette.

Mentek, hoztak bikát. Elmondta felette a bűnvallomást, míg közben mindkét keze rajta nyugodott, és könyörgött:

— Uram, bajt hoztál gyermekeidre és nem bírják elviselni, jót hoztál reájuk és azt sem bírják elviselni, — vajha jónak látnád, hogy megkönnyebbüljenek!

Azonnal szél támadt, a felhők szétszóródtak, a nap ki-sütött és a föld száraz lett. Azután kimentek és ime, töméntelen gomba borított el mindent.

*

Megkérdezték rabbi Eliezertől:

— Mikor imádkoznak, hogy szünjék meg az eső?

— Ha valaki, — válaszolt a Mester, — az Ofél-hegycsúcsan áll és lábai a Kidron-patakot érintik.¹⁵⁾ De én bizom az Irgalmasban, hogy nem hoz többé özönvizet a világra.

A zarándokok esője.

Az esőről szóló csudás talmudi elbeszélések között a legmeghatóbbak, legszebbek és legfordulatosabbak egyike az alanti legenda. Isten nem hagyja cserben az igaz ügyben tiszta szándékkal cselekvőket és a legváltozatosabb fordulatokban is segítségükre siet.

*

¹⁴⁾ A talált dolgokat e kő közelében tették le és a tulajdonos innen elvihette.

¹⁵⁾ Ha a patak oly magasra feldagad, vagyis soha.

Mestereink tanították:

— Egyizben ünnepidőn egész Izrael Jeruzsálembe zarándokolt és nem volt a városban ivóvíz. Ekkor odament Nikodemos ben Gorion egy gazdag úrhoz és szólt hozzá:

— Adj kölcsön nekem tizenkét vízforrást¹⁸⁾ a zarándokok számára és én tizenkét vízforrást fogok visszaadni neked; ha nem adnám meg, tizenkét talentum ezüstöt fogok fizetni. — És határnapot is megállapított.

A határnap elérkezett, de eső még nem esett. Reggel üzent az úr:

— Küldd meg nekem vagy a vizet, vagy a pénzt, ami jár érte.

De Nikodemos visszaüzent:

— Még van időm, az egész nap az enyém.

Déltájt újra üzent az úr:

— Küldd meg nekem vagy a vizet, vagy a pénzt, ami jár érte.

Nikodemos visszaüzent:

— Még van időm!

Déleesti áldozat idején az úr újból üzent:

— Küldd meg nekem vagy a vizet, vagy a pénzt, ami jár érte.

De Nikodemos visszaüzent:

— Még van egy kevés időm!

És ekkor a nagyúr gúnyolódott rajta és szólt:

— Egész évben nem esett eső, — ép most fog esni?!

És vidáman a fürdőházba ment.

*

Amíg a nagyúr vidáman a fürdőházba lépdelt, Nikodemos szomorú szívvel a Szentélybe ment, ott beburkolózott, imába kezdett és így könyörgött:

— Világ Ura! Nyílt és ismeretes Előtted, hogy nem saját dicsőségemért cselekedtem, sem atyám házának dicsőségéért nem cselekedtem, hanem a zarándokokért tettem, amit tettem, hogy ivóvizük legyen.

Rögtön felhők borították el az eget és annyi eső hullt, hogy a tizenkét vízforrás megtelt, sőt át is ömlött.

*

¹⁸⁾ Nem élő forrásokról, hanem vitzartó medencékről van szó.

Midőn a nagyúr kijött a fürdőházból, Nikodemos kilépett a Szentélyből. Találkoztak. Szólt Nikodemos:

— Add meg a fölös víz árát!

— Tudom ugyan, — szólt a nagyúr, — hogy a Szent, áldassék! csak miattad rendítette meg világát, de mégis megvan az okom, hogy pénzemet követeljem, mert a nap már régen leszállott és az eső az én tulajdonomba esett.

Nikodemos ekkor ismét a Szentélybe sietett, beburkolózott, imába kezdett és könyörgött:

— Világ Ura! Tedd nyilvánvalóvá, hogy vannak kedveltjeid a világon!

A felhők azonnal szétszóródtak és a nap újból felsütött. És ekkor a nagyúr így szólt hozzá:

— Ha a napsugár nem sütött volna fel, még mindig meglett volna az okom, hogy pénzemet követeljem.

Gimzói Nachum történeteiből.

Nachum mester a keleti fatalizmus egyik képviselője a Talmud történeteiben. Gimzó városából származott, de a népetymologia e városnevet később „Gamzu“-ra változtatta, aminek jelentése: „ez is jóra válik“ (גַּם זֶה לְטוֹבָה) így hozván harmoniába Nachum jellemét és szülővárosa nevét. Nachum az optimista fatalizmus képviselője, szerinte sohasem kell kétségbeesni, mert ha baj ér is minket, végül valami jó fog belőle kisarjadni. Ez optimista fatalizmusán kívül nemes, alázatos lelke jellemzi Nachumot. Egy szegény, akin nem segít kellő időben, kiszerved, és Nachum büntudatos, háborgó lelke csak a legnagyobb testi nyomor szenvedéseiben talál megnyugvást bűnére.

*

Beszélik gimzói Nachumról, hogy mindkét szemére vak, mindkét kezére béna volt, mindkét lába le volt vágva és egész testét fekélyek borították. Egy rozoga házikóban lakott és ágyának lábai vizesedényekben nyugodtak, hogy a hangyák fel ne mászhassanak rajta. Tanítványai egyszer el akarták takarítani ágyát és azután edényeit. Ekkor így szólt:

— Fiaim, takarítsátok el először edényeimet és csak azután ágyamat, mert biztosak lehettek, hogy a ház, amíg én benne vagyok, nem dől be.

Először az edényeket takarították el, azután az ágyat és

(miután ez megtörtént,) a ház bedőlt. Szóltak ekkor tanítványai:

— Mesterünk, ha te ily igazi jámbor vagy, miért vagy ily állapotban?

— Fiaim, — sírt fel a Mester, — magam okoztam a bajt. Egy izben úton voltam ipam házába és három megrakott öszvér volt velem, az egyik étellel, a másik itallal, a harmadik különféle drágaságokkal megterhelve. És jött egy szegény, megállt az úton és szólt hozzám:

— Mester, adj ennem!

— Várj, — felelém, — amíg az öszvért feloldom.

Még nem voltam kész az oldozással s az a szegény már is kilehelte lelkét. Mentem és ráborultam arcára és átkoztam magam:

— Szemeim, melyek nem könyörültek a te szemeiden, vakuljanak meg, kezeim, melyek nem könyörültek a te kezeiden, bénuljanak meg, lábaim, melyek nem könyörültek a te lábaidon, vágassanak le, — és nem nyugodtam meg, míg nem kívántam azt is, hogy egész testemet fekély borítsa el.

És szóltak a tanítványok:

— Jaj nekünk, hogy így láttunk téged!

S ő válaszolt:

— Jaj lenne nekem, ha nem így látnátok!

*

Miért hívták gimzó (גִּמְזוֹ) Nachumnak? Mert mindenre, ami érte őt, ezt szokta volt mondani:

— Ez is jóra válik! (גִּם זֶה לְטוֹבָה)

Egyszer Izrael népe ajándékot akart küldeni a császárnak. Tanácskoztak: ki menjen? S úgy döntöttek: Gimzói Nachum menjen, mert vele már csudák estek.

Egy szekrénykét küldtek, mely tele volt drágakövekkel és gyöngyökkel.

Utnak indult s éjjelre megpihent egy fogadóban. A fogadás még azon éjjelen elcsente tőle a szekrénykét s megtöltötte porral. Midőn Nachum másnap reggel rájött, így szólt:

— Ez is jóra válik!

Midőn megérkezett és a szekrénykét felnyitották és látták, hogy porral van tele, a király mind a zsidókat le akarta gyilkoltatni. Mondá:

— A zsidók kigúnyolnak engem.

Jött ekkor Eljahu,*) megjelent a király előtt, mint egy közülök való és szólt:

— Ez a por talán Ábrahám ősatyjuk porából van, mert ha ez port hintett szét, az kardokká vált és a bogáncsok nyilakká lettek, mint a próféta mondja (Jes. 41, 2): „Teszi por gyanánt kardját, üzött tarló gyanánt ijját.“

Volt akkoriban egy birodalom, melyet nem bírtak meghódítani. Próbát tettek (a porral) és meghódították. Nachumot ekkor a kincstárba vezették, szekrénykékét megtöltötték drágakövekkel és gyöngyökkel és nagy tiszteletben elbocsátották.

*

Utközben ismét megszállt abban a fogadóban. Kérdék:

— Mit vittél magaddal, hogy ily nagy tiszteletben részesültél?

— Amit itt kaptam, vittem oda, — válaszolt Nachum.

Ekkor lerombolták házaikat és a port elvitték a királyhoz, mondván:

— Az a por, amit Nachum ide hozott, tőlünk való!

Megvizsgálták, de nem találták igaznak,¹⁹⁾ és kivégezték őket.

Isten hosszantűrő, de igazságos.

— Hasonlat a két légióról. —

Isten megtorolja a bűnt: olvassuk egyhelyütt a bibliában, — Isten kegyelmes, hosszantűrő és megbocsátó: olvassuk más-helyütt. Az első helyből a zsidó ethika ellenfelei a zsidó kegyetlenséget, a zsidó bosszúvágyat óhajtják kiolvasni, mit sem törődve azzal, hogy míg a bűn megtorlása a társadalmi együttélés egyik alapja, az ugyanazon zsidó-szellem-sugallta biblia hirdeti fennen máshelyütt Isten hosszantűrő kegyelmét. Magasztos és megható, amint a Talmud bölcse e két isteni tulajdonságot, melyeknek ellentéte az ő fantáziáját is izgatta, harmóniába keveri: Isten türelmes, mielőtt a bűnt megtorolná, de mikor megtorlásba kezd, ezt is türelemmel teszi.

*

*) A csudatevő próféta, aki mennybe szállt. A Talmudban legenda-kör képződött körülötte; a bajban levők segítségére rendszerint ő siet.

¹⁹⁾ Mert nem volt hatása, mint az előbbinek.

„Szaggassátok meg sziveteket és ne ruháitokat, és térjetelek meg az Örökkévalóhoz, a ti Istenetekhez — mert kegyelmes és irgalmas ő, hosszantűrő és bőséges a szeretetben és meggondolja a veszedelmet.“ (Joel 2, 13.) Rabbi Józua ben Lévi megjegyezte:

— Ha sziveteket bűnbánatban megtépítetek, úgy nem kell majd megtépnetek ruhátokat fiaitok és leányaitok halála miatt, hanem (bizzatok) az Örökkévalóban, a ti Istenetekben. Miért? „Mert kegyelmes és irgalmas Ő, hosszantűrő és bőséges a szeretetben és meggondolja a veszedelmet.“

R. Sámuel bar Nachman megjegyezte r. Jonathán nevében:

— Nem úgy áll: ארך אף (hosszantűrő), hanem ארך אפים (kettősszámban), azaz hosszantűrő az igazakkal szemben és hosszantűrő a bűnösökkel szemben.

R. Acha így magyarázta e szavakat:

— Isten türelmes, mielőtt a bűnt megtorolná, mikor pedig megtorlásba kezd, ezt is türelemmel teszi.

Rabbi Chanina megjegyezte:

— Aki azt hiszi, hogy Isten megenged, oldódjanak meg belső részei! Nem! Isten hosszantűrő ugyan, de a bűnt megtorolja.

*

Rabbi Lévi így értelmezi e helyet:

— Isten eltávolítja a haragot.

Hasonlatosan a királyhoz, akinek volt két harcedzett légiója. Ha ezek a légiók, — gondolta magában a király, — közelemben táboroznak, rá fognak támadni alattvalóimra, ha ezek megharagítanak engem. Ezért messzire elküldöm őket. Alattvalóim most, ha megharagítanak, még mielőtt azokért elküldök, meg is engesztelhetnek engem s én elfogadom megengesztelésüket.

— Így szólt Isten is: A harag és a düh a pusztulás követői, messzire elküldöm őket, hogy Izrael fiai, ha megharagítanak, jöhessenek, mielőtt azokért elküldök, és megtérhessenek, s én elfogadom az ő megtérésüket.

És már a próféta is jelzi (hogy Isten a haragot messzire eltávolítja), amint olvassuk (Jes. 13, 5): „Messze földről jönnek, az ég széléről, az Örökkévaló haragjának fegyverei, hogy megrontsák az egész földet.“

— És nemcsak ez, — jegyezte meg r. Jiczhok, — hanem Isten el is zárja a haragot és a dühöt, amint a próféta mondja (Jer. 50, 25): „Kinyitotta az Örökkévaló az ő tárházát és kihozta haragjának a fegyvereit,“ azaz: amíg kinyitja tárházát, és ismét bezárja, megtér az ember Istenhez, és Isten kegyesen fogadja őt.

Isten neve és Izráel.

— *Hasonlat a király kulcsáról.* —

Rabbi Simon ben Lákis mondá rabbi Jannaj nevében:

— Egybekapcsolta Isten az ő nagy nevét Izraellel, hasonlatosan a királyhoz, akinek trónterméhez szóló kulcsa igen kicsiny volt. Mondá: „Ha így hagyom, könnyen elhányódik, láncot tétetek reá; ha most elhányódik, a lánc szembetűnő lesz.“ Így szólt Isten is: „Ha így hagyom Izrael fiait, a népek könnyen elnyelik őket; nagy nevemet fogom velük egybekapcsolni, hogy fenmaradjanak.“

Áldás.

— *Példázat az árnyékos, dús fáról a hidegvizű forrás mellett.* —

Rab Nachman, midőn r. Jiczhok elbúcsúzott tőle, így szólt hozzá:

— Uram, áldj meg engem!

— Mihez hasonlatos a te kérésed? — válaszolt a vendég. — Volt egy ember, aki a pusztában vándorolt és megéhezett és fáradt és szomjas lett. Ekkor egy fára bukkant, melynek gyümölcse édes, árnyéka kellemes volt és hidegvizű forrás bugyogott alatta. Evett gyümölcséből, ivott vizéből és megpihent árnyékában. Midőn tova menni készült, a fára pillantott és így szólt:

— Ó, te fa, ó, te fa! mivel áldjalak meg téged? Ha azt kívánom, hogy gyümölcsöd édes legyen, ime, gyümölcsöd már édes. Hogy árnyékod kellemes legyen, — ime, árnyékod már kellemes. Hogy vízforrás bugyogjon alattad, — ime, már bugyog alattad vízforrás. Az a kívánságom tehát, hogy adja Isten, hogy minden hajtásod, mely belőled sarjad, hozzád hasonlatos legyen.

— Így te is, — mivel áldjalak meg téged? Ha Thórát (tudást) kívánok neked, ime, már van neked Thórád. Ha

gazdagságot, — ime, már van gazdagságod. Ha gyermekeket, — ime, már vannak gyermekeid. Így csak az a kívánságom, hogy adja Isten, hogy minden ivadékod hozzád legyen hasonlatos.

A bölcseség.

A keleti bölcseséget igen nagyra becsülték Rómában s a babiloni, káld, egyiptomi bölcsek mellett a zsidó bölcsek is tiszteletben részesültek. Mikor a talmudbölcsek államügyekben követségben a császári udvarba Rómába utaztak, a fellengős görög filozófián nevededett udvarbeliek bizonyára érdeklődéssel vették körül a közvetlen és józan keleti bölcseség titokzatos képviselőit. Így érthető az a sok bölcséleti beszélgetés, mely a Talmud különböző helyei szerint rabbik és császárok között lefolyt. Néha ugyan az is lehetséges, hogy nem közvetlenül a császár, hanem a császár palesztinai helytartója volt a másik bölcselkedő fél.

*

R. Osája mondta:

— Miért hasonlítatnak össze a thóra szavai három itallal: a vízzel, a borral és a tejjel, — amint olvassuk: „Fel! mind, ti szomjuhozók! menjetek a vízhez!”, s amint tovább olvassuk: „És akiknek nincs pénze, jöjjetek és vegyetek és egyetek! Jöjjetek és vegyetek pénz nélkül és ár nélkül, bort és tejet?” Azért, hogy jelezzék neked: amiként ezek az italok csak agyagedényekben maradnak romlatlanul, a Thóra igéi is csak abban a férfiuban maradnak meg romlatlanul, aki alázatos gondolkodású.

— Igyen kérdezte egykor a császár leánya rabbi Józsuaben Chananjától: lehet-e bölcseség becsült — rút edényben?

— Atyád mégis agyagedényben őrzi a bort! — válaszolt a Mester.

— Hát miben tartsa? — kérdé a leány.

— Amennyiben ti oly becsültek vagytok, — felelte elgondolkozva a Mester, — nektek arany és eziüst edényekben kellene tartanotok.

A leány ment és szólt atyjának, hogy a bort arany és eziüst edényekben tartsák. S a bor megsavanyodott. Mentek és jelentették a császárnak.

— Ki adta neked ezt a badar tanácsot? — kérdé leányától.

— Rabbi Józua ben Chananja, — felelte a leány.

A császár hívatta a Mestert és szemrehányóan mondá:

— Miért tanácsoltál ilyet gyermekemnek?

— Azon mód, — válaszolt a Mester, — amint kérdezett, feleltem neki.

*

— De hiszen vannak, akik szépkülsejűek — és mégis tudósak?! — kérdi a Talmud.

— Ha csúnyák volnának, még tudósabbak lennének, — hangzik a felelet.

מגילה

Megilla.

Eszter-tekercs.

A Megilla-traktátus elsősorban az Eszter-tekercs purim-ünnepi felolvasásának szabályait és rendjét tárgyalja és elmondja, hogy mikor és hogyan kell a Tekercset olvasni. A Megilla-szabályok kapcsán sok más dolog is megbeszélésre kerül, pl. mely vallásos szertartások alkalmával szükséges tiz férfi jelenléte, majd a bibliafordításokról (Septuaginta, Targumok) esik szó stb. Az első fejezet végén a Gemara midrás-szerű kommentárral kíséri Eszter könyvének főbb mozzanatait.

Eszter-tekercs olvasása.

Az Eszter-tekercs ünnepélyes olvasása, mit purim előestéjén végeznek és purim reggelén megismételnek, már a legrégebb időkben is megvolt. De Palesztinában nem volt az ünnepélyes olvasás időnapja oly egységes, mint ma, hanem a városok és a falvak viszonyaihoz alkalmazkodva, ádár hava 11. napjától 15. napjáig terjedő napok egyikén kellett lefolynia. A Megilla-traktátus első Misnája a fallal kerített városok, a nyílt városok és a falvak Tekercs-olvasó napjait szabályozza. Falvaknál különösen a hétfői és a csütörtöki nap jön tekintetbe, a törvénykezési és vásárnapok, mikor a falusiak a városba mentek. A Gemara (4. a.) a falvak külön olvasási napjait azzal okatolja, hogy módjukban legyen és zavartalanul szállithasznak ételmet és italt a nagyváros részére.

*

Az Eszter-tekercs (ádár hava) tizenegyedik, tizenkettedik, tizenharmadik, tizenegyedik vagy tizenötödik napján olvassák, sem előbb, sem később. Nagyvárosok, melyek Józua, Nun fia, ideje óta fallal vannak kerítve, tizenötödikén olvassák, falvak és nagyobb városok tizenegyedikén, de a falvak már a megelőző gyülekezeten¹⁾ olvassák. És pedig: Ha *tizenegyedik*e hétfői napra esik, a falvak és a nagyobb városok aznapon, a fallal kerített városok másnapon olvassák; ha keddi vagy szerdai napra esik, a falvak a megelőző gyülekezeten, a nagyobb városok aznap és a fallal kerített városok másnapon olvassák; ha csütörtöki napra esik, a falvak és a nagyobb városok aznapon, és a fallal kerített városok másnapon olvassák; ha pénteki napra esik, a falvak a megelőző gyülekezeten, a nagyobb városok és a fallal-kerítettek aznapon olvassák; ha szombatnapra esik, a falvak és a nagyobb városok megelőző gyülekezeten és a fallal kerített városok másnapon olvassák; ha vasárnapra esik, a falvak a megelőző gyülekezeten,

¹⁾ Hétfőn és csütörtökön, mikor a bíróságok ítéleznek és a városok tartatnak. A falusiak e napokon jönnek a városba.

a nagyobb városok aznapon s a fallal kerítettek másnapon olvassák.

*

Gemara. R. Józua ben Lévi mondá:

— Az Eszter-tekercest fel kell olvasni este és meg kell ismételni másnap; mert írva van (22. zsolt, 3.): „Istenem, hívlak nappal és nem felelsz, és éjjel, és nem találok nyugalmat.“

Kezdetben így értelmezték²⁾: Este olvasni kell az Eszter-tekercest és másnap a róla szóló Misna-traktátust kell tanulmányozni.³⁾ — Szólt ekkor r. Jirmija: R. Chijja bar Abba így magyarázta nekem: (ez úgy értendő), amint mondani szokták volt: elolvasom ezt a fejezetet és megismétlem.

Ugyanígy tanultuk: R. Chelbo mondá Ula Biraa nevében: Fel kell olvasni az Eszter-tekercest este és meg kell ismételni az olvasást másnap; amint írva van (30. zsolt. 13.): „Hogy magasztaljon Téged (lelkem) és ne hallgasson. Uram, Istenem, mindig hálálkodni akarok Néked.“

*

De a falvak a megelőző gyülekezeti napon olvassák. R. Chanina mondá:

— A Bölcsék könnyítést tettek a falusiak részére, és így ezek a megelőző gyülekezeti napon olvashatnak, hogy (módjukban legyen és) ételmelet és italt hordhassanak testvéreik számára a nagyvárosokban.

Hámán, Eszter, Mordecháj.

A Megilla-traktátus első fejezetének végéhez a Gemara az Eszter-tekercest jelentősebb mondatainak midrás-szerű fejtegetését tüzi. Egy-egy bibliai mondat kapcsán Hámán, Eszter, Mordecháj alakja tűnik fel előttünk, úgy amint a talmudi kor gondolatvilágán visszatükröződnek. Mordecháj pl. haláchikus előadásokat tart, talmudtudós, és mikor Hámán a király megbízásából jön, hogy a nagy megtisztelésben részesítse, talmudi előadás közben találja őt. Vagy midőn Hámán a zsidókat Achaszvérus király előtt bevádolja, szavai kellő jártasságról

²⁾ R. Józua szavait.

³⁾ A שנה szó, melyet r. Józua használt, ismétlést is, tanulást is jelent. Továbbá a bibliai könyvnek és a róla szóló Misna-traktátusnak מגילת is Eszter-tekercest a neve.

tanuskodnak a zsidó vallástörvényben. De ezek a talmudi fejtegetések emellett az Eszter-történethez biblia-nem-említett új adatokat is nyújtanak (pl. Hámán, mielőtt a király miniszterévé lett, borbélysegéd és fürdősegény volt) és a cselekvéseknek sok új lélektani motivumára mutatnak rá (pl. hogy miért hívta meg lakomára Eszter királyné Hámánt?)

*

Van egy nép . . .

Rábá mondta: Senki sem tudott úgy rágalmozni, mint Hámán. Mondá a királynak:

— Jer, pusztítsuk ki őket.

— Félek Istenüktől, hogy elbánik velem, mint elbánt másokkal előttem.

— Elhanyagolják a vallástörvényt,¹⁾ — bízatta Hámán.

— De vannak tudósok közöttük,²⁾ — aggódott a király.

— Egy nép ez; félsz talán, hogy pusztá hely támad³⁾ birodalmodban? Hiszen el vannak szórva a népek közt. Félsz talán: mégis van hasznod belőlük? Hiszen elkülönödvé élnek, olyanok mint az öszvér, mely nem szaporodik meg. Félsz talán, hogy egy tartományt népesítenek be? Hiszen birodalmod minden tartományában ott vannak!

— „Törvényeik különböznek minden néptől“, — nem esznek a mienkből, nem házasodnak közülünk, nem jönnek nőül hozzánk. „És a király törvényeit nem tartják be“, — az egész esztendőt ünnepléssel és vigalommal töltik. „És nem méltó a királyhoz, hogy hagyja őket“, — mert esznek és isznak s a király felséges személyét is megsértik: mert essék bár légy a poharukba, eltávolítják és kiisszák, de ha uram, királyom érinté meg poharukat, földhöz vágják és nem isszák ki . . .

*

— „Ha a király jónak látja, rendelje el írásban, hogy kiirtassanak és én tízezer talentum ezüstöt . . . De szólt a király Hámánhoz: Az ezüst adassék át neked és a néppel elbánhatsz, amint jónak látod.“

¹⁾ Tehát Istenük amúgy is haragszik reájuk, nem kell félned.

²⁾ Ezeknek érdeme ellensúlyozza a nép bűnét.

³⁾ Ha kiirtod őket.

R. Abba mondá:

— Példázat szól Ahasvérosról és Hámánról. Mivel hasonlatos ez a dolog? Volt egyszer két ember, — egyiküknek domb volt a mezején, másikuknak mély árok volt a mezején. Akié az árok volt, mondá: Bár enyém volna ez a domb, jól megfizetném! És akié a domb volt, mondá: Bár enyém volna ez az árok, jól megfizetném. Egyszer találkoztak; szólt az árok gazdája a domb gazdájához: Add el nekem dombodat! Ez megfelelte: Vedd, odaadom, ingyen!⁴⁾

*

A király és Hámán jöjjön lakomára . . .

Mestereink tanították: — Mi készítette Esztert, hogy Hámánt meghívja?

Rabbi Eliezer mondá: Tört vetett neki, — miként olvassuk (69. zsolt. 23.): „Legyen asztaluk törre ő előttük.“

Rabbi Józsva mondá: Atyja házában tanulta, — miként olvassuk (Pldb. 25, 21.): „Ha éhes a te ellenséged, adj kenyeret neki, hogy egyék.“

Rabbi Méir mondá: Nehogy tanácsot kérjen és fellázadjon.

Rabbi Jehuda mondá: Nehogy megtudják, hogy zsidó nő.

Rabbi Nehemia mondá: Hogy így ne szóljon Izrael: Nővérünk van a királyi palotában — és elfordítanak gondolatukat az isteni kegyelemtől.¹⁾

Rabbi Józse mondá: Hogy mindig előtte legyen.²⁾

Rabbi Simon ben Menaszja mondá: Talán meglátja Isten, — gondolta, — és csudát tesz velünk.

Rabbi Józsva ben Karcha mondá: Barátságos akart lenni vele, hogy mindketten megölessenek.³⁾

Rabban Gamaliél mondá: A király könnyen változtatta elhatározásait.⁴⁾ — Mondá r. Gamaliél: Még mindig szükségünk van a Mudóinak magyarázatára; mert tanultuk:

— Rabbi Eliezer, a mudói, mondá: Hogy a királyt és a fejedelmeket féltékennyé tegye.

¹⁾ Így adta oda ingyen Ahasvérus a zsidókat Hámánnak.

²⁾ Eszterben bizva, nem Istentől várnák szabadulásukat.

³⁾ S így ne ártasson.

⁴⁾ A király féltékennyé lesz, megöleti őket s Izrael megmenekül.

⁵⁾ Ha sikerül a király haragját Hámán ellen felidézni, nem volt szabad időt hagyni, hogy elhatározása megváltozzék.

Rabba mondá: „Bukás előtt gög.“ (Pldb. 16, 18.).

Abajje és Raba mondák: „Ha lángolnak, készítem lakomájukat.“ (Jer. 51, 39.)

Rabba bar Abuha találkozott Élijahuval⁵⁾ és kérde tőle:

— Melyik volt az igazi oka és szándéka Eszternek, hogy így cselekedett?

— Mind az okok és szándékok megállnak, amiket felhoztak a tannaiták és az amórák, — felelé Elijáhu próféta.

És hozta Hámán a palástot és a paripát . . .

Midőn Hámán Mordecháj házához érkezett, Mordecháj a törvénytudóknak, akik előtte ültek, ép a marékba-gyűjtés előírásait mutatta meg. Midőn Mordecháj látta, hogy Hámán paripával tart feléje, megijedt. És mondá a tudósoknak:

— Ez a gonosz azért jön, hogy engem megöljön. Távozzatok előle, nehogy tüzén ti is megperzselődjete.

Ekkor beburkolózott Mordecháj és imádkozásba kezdett. Hámán pedig jött, leült melléjük és várt, amíg Mordecháj bevégi imáját. Kérdé:

— Mivel foglalkoztok?

— Midőn a szent Templom fennállt, — felelték, — az, aki lisztáldozatot mutatott be, egy marék finom lisztet szokott a szentélybe hozni, és bűneitől engesztelést nyert.

— Jött tehát a ti marék lisztetek, — dühöngött Hámán, — és eltaszította az én tízezer talentum ezüstömet!

Megszólalt Mordecháj:

— Te gonosz! Ha a rabszolga vagyont szerzett is, kié a rabszolga és kié a vagyon?

— Kelj fel, — szólta Hámán, — öltsd magadra ezeket a ruhákat, ülj fel erre a paripára, mert a király hivat.

— Nem tehetem, — mondá Mordecháj, — míg meg nem fürödtem és meg nem nyiratkoztam, mert nem illik, hogy így (amint vagyok,) a király ruháit felöltsem.

Küldött ekkor Eszter és elrejtettette mind a fürdőszolgákat és borbélyokat. Tehát maga (Hámán) vitte őt fürdőbe, vetkőztette le, hozott ollót lakásáról és megnyírta.

Míg hajat nyírt, nyögött és sóhajtozott.

⁵⁾ Élijáhu próféta a zsidó népképzelet legendás alakja, aki egyebek közt a vitás kérdéseket is eldönti.

— Miért sóhajtozol? — kérde Mordecháj.

— Az a férfit, aki becsültebb volt a király előtt, mint mind a méltóságok, most fürdőszolga és borbély!

— Istentelen! Hát nem voltál te borbély Kefar-Karczomban?

Tanultuk: Hámán huszonnégy évig volt borbély Kefar-Karczomban.

Miután levágta haját, felöltöztette a (királyi) ruhákba. És mondá:

— Szállj nyeregbe és lovagolj!

— Nem bírok, mert gyenge vagyok a bőjtől, — válaszolt Mordecháj.

Ekkor Hámán legörnyedt és Mordecháj nyeregbe szállt rajta. Midőn felszállt, belé rúgott.

— Nem áll-e írva (Pldb. 24, 17): „Ellenséged bukásán ne örvendj?” — méltatlankodott Hámán . . .

— . . . „És te az ő magaslataikon fogsz lépdelni” (Mózes V. 33, 29), mondja az Irás, — válaszolt Mordecháj.

Igy történik a férfiúval, akit a király meg akar tisztelni.

Midőn abban az utcában járt a menet, ahol Hámán háza volt, meglátta őket leánya, aki az erkélyen állt. Ugy gondolta, hogy aki lovagol, az atyja, és aki görnyedve jár előtte, az Mordecháj. Vette az edényt és atyja fejére dobta. Csak midőn felemelte szemét, látta, hogy atyja volt. Levetette magát az erkélyről az utcára és szörnyet halt . . . Ez az, ami írva áll: „És visszatért Mordecháj a király kapujába,” amit Ráb úgy magyaráz, hogy visszatért zsákjához és bőjtjéhez. „Hámán pedig házába sietett, gyászolva és elfedett fővel,” gyászolva: leánya miatt, és fedett fővel: amiatt, ami érte.

Szentiratok felolvasása.

A Megilla-traktátusa elsősorban persze az Eszter-tekercs-felolvasásáról szól, de ennek szabályai mögött azonnal felsoroztatja a tórai és a prófétai szakaszok felolvasásának rendjét is. Így esik meg, hogy alanti Misma-szakaszban csupán az első mondatok szólnak a Megilláról, míg a főhangsúly a többi szentírási szakaszok felolvasásának szabályaira terelődik át.

Aki a Megillát előolvassa, állhat is, ülhet is. Akár egy férfi olvasta elő, akár ketten olvasták, a kötelességnek eleget tettek. Ott, ahol szokásos, hogy utána áldást mondanak, mondjon áldást utána; ahol azonban nem szokásos, ne mondjon.

*

Hétfőn és csütörtökön, továbbá szombaton délután három férfit hívnak fel a Thóra olvasásához, sem többet, sem kevesebbet; és nem olvasnak haftára (záró) szakaszt a Prófétákból. Aki elsőnek olvas és aki utolsónak olvas, egy-egy áldást mond el, amaz az elején, emez a végén.

*

Ujholdnapokon és félünnepken négy férfit hívnak fel, sem többet, sem kevesebbet, és nem olvasnak zárószakaszt a Prófétákból. Aki elsőnek és aki utolsónak olvas, egy-egy áldást mond el, amaz az elején, emez a végén.

Ez a szabály: Valamikor csak muszaf-áldozat van, de a nap nem ünnep, négy férfit hívnak fel, ünnepnapon öt férfit, engesztelés napján hat férfit, szombaton hét férfit, sohasem kevesebbet; de felhívhatnak többet és zárószakaszt olvasnak a Prófétákból. Aki elsőnek és aki utolsónak olvas a Thórából, áldást mond el, amaz az elején, emez a végén.

*

Ha nincs tíz férfiú jelen, nem szabad a *Semá* elmondását ünnepélyesen megismételni,¹⁾ nem szabad a frigyszekrény elé lépni,²⁾ (a kohanitáknak) nem szabad a községet megáldani, nem szabad a Thórából felolvasni, nem szabad a prófétai zárószakaszt felolvasni, (temetéseken) nem szabad a felállásokat és a leüléseket elrendelni,³⁾ nem szabad elmondani a gyászolókért való áldást, sem a gyászolók vigasztalását, nem szabad recitálni a (hét) menyegzői áldást, és az asztal utáni áldás kezdetén nem szabad megemlíteni Isten nevét; a szentélynek felajánlott földek meg-

¹⁾ Tudniillik, ha a zsinagógában a hívek már túl vannak a *Semán* és újabb tíz hívő lép be, ismét elkezdhetik Kaddistól és Borchutól az imádkozást és új előimádkozót jelölhetnek ki maguk közül.

²⁾ Előimádkozás céljából.

³⁾ Miközben a halottat a sírhoz vitték, hét ízben ültek le és mondtak fölötte gyászbeszédet.

váltásakor kilenc személy és egy kohanita jelenléte szükséges, és éppen így egy ember értékének megállapításánál is.⁴⁾

*

Aki a Thórából olvas fel, legalább három verset (mondatot) kell felolvasnia; a tolmácsnak⁵⁾ mindig csak egy verset olvasnak elő, a Prófétákból három verset, de ha mindegyik vers külön szakasz, külön-külön olvassák. A prófétai szakaszban (egyes helyeket) átugorhatnak, de nem a Thórában. És mennyi ideig szabad „ugornia?“⁶⁾ Míg a tolmács a fordítást be nem végezte.

*

Az, aki a prófétai zárszakaszt olvassa, mondja egyben a *Semát* is, ő imádkozik elő, és (ha kohanita), ő áldja meg a községet. De ha kiskorú, atyja vagy tanítója teszik meg ezeket helyette.

*

A kiskorú felolvashat a Thórából, a fordítást a tolmácsnak előmondhatja, de nem mondhatja elő a gyülekezetnek a *Semát*, nem imádkozhatik elő, és (ha kohanita), nem áldhatja meg egyedül a községet.

Akinek öltözéke hiányos (karja és lába szabadon van), előmondhatja a *Semát*, előmondhatja a fordítást, de nem olvashat fel a Thórából, nem imádkozhatik elő és nem áldhatja meg (kohanita-áldással) a községet.

A vak előmondhatja a *Semát*, előmondhatja a tolmácsnak a fordítást. Rabbi Jehuda mondja: Aki sohasem látta a napfényét, nem mondhatja elő a *Semát*.

A Septuaginta tizenhárom eltérése.

A Septuaginta, a görögnyelvű bibliafordítás keletkezésének legendás története eléggé ismeretes. Idősz. előtti 3. században történt, hogy Ptolomeus egyiptomi király lefordíttatta könyvtára számára a héber bibliát. A hetvenkét jeruzsálemi tudós, bár egymástól elkülönítve dolgozott a pharosi palotában, teljesen egyformán fordította görögre a szent szöveget.

⁴⁾ Aki személyének pénzértékét a szentélynek felajánlotta, és mint egy rabszolgának, megállapítják az értékét.

⁵⁾ A héber szöveget a tolmács azonnal arameus nyelven, a nép nyelvén tolmácsolta, hogy a hívek a felolvasott részeket megértsék.

⁶⁾ Meddig szabad keresgélnie, míg a kívánt helyet megtalálja?

Voltak azonban egyes helyek, melyeknek fordításában egyöntetűen eltértek a héber eredetitől, hogy a hellén világ előtt félreértésre alkalmat vagy sértődésre okot ne szolgáltatassanak. Így, ahol a Biblia nyelvén Isten többesszámban beszél önmagáról, egyesszámban fordítanak, hogy a többistenségnek látszatát is elkerüljék. Az égitestek imádásának tilalmánál ezt a tilalmat még világosabban kiemelik, hogy semmi félreértés ne származhassék. A nyúl és a szamár héber kitételeit a görögben körülírják, nem akarván megsérteni az egyiptomiak érzékenységét, amennyiben pl. a király anyjának neve Arnaita, (nyúl) volt stb.

Tizenhárom ilyen eltérést sorol fel alanti talmudhely.

*

Tizenhárom bibliai helyen változtattak a Bölcsék Ptolemeus király kedvéért.

1. Isten teremtette kezdetben az eget és a földet.¹⁾
2. Hadd *alkossak* embert képemre és hasonlatosságomra (Móz. I. 1, 26.).
3. A férfit *nyilásaival* teremtette őket (u. o. 1, 27.).
4. És befejezte Isten a *hatodik* napon művét, melyet alkotott, és megnyugodott a hetedik napon (u. o. 2, 2.).
5. Nosza, hadd *szállok* le és zavarom meg nyelvüket.
6. És nevetett Sára *rokonának jelenlétében* (u. o. 18, 12.).
7. Mert haragjukban megfojtottak *ökröt* és önkényükben megbénítottak *szamarat* (u. o. 49, 6.).

1) És nem: *Kezdetben* teremtette Isten . . . A szórendet felcserélték, hogy a **בְּרֵאשִׁית**, a „Kezdet“ ne perszonalizáltassék, mint aki Istent teremtette volna. Hasonló előfordult a pogányságban.

2) „Hadd *alkossunk*“ helyett, nehogy azt higgyék, hogy két istenség van.

3) E helyett: „Férfinak és nőnek teremtette őket“, nehogy azt higgyék, hogy Isten alakja egyesíti magában a férfi és a nő alakját.

4) Az eredetiben: „hetedik napon“ áll, már pedig az nem lehet, hogy Isten a hetedik napon még dolgozott volna.

5) „*Szálljunk* le“ helyett (a bábéli nyelvzavarnál). Lásd a 2. jegyzetet.

6) Ehelyett: „*magában*“. Az eset az, mikor az agg Ábrahámnak és Sárának a három angyal gyermekét jósol.

7) Az eredetiben: „mert haragjukban ölte embert és önkényükben megbénítottak ökröt“. (Jákob áldásában, Simonról és Lévíról.)

8. És vette Mózes feleségét és fiait és felültette őket az emberek hordozójára (Mózes II. 4, 20.).

9. Izrael fiainak lakozási ideje pedig, mely alatt laktak Egyiptomban és miná a tartományokban, 430 esztendő (u. o. 12, 40.).

10. És amelynek rövid lábai vannak, (se egyétek,) . . . tisztátalan az nektek (Mózes III. 11, 6.) — ez a király anyja miatt történt, akinek Arnafta (nyúl) volt a neve, nehogy mondassák, a zsidók kigúnyolják őt és a tisztátalan állatok között sorolják fel nevét törvényeikben.

11. Egynek a drágaságát sem vettem el közülök (Mózes IV. 16, 15.).

12. Holott azokat az Örökkévaló, a te Istened részül adta, hogy világítsanak mind a népeknek az ég alatt (Mózes V. 4, 19.)

13. És leborult előttük és a nap előtt vagy a hold előtt vagy az égnek egész serege előtt, amit a népeknek sem parancsoltam (u. o. 17, 3.); — hogy azt ne mondják: A pogánynak szabad bálványokat imádni.

A Targum keletkezése.

A Targum a bibliai szövegnek arameus nyelvű fordítása. Amennyiben a nép már Palesztinában is az arameus idiómát beszélte, a bibliát is lefordították e köznyelvre és a mindenkori thórai és prófétai szakasz olvasásakor a héber szöveg mondatait a tolmács arameus nyelven ismételte meg a nép előtt. A Talmud irodalomtörténeti megállapítása szerint a Thóra targumát Onkelosz, a prozelita, szerezte, a Próféták targumát pedig Jonathán ben Uziél, de a fordítás kezdetei már Ezra idejébe (idősz. e. 5. század közepére) mennek vissza.

*

⁸⁾ Ehelyett: „felültette őket a szamárra“. A szamár nevét körülírja.

⁹⁾ „És mind a tartományokban“ — a héber szövegben nincs meg.

¹⁰⁾ Az eredetiben: „És a hegyi nyulat“.

¹¹⁾ Ehelyett: „Egynek a szamarát sem“, vagyis תמור helyett תמר-et olvas.

¹²⁾ „Hogy világítsanak“, a héber szövegben nincs meg. Betoldták, a félreértés kikerülése végett. Az égitestekről van szó.

¹³⁾ „A népeknek“, értelemjavító betoldás.

R. Jeremia, vagy mint némelyek mondják, r. Chijja bar Abba mondta:

— A Thóra targuma Onkelosztól, a prozelitától való, aki rabbi Eliezer és rabbi Józsuá tanítványa volt, a Próféták targuma pedig Jonathán ben Uziéltől való, aki Chaggaj, Zecharja és Maleáchi tanítványa volt. És Izrael országa négyszáz négyzetparaszangányi területen megrendült és Égi Hang zendült fel és szólt:

— Ki az, aki felfödte titkaimat az ember fiai előtt?

És ekkor felemelkedett Jonathán ben Uziél és mondá:

— Én vagyok az, aki a te titkaidat az ember fiai előtt felfödtem. Tiszta és világos Előtted, hogy nem az én dicsőségemért tettem, sem atyám házának dicsőségéért, hanem a Te dicsőségédért tettem, hogy a viták¹⁾ ne szaporodjanak el Izraelben.

Az Egyéb Szentiratok targumát is fel akarta fedni, de Égi Hang zendült meg és szólt:

— Elég!

Miért? Mert jelezve van benne a Messiás vége (eljövetelének időpontja).²⁾

*

A Thóra targuma Onkelosztól, a prozelitától való-e? Hiszen r. Ika bar Abin mondta volt r. Chananél nevében (aki pedig Ráb nevében hagyományozta):

— Mi az, ami írva van: „És felolvastak a Könyvből, Istennek Tanából, (arameus) magyarázattal és értelmet adva, és így értelmezték a felolvasottat“? (Neh. 8, 8). „És felolvastak a Könyvből, Istennek Tanából“, ez az Írás, „magyarázattal“, ez a *Targum*, „és értelmet adva“ ez a versekre való beosztás, „és így értelmezték a felolvasottat“, ezek a hangjelek (a szent szövegben).³⁾ — Mondották: Ez⁴⁾ talán a Masszóra? — Felelet: (Izrael fiai) elfeledték (a fordításokat), s így újból be kellett hozni.

*

¹⁾ Amennyiben a szöveg értelmezése nem volt biztos, más-más-képen magyarázták a törvényfejtésben.

²⁾ Dániel könyvében.

³⁾ Eszerint a Targum nem Onkelosztól való, hanem már Ezrára megy vissza!

⁴⁾ A „magyarázattal“ kifejezés talán a Masszóra céloz és nem a Targumra, mely így tényleg Onkelosztól származnék.

Mi az oka, hogy a Thóra targumának felfedésekor nem rendült meg a föld, míg a Proféták targumánál megrendült? Mert ott (a Thórában) a szavak (a nyelv) világosak (érthetők), itt (a Profétákban) a szavak néhol érthetők, néhol homályosak; mint például (Zecharja 12, 11.) olvassuk: „Ama napon nagy lesz a gyászolás Jeruzsálemben mint Hadádrimmon gyászolása Megiddón síkságában.“ R. József mondta:

— Ha nem volna Targum ehhez a vershez, meg sem értenők. Mert hogyan fordítja? „Ama napon nagy lesz a gyászolás Jeruzsálemben, mint volt a gyászolás Acháb, Omri fia, fölött, akit Hadádrimmon, fia Tabrimmónnak, Gileád magaslatain megölt (Kir. I. 22, 29.) és mint a gyászolás Jósia, Amon fia fölött, akit Faraó, a béna, Megiddón völgyében megölt (Kir. II. 23, 29.)“

A hosszú élet titka.

A Talmud Bölcei szerint a hosszú élet titka: a tiszta erkölcsiség és a jó cselekedetek. E magasztos életbölcseiségnek pár gyönyörű maximáját olvassuk a Megilla traktátus 28. lapján.

*

Kérdék a tanítványok rabbi Nechunja ben Hakkánától:

— Hogyan értél meg ily magas életkort?

És a Mester így válaszolt:

— Sohasem kerestem tiszteletemet felebarátom lealacsonyítása által; sohasem¹⁾ hagytam eljutni fekvőhelyemig felebarátom átkát; bőkezű voltam pénzemmel.

*

Rabbi Akiba megkérde a nagy rabbi Nechunjától:

— Hogyan értél meg ily magas életkort?

És a Mester így válaszolt:

— Sohasem fogadtam el adományt; nem tartottam ki konokul jogom mellett;²⁾ és bőkezű voltam pénzemmel.

*

Kérdék a tanítványok r. Zeirától:

— Hogyan értél meg ily magas életkort?

¹⁾ Mielőtt lepihent, mindenkitől, kit napközben esetleg megsértett, bocsánatot kért.

²⁾ Hogy rosszal fizessenek vissza annak, aki engem megbántott.

És a Mester felelt:

— Sohasem okvetetlenkedtem házamban;³⁾ sohasem lépdeltem oly valaki előtt, aki nagyobb volt nálam; nem gondoltam tisztátalan helyeken (magasabb dolgokról); sohasem aludtam a tanházban; sohasem örvendtem felebarátom kárán; és sohasem szólítottam felebarátomat gúnynevén.

A négy nyelv.

„Egy nyelv uralkodott az egész földön“, mondja a Biblia. Más hagyomány szerint, később hetven nyelven beszéltek a föld népei. A Talmud bölcsének ama megállapítása, hogy a négy legjelesebb nyelv közül a görög a poézisnek, a római a hadászatnak a nyelve, mai felfogásunkhoz is közel áll. De hogy a szir nyelv a legalkalmasabb-e az elégikus bánat kifejezésére, már nem tudjuk ellenőrizni, a héber nyelv pedig évezredek után csak napjainkban kezd újból élő népnyelvvé lenni. Az asszir nyelvet ellenben írása, betűi teszik kiválóvá, — ugyanis az ó-héber írást, melynek nyomai csak ó-héber feliratokon, pénzeken találhatók, a négyzetes asszir írás szoritotta ki. A mai napiglan használt héber betűk tulajdonképpen az ó-asszir betű típusai.

*

„És az egész föld egy ajak és egyféle beszéd volt“, olvasuk (Mózes I. 11, 1.). R. Eleázár és r. Jóchanán vitatkoznak e hely fölött. Az egyik szerint mindenki hetven nyelven beszélt, a másik szerint a világ Egyetlenének nyelvén, vagyis a héber nyelven beszéltek.

A beth-gobrini r. Jonathán szerint négy nyelv van, melyek méltók rá, hogy a világ éljen velük: a görög a költészetre, a római a hadviselésre, a szir az elégiára és a héber a beszédre alkalmas. Némelyek szerint az asszir nyelv is méltó, hogy éljenek vele, mert az írásra alkalmas. Az asszirnak van írása, de nem (élő) nyelv, a héber (élő) nyelv, de nincs írása, ezért őseink (Ezra idejében a biblia számára) az asszir írást és a héber nyelvet választották. Miért mondják asszirnak? Mert írása egyenes⁷⁾ vagy, mint r. Lévi mondja, mert az izraeliták Assziriából hozták volt fel magukkal.

³⁾ A háznéptől csak a megillető tiszteletet kértem.

⁷⁾ Az אשור és ישר gyökök rokonságát feltételező etimológia.

מועד קטן

Moéd Kátán.

Félinnepek.

Ez a traktátus azokról a munkálatokról szól, melyeket a félinnepeken, pészách- és szukkoth-ünnep közbenső napjain végezni tilos, illetve szabad. Mezei munkák, adás-vétel, varrás,¹⁾ mosás, szőlő- és olajpréselés és a munkáknak még sok más faja kerül megbeszélésre. A harmadik fejezetnek — egyben a traktátusnak — végén az ünnepeknek a gyászs szokásokra való befolyása jön tárgyalás alá.

¹⁾ A laikus varrhat, mint szokta volt; a szabónak szabálytalan öltéseket kell tennie.

Munkák, melyeket félünnepen nem szabad végezni . . .

Izrael, az utolsó két évezred kereskedőnépe, az ókorban földművelő nép volt. Kitűnik ez nem csupán a biblia, hanem a Talmud számtalan agrártörvényéből. És midőn a vallási törvények a gyakorlati életbe átvitetnek, elsősorban mindig a mezőgazdasági élettel egybefüggő vonatkozásaik kerülnek szabályozás alá. A félünnepeken tilos és megengedett munkákról van szó, és ime, a törvényhozó a termőföld öntözéséről, az olajbogyó és a szőlő sajtolásáról, a gyümölcs behordásáról, szárított fügek befedéséről, felrétegezéséről, halászatról stb. beszél. Izrael akkor szakadt el a földtől, midőn országától elszakadt.

*

Ha valaki már megforgatta olajbogyóit (a préskádban, hogy kisajtolja azokat,) és hirtelen gyászeset éri, vagy más akadály vagy a munkások megtévesztették,²⁾ úgy a (közben beálló) félünnepeken egy présgerendát rakhat fel, melynek az ünnep végéig ott kell maradnia; így tanítja rabbi Jehuda. Rabbi Jósze mondja: Az olajbogyókat a préskádba öntheti, teljesen kisajtolhatja, és a hordókat (amibe az olajat öntik), mint rendszeren, befedheti.

*

Éppen így ha valakinek bora volt a présveremben, és gyászeset vagy más akadály éri, vagy a munkások megtévesztették, — a bort hordókba öntheti, mindent, mint rendszeren, elvégezhet, és a hordókat befedheti; így mondja r. Jósze. Rabbi Jehuda szerint csak deszkákat szabad a bor fölé borítania, hogy meg ne ecetesedjék.

*

²⁾ Felfogadta őket, hogy ünnep előtt elvégzik a munkát, de nem jöttek el.

A gyümölcsöt, ha tolvajoktól félti, behordhatja a mezőről, a lent, hogy meg ne romoljék, kiveheti az áztatóból, csak nem szabad a munkát szándékosan a félünnepekre halasztani. De ha valaki mindeme esetekben szándékosan a félünnepekre halasztja a munkát, úgy e dolgok elvesznek számára (mert nem szabad használnia azokat, sem hasznot húzni nem szabad belőlük).

*

Félünnepen nem szabad házat, rabszolgát, sem marhát venni, ha csak nem ünnepi használatra, vagy ha az eladónak pénzre van szüksége, mert nincs mit ennie.

Nem szabad egyik házból a másikba a bútorokat átvinni, de az udvarra szabad.

Semmit sem szabad a kézművestől elhozni, de ha a tulajdonosnak aggályai vannak, más udvarba elviheti.

*

Szabad szárított fügéket szalmával befedni, sőt r. Jehuda szerint egymás fölé rétegezni is szabad.

Akik gyümölccsel, ruhával vagy tárgyakkal kereskednek, ünnepi célra feltűnés nélkül eladhatnak. Vadászok, (halászok), dara- és grizkésztők ünnepi célra feltűnés nélkül elvégezhetik munkájukat. R. Jósze mondja: Ezek saját jószántukból a súlyosabbat választották (és nem dolgoznak).

Ünnep és gyász.

A zsidó gyász első fokozata a hétnapos szigorú gyász, és második fokozata a harminc napos könnyebb gyász. A gyásznapok közben fel-feltűnő szombatok és ünnepnapok azonban letörlik a gyász komorságát, a szombat és ünnepnap égi derüljében a gyász szünetel. Mégis a szombat és az ünnepnap gyászbontó hatásában megvan a különbség. A szombat napján a gyász szünetel, de az utána következő napokon folytatódik. Az ünnep, — napján a gyász szünetel, s utána már nem is folytatódik; az ünnep a gyászt törli. Továbbá: A szombat, — napja a gyásznapokba beleszámítódik, a hét napba, a harminc napba. Az ünnep, — napjai nem számítanak bele a gyásznapokba, úgy hogy ha ünnepközben történt a haláleset, a gyász első napja az ünnep leteltével veszi kezdetét s a közbeneső ünnepnapok nem számítódnak be.

Ezek és más ünnepi és gyászvonatkozások tárgyaltnak a Moéd Kátán itt jövő Misnájában.

*

Aki ünnep előtt három nappal temeti halottját, fel van oldva a hétnapos gyász alól. Aki ünnep előtt nyolc nappal temet, fel van oldva a harmincnapos gyász alól. Mert kimondták: a szombat a gyásznapiok közé számít, de a gyászt nem szünteti meg; — míg az ünnepek a gyászt megszüntetik, de a gyásznapiokba (ha ezek az ünnep valamely napján vennék kezdetüket) nem számítatnak be.

Rabbi Eliezer mondja: A Templom pusztulása óta a Hetek ünnepe e tekintetben olyan, mint a szombat. R. Gamaliel mondja: Az Ujév és az Engesztelőnap olybá vétetnek, mint az ünnepek. De a Bölcsék így mondják: (A törvény nem marad) sem ennek a szavai szerint, sem annak a szavai szerint, hanem a Hetek ünnepe olyan, mint az ünnepek, az Ujév és az Engesztelőnap pedig olyan, mint a szombat.

*

A félünnepen csak a halott legközelebb hozzátartozóinak szabad ruhájukat betépniök, vállukat megmezteleníteniök, a gyászebédet elkölteniök. A gyászebédet egy rendesen álló nyugágyon költik el.⁴⁾

Az ételeket a gyászházba nem tálcán, sem csészékben, hanem kosarakban viszik. Félünnepen nem mondják el a gyászolók áldását, hanem csak sorba állnak, elmormolják a vigasztalást, és azután elküldik a tömeget.

*

Félünnepen nem teszik le a koporsót a város szabad terén, nehogy a gyász terjedjen, — de asszonyokat nem tesznek le sohasem, az illem miatt.

*

Félünnepen a sirató asszonyok hangosan jajgathatnak, de kezüket nem csaphatják össze. R. Ismaél mondja: Akik a koporsóhoz közel állnak, összecsaphatják.

Ujholdnapon, chanuka napján és purim napján hangosan jajgathatnak és kezükbe csaphatnak, de nem mondhatnak

⁴⁾ Nem, mint máskor, megfordított ágyon.

gyászéneket. Mihelyt a halottat elföldelték, sem nem jajgat-
hatnak, sem nem csapkodhatják kezüket.

Mi a siratás? Ha mindnyájan együtt hangosan jajgatnak.
Mi a gyászének? Ha egyik előénekel, a többi pedig felel reá;
amint olvassuk (Jer. 9, 19): „Tanítsátok leányaitokat jajgatásra
és egyik asszony a másikat gyászdalra.“ A jövő időkre
azonban ez áll (Jes. 25, 8): „Megsemmisíti a halált örökre és
eltörli a könnyet minden arcról.“

Rabbi Ismaél gyásza.

*Rabbi Ismaélnek, a kiváló bibliamagyarázónak (időszám.
sz. 2. század elején) fiai egymásután váratlanul elhalnak és
tudóstársai jönnek, hogy gyászban megvigasztalják. Rabbi
Ismaél állította fel a józan bibliamagyarázat örökszabályát: „A
Thóra emberi nyelven szól.“ A bibliamagyarázat módszerében
nagy ellentele rabbi Akiba, aki szerint viszont a bibliában
semmi felesleges kifejezés nincs, sőt a biblia minden betűje új
törvények magyarázó alapjául szolgálhat. Bizonyára ez az
ellentét az oka, hogy rabbi Akiba a vigasztalásban nem akar
az elsők közt lenni és szerényen megkéri társait, hogy őt hagy-
ják a sorban az utolsónak.*

*

Mestereink tanították:

— Midón rabbi Ismaél fiai meghaltak, négy aggastyán
jött, hogy megvigasztalja őt, és pedig rabbi Tarfón, rabbi Jósze,
a galileai rabbi Eleázár ben Azarja és rabbi Akiba. Mondá
nekik rabbi Tarfón:

— Tudjátok meg, hogy Ismaél nagy tudós és járatos az
agádában, — egyikőtök se keveredjék be társának szavaiba.

Rabbi Akiba pedig kérte:

— Hadd legyek én az utolsó (a vigasztalás során).

*

(Sóhajtva) kezdte el rabbi Ismaél:

— Nagyok voltak bűnei, gyászok érték őt egymásután,
és fárasztotta mestereit egyszer és kétszer is.¹⁾

¹⁾ Rabbi Ismaél önmagáról beszél, bűnei következményének tudja
be a csapásokat, fiai halálát, mi által a Mesterek kénytelenek hozzája
fáradni vigasztalásra.

Megszólalt ekkor rabbi Tarfón és mondá:

— Olvassuk (Mózes III. 10, 6): „Testvéreitek, egész Izrael háza, sirassák meg a tüzet, melyet kigyújtott az Örökkévaló.“ Nem vonható-e itt következtetés a kevésbé fontosról a fontosabbra? Ha már Nádábért és Abihuért, mert csupán *egyetlen* előírást betartottak, mint olvassuk (u. o. 9, 9.): „És odavitték hozzá Áron fiai a vért“, — így gyászolnak, mily nagy gyász illeti meg Ismaél fiait!

*

Megszólalt ekkor rabbi Jószé, a galileai, és mondá:

— Olvassuk (Kir. I. 14, 13.): „És gyászt tart fölötte egész Izrael és eltemetik őt.“ Nem vonható-e itt következtetés a kevésbé fontosról a fontosabbra? Ha már Abijjáért, Jerobeám fiáért, mert *valami* jót tett, mint (ugyanott) olvassuk: „Találtott rajta valami, ami jó az Örökkévaló, Izrael Istene előtt“, — így gyászolnak, mily nagy gyász illeti meg Ismaél fiait!

Mi volt ez a jó? Ezen r. Zéra és r. Chinnena bar Pápá vitatkoznak. Az egyik mondá: „Elhanyagolta őrségét és felzarándokolt (Jeruzsálemben).“ A másik mondá: „Lerendelte az öröket, akiket atyja, Jerobeám odarendelt az országutakra, hogy Izrael fiai ne zarándokoljanak fel az ünnepre (Jeruzsálemben).“

*

Megszólalt rabbi Azarja és mondá:

— Olvassuk (Jer. 34, 5.): „Békében fogsz meghalni, és amint máglyát égettek atyáid, az előbbi királyok számára, akik előtted voltak, úgy fognak számodra máglyát égetni.“ Nem vonható-e itt következtetés a kevésbé fontosról a fontosabbra? Ha már Cidkijáhuért, Juda királyáért, mert azt az egy jótette, hogy Jeremiást kihúzatta a sárveremből, — így gyászolnak, mily nagy gyász illeti meg Ismaél fiait!

*

Végül rabbi Akiba szólalt meg és mondá:

— Olvassuk (Zecharia 12, 11.): „Ama napon nagy lesz a gyászos Jeruzsálemben, mint Hadádrimmón gyászosága Megiddón síkságában.“ R. József mondta: Ha nem volna meg a Targum²⁾ ehhez a vershez, nem tudnók, mit akar mondani.

²⁾ Arameus bibliafordítás.

(A Targum ugyanis így tolmácsolja ezt a helyet:) „Ama napon nagy lesz a gyászolás Jeruzsálemben, mint volt a gyász Achábért, Omri fiáért, akit Hadádrimmon ben Tabrimmón megölt, és mint volt a gyász Jósiáért, Amon fiáért, akit Faraó, a béna, Megiddón völgyében megölt.“ Nem vonható-e itt következtetés a kevésbé fontosról a fontosabbra? Ha már Achábért, Izrael királyáért, mert némi jót tett, amint olvassuk róla (Kir. I. 22, 35.): „A király pedig állva maradt a kocsiban Arámmal szemben“, — így gyászoltak, mily nagy gyász illeti meg rabbi Ismaél fiait!

Az isteni végzet.

Mi a belső kapcsolat a hétnapos, a harmincnapos és a tizenkét hónapos gyász között? Erre a kérdésre ad feleletet a Hagyomány bölcsének szárnyaló fantáziája a Jeruzsálemi Talmud alanti helyén. Élő, lihegő valami a Végzet, véres Kard forog kezében, — ha a családból valakit elragadott, vészes munkáját dühöngve folytatni akarja. Az első hét napon a Végzet kardja kirántva, a harmincadik napig tétováz, és csak tizenkét hónap múltán tér vissza hüvelyébe: ime, a gyász három fokozatának belső összefüggése!

*

R. Chanina bar Pápá meglátogatta r. Tanchum bar Chijját.⁵⁾ Ez szenátori lepelruhában ment elébe.

— Miféle ruha ez? — kérde a vendég.

— Varratnélküli, — felelt Tanchum.

— Miért ilyen ez a ruha? (Hiszen betépettnek kellene lennie?!)⁶⁾

— Az én mesterem, rabbi Simon, így cselekedett. (Majd folytatá:) Imádkozz érettünk!

— A betépést újból meg kell tenni! — szólt r. Chanina. — Mert egész évben ott lebeg a Végzet a család felett. Rabbi Jochanan mondta: Az egész hét nap alatt ki van a kard rántva, a harmincadik napig tétováz, és csupán tizenkét hónap múlva tér vissza ismét hüvelyébe. Olyan ez, mint a kőoszlop: ha

⁵⁾ Ez gyászban volt, de már elteit harminc nap a gyász eset óta.

⁶⁾ A gyászolók a temetés napján betépi ruhájukat, mit csak a harminc gyásznap leteltével szabad összevarrni.

egyetlen követ kirántanak belőle, az egész meglazul. R. Eliezer mondja: Ha fiugyermek születik egy (gyászoló) családban, az egész család megmenekült.

A gyanú.

Mély pszichológiával hatol be a Talmud Bölcsé a gyanu lélektanába, kifejtvén, hogy akit valamiért gyanúba fognak, bizonynal, ha igen csekély mértékben is, hibás a dologban. Azonban mint minden elmélet, ez is megsebezhető s a Talmud éles elmével igyekszik az ellenvetéseket megcáfolni, az ellentétes felfogásokat kiegyenlíteni.

*

Ráb mondta r. Ruben ben Aristobulos nevében, míg mások szerint egy baraitában tanultuk, hogy r. Ruben ben Aristobulos mondta:

— Senkit sem érhet gyanú valamiben, hacsak (tényleg) meg nem tette azt, és ha nem tette meg egészen, megtette részben, és ha nem tette meg részben, gondolt reá szívében, hogy megteszi, és ha nem gondolt reá szívében, hogy megteszi, látta, hogy mások megteszik és örvendett rajta.

Kérdé r. Jákob:

— De hiszen olvassuk (Kir. II. 17, 9.): „Kigondoltak Izrael fiai képtelen dolgokat az Örökkévaló, az ő Istenük ellen“?!¹⁾

(Felelet): Ez csak azért történt, hogy (Istent) felhara-
gítsák.

Jöjj és hallgass meg!²⁾ R. Jósze mondta: „Legyen osztályrészem azokkal együtt, akik valami miatt gyanuba keverednek, melynek nincs alapja“. Ráb Pápá mondta: „Én gyanuba keveredtem és nem volt semmi alapja.“³⁾ Ez nincs ellentétben (a fenti tétellel). Itt múltó hiesztelésről van szó, ott (fent) pedig tartós hiesztelésről volt szó.

1) S arra csak nem gondolhatunk, hogy az Isten elleni gyanúnak valami alapja volna!?

2) A cáfolat rendes bevezető formulája.

3) Látunk, ime eseteket, hogy ártatlanok gyanúba keveredhetnek — minden alap nélkül.

A házasság.

Sámuel mondja: Szabad asszonyt eljegyezni félünnepen, különben esetleg más megelőzi.

(Kérdés:) Mondotta-e Sámuel, hogy „esetleg más megelőzi?“ Hiszen r. Jehuda szerint így szólt Sámuel: „Mindennap Égi Hang zendül meg, szólván: N. N. leánya N. N. felesége lesz, N. N. mezeje N. N. tulajdona lesz“?!

(Felelet:) Így kell érteni: esetleg isteni könyörület által más megelőzi őt. Miként Raba egyszer hallotta, amint egy ember imádkozott Istenhez és szólt:

— Rendeltessek részemre N. N. leánya! És mondá neki Raba:

— Ne imádkozz így! Ha rendelve van részedre, nem fogod elkerülni, ha pedig nincs, megrendülhet hited Istenben.

Nemsokára hallotta, amint ez az ember így imádkozott:

— Bárcsak halnék meg én a leány előtt, vagy a leány én előttem! — És szólt hozzá:

— Mondottam néked, hogy ne imádkozzál így!

*

Ráb mondta r. Ruben ben Aristobulos nevében:

— A Thórából, a Prófétákból és az Egyéb Szentiratokból bebizonyítható, hogy az Örökkévaló rendeli az asszonyt a férfiúnak. A Thórából, — mert olvassuk (Mózes I. 24, 50): „És felelték Lábán és Bethuel, és mondták: Az Örökkévalótól van ez a dolog.“ A Prófétákból, — mert olvassuk (Birák 14, 4): „És az ő (Sámson) atyja és anyja nem tudták, hogy az Örökkévalótól van ez.“ Az Egyéb Szentiratokból, — amint olvassuk (Pldb. 19, 14): „Ház és birtok az ősök öröksége, de az Örökkévalótól van az értelmes asszony.“

TARTALOM.

<i>Fischer Gyula</i> : A zsidó vallástörvénykönyvek	Oldal 5
---	------------

ELSŐ RÉSZ.

Ros-Hasana.

Bevezető	12
A négy újév (Misna I.)	13
Isten ítélkezik (Jer. I. 3. és Bab. Fol. 16 b.)	13
Az újhold (Misna II.)	16

MÁSODIK RÉSZ.

Taanith.

Bevezető	20
Bőjti szertartások (Misna II.)	21
Nagy napok (Misna IV.)	23
Nikánor napja és Trajanus napja (Fol. 18. b.)	25
Az esőért való ima (Fol. 4. b.)	26
Akiknek imájára eső hull alá (Jer. I. 4.)	28
A hetvenéves álom (Jer. III. 9.)	30
A zarándokok esője (Fol. 19. b.)	32
Gimzói Nachum történeteiből (Fol. 21. a.)	34
Isten hosszantűrő, de igazságos (Jer. II. 1.)	36
Isten neve és Izrael (Jer. II. 6.)	38
Áldás (Fol. 5. b.)	38
A bölcseség (Fol. 7. a.)	39

HARMADIK RÉSZ.

Megilla.

Bevezető	41
Esztertekercs olvasása (Misna I.)	42
Hámán, Eszter, Mordecháj (Fol. 13. a.)	43
Szentíratok felolvasása (Misna IV.)	47
A Septuaginta tizenhárom eltérése (Jer. I. 10.)	49
A Targum keletkezése (Fol. 3. a.)	51
A hosszú élet titka (Fol. 27. b.)	53
A négy nyelv (Jer. I. 9.)	54

NEGYEDIK RÉSZ.

Moéd Kátán.

Bevezető	55
Munkák, melyeket félünnepen nem szabad végezni (Misna II.)	56
Ünnep és gyász (Misna III.)	57
Rabbi Ismaél gyásza (Fol. 28. b.)	59
Az isteni végzet (Jer. III. 7.)	61
A gyanú (Fol. 18. b.)	62
A házasság (Fol. 18. b.)	63

